

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı**

Mehtap YALÇINTAŞ

**RİVAYETLER IŞIĞINDA KADININ AİLE İÇİNDEKİ
YERİ VE ÖNEMİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Danışman:
Doç. Dr. Orhan YILMAZ**

Yozgat – 2020

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Mehtap YALÇINTAŞ

RİVAYETLER İŞİĞİNDA KADININ AİLE İÇİNDEKİ
YERİ VE ÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman:
Doç. Dr. Orhan YILMAZ

Yozgat – 2020

TEZ BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezin içerdiği yenilik ve sonuçların başka bir yerden alınmadığını, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mehtap YALÇINTAŞ

25/08/2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1
A- Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
B- Araştırmanın Metodu	4
BİRİNCİ BÖLÜM	6
TARİHSEL SÜREÇ AÇISINDAN KADIN	6
1.1. DİNÎ GELENEKLER AÇISINDAN KADINA GENEL BAKIŞ	6
1.1.1. Yahudiliğin Kadına Bakışı	6
1.1.2. Hıristiyanlığın Kadına Bakışı	8
1.1.3. Cahiliye Toplumunun Kadına Bakışı	10
1.1.4. İslâm Açısından Kadına Genel Bakış	12
1.2. YARATILIŞ VE FITRAT AÇISINDAN KADINA GENEL BİR BAKIŞ	15
1.2.1. Cinsiyet Farklılığı	15
1.2.2. Kadın-Erkek Eşitliği	17
1.2.3. Kadının Hakları	19
1.2.4. Toplumsal Cinsiyet ve İstanbul Sözleşmesi	22
1.2.5. Kur'ânın Çizdiği Aile Modelinde Kadın	28
1.2.6. Peygamberimizin Çizdiği Aile Modelinde Kadın	29
1.2.7. Kadının Yaratılışı Bağlamında Kaburga/Eğe Kemiği Hadîsinin Değerlendirilmesi	34
İKİNCİ BÖLÜM	44
RİVAYETLER İŞİĞİNDE KADININ AİLE İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	44
2.1. EŞ OLARAK AİLE İÇİNDE KADIN	44
2.1.1. Kadının Aile İçinde Dikkat Edeceği Hususlar	44
2.1.2. Erkeğin Aile İçinde Dikkat Edeceği Hususlar	50
2.1.3. Kadın ve Erkeğin Birlikte Dikkat Edeceği Hususlar	53
2.1.4. İtaat Bağlamında Kadının Kocasına Secde Etmesi Hadîsinin Değerlendirilmesi	56
2.2. ÇOCUĞUN TERBİYESİ VE EĞİTİMİ AÇISINDAN AİLE İÇİNDE KADIN	61

2.2.1. Çocuk Terbiyesinde Anne Olarak Kadın	61
2.2.2. İslâm'ın Eğitime Verdiği Değer ve Kız Çocuklarının Eğitimi	68
2.3. TOPLUMSAL GÖREV VE SORUMLULUKLAR AÇISINDAN AİLE İÇİNDE KADIN	75
2.3.1. Hz. Peygamber Döneminde Kadının Çalışma ve Sosyal Hayatı	75
2.3.2. Günümüzde Kadının Çalışma ve Sosyal Hayatı	79
2.4. SOSYAL HAYATIN AİLEYE YANSIMASI AÇISINDAN AİLE İÇİNDE KADIN	85
2.4.1. Mahremiyet ve İstismar Açısından Modern Toplumda Kadın	85
2.4.2. Sosyal Paylaşım ve Mahremiyet Çerçevesinde Kadın	93
SONUÇ	100
KAYNAKÇA	104
BENZERLİK VE İNTİHAL RAPORU	115
ÖZGEÇMİŞ	116

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rivayetler Işığında Kadının Aile İçindeki Yeri ve Önemi

Mehtap YALÇINTAŞ

Danışman: Doç. Dr. Orhan Yılmaz

2020 - Sayfa: 116+X

Jüri : Doç. Dr. Orhan YILMAZ
Doç. Dr. Hasan YERKAZAN
Dr. Öğr. Üyesi Ali BİNOL

Bu çalışmada Peygamberimizin rivayetleri göz önünde bulundurularak, kadının, aile içinde eş ve anne olarak dikkat edeceği hususlardan çocuk terbiyesine, aile içerisindeki sırlardan mahremiyet kurallarına, çocuklar arasında ayırım yapılmamasından kız çocuklarının eğitime, çocukların ihmal edilmemesinden sosyal hayatta konum alınmasına kadar pek çok görev ve sorumlulukları bulunan kadının aile içindeki yeri ve önemi ele alınmıştır.

İlk insanın yaratılmasından itibaren kadın, gerek yaratılış, gerekse konumu açısından daima kendisinden bahsedilen bir varlık olarak tarihteki yerini almıştır. Modernleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte kadının toplum içerisindeki görev ve sorumlulukları giderek artmaktadır. Müslüman bireyin hayatının hiçbir alanında boşluk bırakmayan İslâm dini, nesillerin yetiştirilmesi konusunda merkezi bir konuma sahip olan kadının aile içindeki görev ve sorumluluklarıyla ilgili çeşitli düzenlemeler getirmektedir. Müslüman kadının aile içindeki yeri ve önemi konusunda en güzel örnek ise Hz. Peygamberin Kur'ânî bir yaşam tarzı sunan sünnetinin rehberliğidir. Zira insanlık tarihinde hiçbir kişi veya öğretisi kadına Hz. Peygamberin "*Cennet annelerin ayakları altındadır*" hadisinde kendisini bulan kutsal bir konum vermemiştir. Bundan dolayı modern düşüncenin kadına biçtiği rol ve feminist düşüncenin bu durumdan kendisine çıkardığı vaziyetten farklı olarak, İslâm Peygamberinin rivayetleri bağlamında kadının aile içindeki yerinin ne olduğunu anlamaya çalışmak, kadının yaratılış gayesinin gerçekliğine doğru yol almak olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Aile, Hadis, Rivayet, Mahremiyet.

ABSTRACT

Master Thesis

The Importance and Location of Women in the Family in the Light of Narrations

by

Mehtap YALÇINTAŞ

Supervisor: Doç. Dr. Orhan YILMAZ

2020 - Page: 116+X

Jüri: Assoc. Prof. Dr. Orhan YILMAZ

Assoc. Prof. Dr. Hasan YERKAZAN

Assist. Prof. Dr. Ali BİNOL

In this study, considering the narrations of our prophet, many duties of woman such as taking care of matters as spouses and mothers in the family, child discipline, secrets in the family, privacy rules, no discrimination between children, education of girls, neglect of children and social position and especially the place and importance of the woman with responsibilities in the family is discussed.

Since the creation of the first mankind, woman has always taken her place in history as a mentioned entity in terms of creation and location. Along with modernization and technological developments, the duties and responsibilities of women in the society have gradually been increasing. In addition to her social duties and responsibilities, she also leads a divine duty in the family as a mother. The Islamic religion does not leave any gap area in the Muslim individual's life and brings various regulations regarding with the duties and responsibilities of the woman, who has a central position in raising generations in the family. Undoubtedly, the best example of the place and importance of the Muslim woman in the family is the guidance of the Sunnah of the Prophet, who offers a Quranic lifestyle. In the history of mankind, no person or doctrine did not give a holy position to the woman in the hadith of the Prophet, "Heaven is under the feet of mothers." Therefore, different from the role that modern thought has given to women and the situation that feminist thought has brought from this situation, trying to understand what is the place of women in the family in the context of the narrations of the prophets of Islam is going towards the reality of the woman's purpose of creation.

Keywords: Woman, Family, Hadith, Narration, Privacy.

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı Geçen Eser.
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
Ayc.	: Ayrıca
b.	: bin veya ibn
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çevirmen
DEÜİFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz.	: Hazreti
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
No.	: Numara
s.	: Sayfa
sad.	: Sadeleştiren
s.a.v.	: Sallallâhü Aleyhi ve Sellem
ss.	: Sayfa Sayısı
şerh.	: Şerh eden
Ter.	: Tercüme
Thk.	: Tahkik eden
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurum
t.y.	: Tarih Yok
vd.	: ve diğerleri
Yay.haz.	: Yayına Hazırlayan

ÖNSÖZ

Kadın, tarihin hemen her döneminde üzerinden konuşma ve tartışma yapılmış bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih boyunca kadın bazen batıl inançlar bazen de kültürel yapının etkisiyle sosyal hayattan uzaklaştırılarak fitrat ve yaratılış gayesinden farklı bir şekilde konumlandırılmıştır. Bu sebeple toplumda öteki kabul edilen kadının, kendisini Rabbinin belirlediği ölçüde yeniden konumlandırması ve toplumsal yaşamını ona göre belirlemesinin elzemliği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda toplumun temel taşı olan aile kurumunun anne olan kadının değişiminden etkilenmemesi mümkün gözükmemektedir. Özellikle günümüz toplumunda eğitim ve öğretim seviyesinin giderek artmasıyla birlikte kadın iş hayatında ve toplumun her alanında aktif olarak rol alan bir konuma gelmiştir. Lakin modern toplumun her alanında çeşitli statüler elde eden kadın, toplumsal gelişme ve değişimlerden bireysel olarak etkilenmekle birlikte bu etki yalnızca kendisiyle sınırlı kalmamakta üstelik aile ve sosyal ilişkilerine de yansımaktadır. Kadının toplumsal olarak hemen hemen her alanda kendisini gösteren bir pozisyon kazandığı görülmektedir. Üstelik kadın toplumun çekirdeği olan ailenin temel bir bireyidir. Zira kadının aile içerisinde yapmış olduğu görev sorumluluklar hem huzurlu bir yuvayı tesis etmekte hem de bu huzurlu yuvadan sağlıklı bir toplumun oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda kadının hem aileyi hem de toplumu ayakta tutan temel bir dinamik olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Huzurlu ve mutlu bir aile ise ancak Peygamberimizin sünnetinde buyurduğu temeller üzerine inşa edilebilir. Bundan dolayı kadının aile içindeki yeri ve önemi hakkında bir çalışma yaparak meseleyi Hz. Peygamberin rivayetleri ışığında değerlendirmek faydalı olacaktır. Kadının, Peygamberimizin sünneti çerçevesinde aile içerisindeki ve sosyal hayattaki görev ve sorumluluklarını nasıl yerine getirmesi gerektiği çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Kadın konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında genel itibariyle iki perspektiften yürütüldüğünü görmekteyiz. Bu çalışmalar ya kadını sosyal hayattan tamamen uzaklaştırarak ikinci bir planda görmekte ya da feminist bir bakış açıyla tamamen cinsiyet merkezli bir pozisyonda konumlandırmaya çalışmaktadır. Bu çalışmada bu iki bakış açısı göz önünde bulundurulmakla birlikte, bu iki perspektiften herhangi birisini merkeze almayıp daha ziyade kadının aile içinden başlayan ve sosyal hayatta devam eden görev ve sorumlukları Peygamberimizin hadîsleri (rivayetler) bağlamında ele alınacaktır.

Bu alışma giriş ve sonuç bölümleri haricinde iki ana bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde, tarihsel süreçteki kadın algısına kısa bir göz atılarak kadının aile içindeki yeri ve önemine genel bir bakış sunulacaktır. İkinci bölümde ise kadının aile içindeki yeri ve önemi rivayetler bağlamında ele alınarak kadının anneliği, eğitimi, sosyal hayatı gibi konulara değinilecektir. Böyle bir çalışmayı bana nasip eden yüce Allah'a hamd, O'nun Rasulüne sonsuz salat ve selam olsun. Çalışmamda bana her türlü ilmi ve fikri desteği sağlayan danışman hocam Doç. Dr. Orhan Yılmaz'a, konunun içeriği ve meseleye farklı bir perspektifte yaklaşmam konusunda beni cesaretlendiren eşim İsmail Yalintaş'a teşekkür ederim. Beni yetiştiren (merhum) babama, sevgili anneme ve birbirinden kıymetli hocalarıma saygı ve hürmetlerimi, çalışma sresi boyunca sabır ve sükûnet ile sözlerimi dinleyen oğlum Muhammed Bayezid, kızım Fatma Zehra'ya sevgilerimi sunarım.

Mehtap YALçINTAş
Yozgat 2020

GİRİŞ

A- Araştırmanın Konusu ve Önemi

Bu bölümde kadının aile içindeki yeri ve önemi incelenirken karşılaşılan birtakım sınırlılıklarla birlikte konunun amaç, önem ve işlenişine dair bilgiler verilecek, aynı zamanda araştırmada/çalışmada takip edilen yönteme de kısaca değinilecektir.

Rivayetler ışığında kadının aile içindeki yeri ve önemi konusunda yaptığımız bu çalışmamız giriş ve sonuç bölümü hariç olmak üzere iki bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde kadının konumu tarihsel süreç açısından kısaca değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda özellikle teist dinlerde kadının psiko-sosyal statüsüne genel bir bakış sunulmakla birlikte İslâm öncesi cahiliye ve İslâm ile birlikte kadının değer ve hakları irdelenecektir. Meselenin daha iyi bir şekilde anlaşılması için kadın ve erkeğin yaratılış açısından fiziksel ve psikolojik farklılıklarına değinilecektir. Zira insan olmak açısından kadın ve erkeğin eşit olması onların cinsiyet farklılığını göz ardı etmemeyi gerektirmektedir. Allah'ın emir ve yasaklarına muhatap olma açısından kadın-erkek, bazı noktalarda ortak olsalar da, cinsiyet farklılıkları dolayısıyla farklı emir ve yasağa da muhatap olabilmektedirler.¹ Ancak Kur'an ve Hadislerde kadın-erkek arasında dini görev ve sorumluluklar açısından farklılık olması erkek-kadın arasında bir eşitsizlik olduğunu değil,² yalnızca cinsiyet farklılığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle kadının insan olarak özlük hakları olduğu gibi, cinsiyet farklılığından kaynaklanan birtakım haklarının da olduğu izah edilecektir. Bu bağlamda iki cins arasında tam anlamıyla bir eşitlikten ziyade görevsel anlamda bir farklılık olduğu göze çarpmaktadır.³ Ayrıca bu durum erkeğin dışa yönelik, kadının ise içe yönelik özelliklerinin onların görev alanlarına dair ince ayrıntıyı göstermektedir. Aile içerisinde kadın-erkek arasındaki bu tarz farklı görev dağılımlarını eşitsizlik bağlamında -problematik bir durum olarak değerlendirmekten ziyade aile için rahmet kaynağı olarak görmek daha isabetli bir bakış açısı olacaktır. Konu bu açıdan değerlendirildiğinde erkek mi kadın mı üstün şeklinde cinsiyet merkezli bir tartışmanın çok sağlam bir temelinin olmadığı görülecektir.⁴

Ayrıca bu bölümde Kur'an'ın çizdiği aile modeli ve Peygamber'imizin aile hayatı ile ilgili bilgiler verilecektir. Bu çerçevede çalışmamızın ana eksenini, İslâm

¹ Annenin çocuğunu emzirmesi, babanın ise çocuğun nafakasını sağlaması ile ilgili olarak bkz. Bakara 2/233.

² Cumhur Demirel, "Kadın Erkek Eşitsizliği Vehmini Uyandıran Konular ve Bu Konuyla İlişkili Ayetlerin Yorumları", *Kırıkkale İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD)* I (2016), 63-74.

³ Muhammed Hamidullah, *İslama Giriş* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 241.vd.

⁴ Şadi Eren, *Kur'an ve Toplum* (İstanbul: Zafer Yayınları, 1998), 29.

dininin kadına feminist bir düzlemde yaklaşarak cinsiyet ayrımcılığı yapmadığı aksine insan neslini yetiştirme onuru ve kadına verilen annelik vazifesinin üstünlüğü olacaktır.⁵

Çalışmamızın ikinci bölümünde kadının aile hayatından başlayıp toplumsal hayata yansıyan çeşitli görev ve sorumluluklarına değinilecektir. Kadının en kutsal sorumluluğu anneliktir. Annelerin yetiştirdiği bireyler toplumu oluşturmaktadır. İnsan yetiştirmek ve eğitmek İslâm toplumunun temel esasıdır. Bu esas kadın-erkek ayırt edilmeksizin her bireyi kuşatan bir sorumluluktur. Bundan dolayı İslâm'ın ilk emri olan "Oku" düsturuna kadın-erkek herkesin muhatap olması, İslâm dininin, kadının eğitimine kazanılmış bir hak olarak değil, bizzat görev, sorumluluk ve mesuliyet olarak baktığını göstermektedir. Bu durum kadının hem ailede anne olarak hem toplumda birey olarak çeşitli görev ve sorumluluklarına işaret etmektedir. İslâm'ın, "Oku" emrine "Yaratan Rabbinin adıyla"⁶ diyerek başlaması, emre muhatap olan kadının görev ve sorumluluklarını Allah'ın emriyle tekrar gözden geçirmesi gerektiğini göstermektedir. Bu sebeple bu bölümde kadının aile hayatından anneliğine, sosyal statüsünden çalışma hayatına, teknolojik gelişmeler karşısındaki tutumundan, bireysel ve toplumsal mahremiyetle ilgili kurallara riayet etmesi gerekirken nasıl bir tavır içerisinde olması gerektiğine dair bir çok meseleye değinilecektir.

Bu açıdan kadının iş ve çalışma hayatını yalnızca kurumsal bir bağlamda değerlendirmek meseleyi açıklığa kavuşturmak açısından problem oluşturacaktır. Bu bağlamda kadının eğitimi denildiğinde, yalnızca bir görev ve statü elde etmekten daha ziyade kendisini sosyo-kültürel açıdan donanımlı hale getirmesi anlaşılıyorsa, aynı şekilde iş ve çalışma hayatı denildiğinde de aile içerisinde hiçbir görevini aksatmayacak şekilde kendisini yetiştiren, başta ailesi olmak üzere herkese faydalı olan bir birey anlaşılmalıdır. Çünkü hem eğitim hem de iş hayatının en güzel meyvesinin ve ulvî boyutunun insan yetiştirmek olduğu aşîkârdır. Ayrıca en yakınına faydalı olmayan insanların başka insanlara faydalı olması düşünülemez. Aslında çalışan insanın, sadece maddî kazanç elde eden değil, arkasından kalıcı bir eser bırakan kişi olduğu ve üstün medeniyetlerin ancak bu düşünceye sahip kişiler tarafından oluşturulduğu ve tarihteki yerlerini aldığı unutulmamalıdır. Bu açıdan Müslüman bir kadının çalışma hayatında

⁵ Konuyla ilgili olarak *Cennetin Annelerin ayakları altında olduğu* buyrulmuştur. Bkz. Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, en-Nesâî, es-*Sünenü'n-Nesâî (Sünenü's-Sügrâ)*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde I-VIII, Mektebu'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Halep, 1986&1406, "Cihat", 6 (No. 3104). Nesâî başlığı altındaki tüm hadisler bu esere atfedilmektedir.

⁶ Kur'ân-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altıntaş&Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009), Alak 96/1-2.

göz önünde bulundurması gereken amaç ve gayenin nasıl olması gerektiğine vurgu yapılmaya çalışılacaktır.

Kadının gerek aile içerisinde gerekse sosyal hayatında dikkat etmesi gereken en mühim meselelerin başında mahremiyet kuralları gelmektedir. Zira en güzel şekilde (Ahsen-i takvim) yaratılan insanın fitratının ve insanlık onurunun korunmasını sağlayan en önemli değerlerden birisi mahremiyet duygusudur. Bundan dolayı bu bölümde kadının aile ve sosyal hayatındaki mahremiyet kıstaslarının ne olduğu ve mahremiyet kurallarının aile bireylerine nasıl verileceği vurgulanmaya çalışılacaktır. Mahremiyet eğitiminin ailede başlanması gerektiğine değinilerek ailenin iki direğinden birisi olan kadının bu konuda nasıl bir duruşu olması gerektiği ifade edilecektir. Kadının aile içerisinde ve sosyal hayatta, yaratının emrine muhatap olarak bilinçli bir toplum inşa etme çabasında Peygamberimizin örnek hayatı ve hadîslerinin önemini ne olduğu üzerinde durulacaktır. Sosyal hayatta çeşitli roller üstlenen ve insan hayatının her alanında var olan kadın kimi zaman öğretmen kimi zaman ise işçi veya ev hanımı rolüyle karşımıza çıkabilmektedir. Ancak her ne kadar kadın farklı sosyal rolleri yerine getirirse de her kadının birleştiği ortak nokranın annelik olması, kadının aslî hüviyetine işaret etmektedir. Peki anne olarak kadın, çocuğun ahlâk ve terbiyesinden ne kadar sorumlu olmaktadır? Şayet sorumluysa kadının bu ahlâk ve terbiyeyi çocuğuna hangi çerçevede vermesi gerekmektedir? Ahlâk ve terbiye eğitiminde mahremiyet eğitiminin rolünün ne olduğu aynı şekilde çalışmamızın odak noktalarından birini oluşturacaktır. Zira mahremiyet eğitimi tam anlamıyla yerleşmeyen bireyler toplumsal anlamda psiko-sosyal pek çok problemle karşılaşabilmektedirler. Bu anlamda anne olarak kadının, aile içerisinde çocuğuna mahremiyet duygusunu yerleştirirken nasıl bir metot ve yöntem kullanması gerekmektedir? Bu bağlamda nebevî terbiyeyi kendisine örnek almayan annenin ailede ne kadar olumlu bir rol model olacağı incelenecektir. Aile içinde başlayan ahlâk kurallarının toplumsal bir dönütünün olacağı da aşikârdır. Kadının mahremiyet bilincine sahip olarak ilişkilerini şekillendirmemesi durumunda özelde ailede genelde ise toplumda ne tür problematik sıkıntılarla karşılaşabileceği vurgulanacaktır. Bu tarz problemlerin kadının aile, akraba ve sosyal çevresinde kurduğu ilişkilerde mahremiyet ölçüsüne dikkat etmemesiyle ilişkili olup olmadığına değinilerek, hem ailede hem de sosyal hayatta etkin olan kadının İslâmî perspektifi kaybetmeden ilişkilerini nasıl belirleyeceği üzerinde durulacaktır.

Teknolojik gelişmelerin toplumsal değişikliklere sebep olması bu değişikliklerin kadının aile ilişkileri üzerindeki etkisini de incelemeyi gerektirmektedir.

Bu bağlamda teknolojik gelişmelerin özellikle sosyal medya kullanıcılığının aile üzerindeki yansımalarından bahsedilecektir. Sosyal medya ve teknolojik gelişmeler bir yandan hayatı kolaylaştırırken, diğer yandan -özellikle- sosyal medya kullanıcılığının artmasıyla birlikte mahremiyet konusu başta olmak üzere birçok problematik durumu beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu açıdan sosyal medya mecralarında mahremiyet olgusunun ihlalinin kadın ve aileye yansımalarına değinilerek, özellikle hem ailesi hem de çocuğuna yönelik sanal âlemde oluşabilecek tehlikeler karşısında kadının durumu değerlendirilerek kadının mahremiyet hususunda dikkat etmesi gereken meselelerin neliği vurgulanmaya çalışılacaktır.

Toplumsal şiddet ve feminizm arasında sıkışan günümüz kadınının çıkmazlarına ancak Peygamberimizin nebevî öğretisinin rehberliğinin çözüm getireceği kanaatindeyiz. Zira kadının modern toplumda ailesi veya sosyal hayatı konusunda tercih yapma pozisyonunda bırakılması bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Hz. Peygamberin nebevî ikliminin hâkim olduğu bir ailede kadın ailesinde huzur kaynağı olduğu gibi aynı zamanda sosyal ilişkilerinde de feminizmin tuzağından uzak kalacaktır. Üstelik aile ve sosyal ilişkilerine nebevî iklimin şefkat ve merhameti yansıyan bir toplumda kadın, fiziksel veya psikolojik hiçbir şekilde şiddete maruz kalmayacaktır. Bu takdirde modern toplumda cinsiyeti ön planda tutulan kadın, toplumda cinsiyetiyle değil, şahsiyetiyle yer edinecek ve İslâm Medeniyetinin yeniden inşasında önemli bir rol alacaktır. Bu anlamda kadın konusuna yeni bir bakış açısı getirecek olan bu çalışma, kapital dünyanın tüketim aracı olarak gördüğü kadın imajının aksine Müslüman kadına yeni bir ufuk kazandırarak yaratılış gayesine yöneltecek ve kaybettiği değerleri tekrar bulmasına vesile olacaktır.

B- Araştırmanın Metodu

Bu çalışmada yöntem olarak kadının aile içindeki yeri ve önemi Peygamber Efendimizin hadîsleri bağlamında ele alınacaktır. Çalışma temel olarak birinci elden kaynaklar üzerine inşa edilmeye çalışılacaktır. Bundan dolayı konu hadîs literatüründe daha çok *Kütüb-ü Sitte* ve *Kütüb-ü Tis'a* olarak bilinen temel hadîs kaynaklarındaki rivayetler göz önünde bulundurularak incelenmeye gayret edilecektir. Ayrıca Buhari'nin *Edebü'l Müfred*, İbrahim Canan'ın *Kütüb-ü Sitte* tercüme/şerhi ve İmam Nevevi'nin *Riyâzu's Salihin* adlı hadîs kitapları başta olmak üzere, siyer bağlamında *Siret-i İbn Hişam* (İbn Hişam), *İslam Peygamberi* (Muhammed Hamidullah) ve *İslâm Tarihi* (M. Asım Köksal), tefsir bağlamında, *Te'vilatü'l-Kur'an* (İmam Matûridî), *Ahkâmü'l-Kur'an* (Cessâs), *Hak Dini Kur'an Dili* (Elmalılı M. Hamdi Yazır), *Diyanet Kur'an Yolu*

(Komisyon), *Fizîlâl'il-Kur'an* (Seyyid Kutup) ve *Tefsirü'l-Münir* (Vehbe Zuhayli), fıkıh bağlamında ise *Mebhut* (İmam Serahsi) ve *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi* (Vehbe Zuhayli) gibi temel eserlerden faydalanılmaya çalışılacaktır. Tarihsel süreç içerisinde kadının konumu incelenirken Yahudilik ve Hıristiyanlıkta kadının aile ve toplumsal konumunu görmek için *Kitab-ı Mukaddes* incelemesi yapılacaktır. Modern dünyanın kadına bakışını görmek için hem doğuda hem batıda kadınla ilgili yapılan ikinci el literatür kaynaklar ve sosyal medyada yapılan haber ve araştırmalar da incelenip değerlendirilerek konunun yalnızca tarihsel görünümüne değil aynı zamanda modern yaşama yansıyan izdüşümlerine de işaret edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca kadının ince, nazik ve ruhsal özelliği göz önünde bulundurularak konunun psikolojik boyutuna dair kaynaklar da gözden geçirilecektir. Gayret bizden tevfik ise ancak yüce yaratandandır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ AÇISINDAN KADIN

1.1. DİNÎ GELENEKLER AÇISINDAN KADINA GENEL BAKIŞ

1.1.1. Yahudiliğin Kadına Bakışı

Yahudilikte kadın ataerkil toplum yapısına uygun olarak şekillenmiş, toplum içindeki sosyal roller ise cinsiyete göre oluşmuştur. Tevrat'ta kadının yaratılmasıyla ilgili iki olaydan/şeyden bahsedilmektedir. Birincisi, Tanrı'nın insanı kendi suretinde yaratmasıdır. Burada kadın veya erkek ayrı ifade edilmemiş, her ikisi de eşit kabul edilmiştir.⁷ İkinci anlatılan olaya göre ise kadın erkeğin kaburga kemiğinden, erkeğin yalnızlığını gidermek için yaratılmıştır. Erkekten yaratılan kadın, parçanın bütüne tâbi olması gibi erkeğe tâbi olarak yaratılmıştır.⁸ Bu tabi oluş kadının yasak meyveyi yemesi ve eşine yedirmesiyle daha da ön plana çıkmaktadır. Maddî olarak erkekten yaratılan kadın manevî olarak da erkeğe hizmet etmek zorundadır. Hatta Tevrat'ın ifadesine göre kadının adını "kadın" (*işa*) şeklinde efendisi olan erkek koymuştur.⁹

Tevrat'ta özellikle yasak meyvenin yenmesi olayından dolayı hem Havva hem de kadın aleyhine birçok pasaj vardır. Yaratılış ile ilgili ifadeler incelendiğinde Âdem'i kandırıp cennetten kovulmasını türlü hileleri ile sağlayan Havva (kadın) yasak meyveyi yediği ve yedirdiği için tüm insanlık tarihinin en kötü insanı olarak ilan edilmiştir.¹⁰ O, bilge bir yaratılışla yaratılan Âdem'i kandırıp ona suç işletmiş,¹¹ böylece cenneteki ebedi hayat yerine, üreme ve cinselliği getirdiği için lanetlenmiştir. Bu anlayıştan dolayı kadına karşı oldukça katı ve menfi bir tutum/söylem gelişmiştir. İlk günah dolayısıyla Havva nezdinde tüm kadınlara nesilden nesile aktarılan bir suç addedilmiş böylece tüm kadınlar lekeli olarak görülmüştür.¹² Âdem'in cennetten kovulmasına sebep olduğu düşünülen kadın, Yahudilik tarihi boyunca erkekten aşağı görülmüştür. Bu sebeple kadının varlık sebebinin sadece çocuk doğurmak olduğuna inanılmış ve doğumlarda çektiği sancının sebebi işlediği bu suça hamledilmiştir.¹³ Ayrıca oğul doğurmayan

⁷ *Kitab-ı Mukaddes* (İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2006) Tekvin, 1/26-27.

⁸ Tekvin, 2/21-25.

⁹ Tekvin, 2/23.

¹⁰ Musa Kaval, "İlahi Dinlerde Kadının Kıymet Problemi", *Akademik Bakış Dergisi* 55, 2016, 306-308.

¹¹ Tekvin, 3/1-24.

¹² Bekir Topaloğlu, *İslâm'da Kadın* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001), 20.

¹³ Tekvin, 3/16.

kadının ismi kavminden silinmiş,¹⁴ hatta hiçbir şekilde kız-erkek çocuk sahibi olamayan kadın "Çocuksuz kadın meyvesiz ağaca benzer" atasözüne muhatap kılınarak tam bir psikolojik travmaya mahkum edilmiştir.¹⁵

Yahudilik anlayışında kadınlar, baştan çıkartıcı, güvenilmez ve kendisine hakim olunması gereken kötü varlık olarak görüldüğünden sosyal hayatta kadın bu anlayış çerçevesinde hep ikinci planda görülmüştür. Örneğin din konusunda kadın, din görevlisi olamamakta, hacca gidememekte hatta Tevrat'ı bozar endişesi ile dini eğitim alması dahi yasaklanmaktadır. İsteddiği şekilde boşama hakkına sahip olan erkek karşısında kadının boşanma hakkı olmadığı gibi, kadın mirastan faydalanamayıp şahitliği de geçerli olmamaktadır. Zira kadın bu anlayışta erkeğe hizmet ve çocuk doğurmak için yaratıldığından, kocasının hizmetini aksatan bir kadının, sopayla dövülmesi gerektiğine bile hükmedilmiştir.¹⁶

Yahudi geleneğinde kadının en çok değer gördüğü yer, anne olmalarından dolayı aile kurumudur. Buna rağmen bugün bile boşanma hakkı olmayan kadınlar erkeğinin/kocasının izni olmadan evliliğini bitirememekte, "zincirlenmiş kadın" olarak yalnız bir şekilde yaşamlarını sürdürmek zorundadır.¹⁷ Yahudiliğe göre, kadın ve erkek arasındaki cinsiyet ayrımı öyle bir noktaya varmıştır ki bir bebek doğduğunda bebeklere zarar verecek cin bile kadındır. Yahudi geleneğinde bebek doğduğunda dini tören yapılmasına karşın, bu dini tören "*şeriatın oğlu*" şeklinde ifade edilen erkek çocuk için zorunlu bir merasimken, "*şeriatın kızı*" şeklinde ifade edilen kız çocuk için zorunlu bir merasim değildir.¹⁸

Yahudilikte erkek ve kadın birbirinin yardımcısı olarak telakki edilse de erkeklerin ayinlerde; "beni kadın yaratmayan ulu Tanrı'ya, bizlerin ve bütün dünyanın Yüce Efendisine şükürler olsun"¹⁹ şeklinde duâ etmeleri erkeğin, cinsiyet olarak

¹⁴ Ronald de Voux, *Yahudilikte Aile*, çev. Ahmed Güç (Bursa: Arasta Yayınları, 2003), 8.

¹⁵ Brigitte Peskine, *İstanbul'da bir Yahudi Ailesi*, çev. Ela Gültekin (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2005), 177.

¹⁶ Ömer Faruk Harman, "Kadın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24/82-84.

¹⁷ Erica Chernofsky, "Çökmüş Evliliklere Tutsak Kadınlar" (2014) "http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140313_zincirlenmis_kadınlar (Web. 08.04.2020).

¹⁸ Baki Adam, "Yahudilik", *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 242.

¹⁹ Yahudiler güne başlama duâsında, ilk önce kadın erkek (herkes), "Beni köle olarak yaratmadığım için Tanrım sana teşekkür ederim" diye duâya aynı sözlerle başlamaktadırlar. Daha sonra ise erkek ve kadın kendi cinslerine göre farklı farklı duâ etmektedirler. Bu farklılığa göre, Erkek, "*Beni kadın olarak yaratmadığım için Tanrım sana teşekkür ediyorum*" şeklinde duâ ederken, kadın, "Tanrım beni yaratma iradene teşekkür ederim" şeklinde duâ etmektedir. Daha sonra ise duâya erkek ve kadın aynı sözlerle devam etmektedirler. Yahudi geleneğinde duâ ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Philip Birnbaum, *Daily Prayer Book: Ha-Siddur Ha-Sahalem* (New York: Hebrew Publishing Company 1949), 18.

kadından üstün görüldüğünü göstermektedir. Bu sebeple Yahudilikte açıkça cinsiyet ayrımcılığı yapıldığı ve kadının toplumda ötelenerek şiddete maruz kaldığı görülmektedir.²⁰

1.1.2. Hıristiyanlığın Kadına Bakışı

Hıristiyanlık inancına göre kadınlar erkekler gibi Mesih'in çağrısına muhatap olarak kabul edilmiş ve Mesih'in peşinden gitmiştir.²¹ Mesih hem kadınlara hem erkeklere şifa dağıtmış ve günahlarını bağışlamıştır.²² Bu açıdan İncillerin kadına karşı söyleminin Tevrat'a göre daha ılımlı olduğu söylenebilir. Zira kadın konusundaki olumsuz ifadeler çoğunlukla havarilerin mektuplarında yer almıştır. Hıristiyanlığın ilk döneminde kadınların kilisede papazların yardımcısı, öğretmen veya iş kadını görevlerini yerine getirdiği görülmüştür.²³ Ancak Hıristiyanlığın ilk dönemindeki bu anlayış kısa bir zaman sonra farklı bir yapıya bürünmüştür. Kiliseleri kontrol altında tutan papazlar kadınları melekleri baştan çıkartan, insan soyunu kötülüğe sevk eden varlıklar olarak tanımlamışlardır.²⁴ Bu bağlamda Hıristiyanlığın mimarı olarak kabul edilen Pavlus²⁵ (ö. 67), Âdem'in işlediği suçtan dolayı insanın cennetteki sonsuz özgürlüğünün elinden alınarak ölümlü olma cezasına çarptırıldığı inancının yayılmasına sebep olmuştur.²⁶ Havva'nın yasaklı meyveyi yemesi ve Âdem'e yedirmesi insan için bir asli suç olarak görülmüş ve kadın tüm suçların/suçluların başı kabul edilmiştir. Âdem'in cennette işlediği bu ilk günah sebebiyle günahın Âdem'in soyuna geçtiği veya tüm insanların Âdem'in bu ilk günahına ortak oldukları düşünülmüş, bundan dolayı da çocukların doğarken bu günah ile doğdukları iddia edilmiştir.²⁷ Bu sebeple Hıristiyan inanç, kültür ve geleneğinde kadın; Âdem'i kandırıp günaha sokarak Tanrı'ya karşı suç işlemesine sebep olan bir varlık olduğu gibi, aynı zamanda insanoğluna asli günahı aşıl原因 bir varlık olarak da düşünülmüştür. Üstelik insanoğluna günah işlemeyi öğreten varlık olduğu da iddia edilmiştir.²⁸

²⁰ Salih Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın", *Journal Of Islamic Research* 10/4, 1997, 251.

²¹ Matta, 14/21.

²² Matta, 8/14-15.

²³ Musa Kaval "İlahi Dinlerde Kadının Kıymet Problemi", 310.

²⁴ Romalılara Mektup, 5/12.

²⁵ Şinasi Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001, 12-19, ayc. bkz. İsmail Yalçıntaş, *Maturidide Dini Tekelcilik* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 40.

²⁶ Mahmut Aydın, "Hıristiyanlık", *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 88-89.

²⁷ Şinasi Gündüz, *Hıristiyanlık* (İstanbul: İsam Yayınları, 2008), 94-95.

²⁸ Behiy Hâliy, *Müslüman Kadının Aile ve Toplumdaki Yeri*, çev. Mustafa Özcan (İstanbul: Özgü Yayınları, 2017), 17.

Aslî günah doktrini sebebiyle Hıristiyanlık cinsel ilişkiyi günah saymıştır. Öyleki günah ve kirlenme duygusu sebebiyle evlilik dahi çirkin ve günah bir fiil olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple herhangi bir makul açıklaması bulunmayan bu çarpık anlayış birçok kişinin evlilikten uzak kalmasına ve pek çok kadının fuhşa sürüklenmesine sebep olmuştur. İnsan neslinin devamı için meşru olan ilişki ile günah olan zinanın birbirine karıştığı Hıristiyan toplumunda hor görülen kadınlar kurtuluşu manastırlara sığınmada bulmuşlardır. İsa Mesih için temiz kalarak Mesih'in nişanlısı ve eşi olmayı beklemişlerdir.²⁹

Hıristiyanlar kadını aşağılama ve günahın kaynağı olarak görme konusunda o kadar aşırı gitmişlerdir ki XIII. asırdan sonra şeytanla cinsel ilişkiye girdiği ve fuhşu yaydığı iddiasıyla birçok kadın bizzat kilisenin görevlendirdiği "cadı avcıları" tarafından büyüçülükle itham edilerek tutuklanmıştır. Vücudunun tamamına uzun iğneler saplanarak veya etleri kopartılarak işkence gören kadınlar canlı canlı yakılarak veya suda boğularak öldürülmüştür.³⁰ Hıristiyanlık inancına göre kötülük dolu, kavgacı ve haksızlıkların kaynağı olan kadın, toplumdaki kötülük ve fuhşun kaynağıdır. İblisin silahı olarak görülen kadın, Tertullian (ö.160.) tarafından şeytanın insan nefesine giriş kapısı ve Tanrı'nın imajını ve yasalarını iptal ederek erkeğin çehresini bozan iğrenç bir mahlûk olarak nitelenecek kadar ileri boyuta taşınarak açık hedef haline getirilmiştir.³¹ Bazı kaynaklara göre İngiltere'de 1805 yılına kadar kadınlar, kocaları tarafından kayıtsız bir şekilde satılırken, bu yıldan itibaren kadınların satılması kayıt altına alınarak yasalaştırılmış ve bu kanun 1931 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Aynı şekilde 1938'e kadar Fransa'da kadınlar, deliler ve çocuklar ehliyet sahibi olarak görülmemişlerdir.³² Fransa'da, kadın 586 (m.s) yılına kadar hayvan olarak kabul edilmiş ancak bu yılda yapılan bir toplantıda kadının "İnsan" olduğuna ancak "Erkeğin faydasına yaratılmış bir insan" olduğuna karar verilmiştir.³³

Tevhid dininin son halkası olan ve Allah'ın Hz. Muhammed (s.a.v.) aracılığıyla tüm insanlığa son uyarısının yapıldığı döneme kadar dünyanın kadına bakışının bu çerçevede olduğu görülmektedir. İslâm'ın kadına verdiği değer ve önemi daha iyi bir

²⁹ Salih Akdemir, " Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın", 251.

³⁰ Silvia Federici, *Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim*, çev. Öznur Karakaş (İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2004), 241, 267, 330, ayc. bkz. Sinem Doğan, "Cadıcılık mı Kötü Yoksa İnsanlık mı: Avrupa'da Cadı(Kadın) Avları", <http://www.acikbilim.com/2013/02/dosyalar/cadilik-mi-kotuyoksa-insankik-mi-avrupada-cadi-kadin-avlari.html> (Web. 08.04.2020).

³¹ Tertullian, "On The Apperal Women", Book I, Chap.I, <http://www.tertullian.org/anf/anf04/anf04-06.htm> . (Web. 15.05.2020), ayc. bkz. Nuh Yılmaz, *Tertullian'ın Kristolojisi*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2018), 78, 87, 99.

³² Mustafa es-Sibâî, "Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi ve Müslüman Kadın Hukuku", *İslâm'da Kadın Hakları* (Ankara: Rehber Yayıncılık, 1993), 1/22-23.

³³ Behiy Hüliyy, *Müslüman Kadının Aile ve Toplumdaki Yeri*, 18.

şekilde değerlendirebilmek için, Peygamberimizin gönderildiği toplumda kadının sosyo-kültürel yönden durumuna kısa bir bakış açısı sunmanın konuyu daha iyi bir şekilde izah etmek ve Hz. Peygamberin rivayetlerinin bağlamını daha iyi bir şekilde anlamak imkânı ortaya koyacağı kanaatindeyim.

1.1.3. Cahiliye Toplumunun Kadına Bakışı

Cahiliye kavramı kelime olarak, marifet ve ilmin zıttı olan, cehalet ve bilgisizlik gibi anlamlara gelirken, İslâm alimlerinin bir kısmı cahiliyeyi puta tapınmak, dinin hükümlerini bilmemek, Allah ve Resulünü tanımamak gibi anlamlarda kullanmışlardır. Araplar Cahiliyye'de yaptıklarından söz ederken, "puta tapıp, kız çocuklarını canlı oldukları halde toprağa gömdüklerini, içki içtiklerini, kumar oynayıp fal baktıklarını ve zina ettiklerini ancak İslâm'ın bunları kendilerine yasakladıklarından" bahsetmektedirler.³⁴

İslâm öncesi Cahiliye döneminde kadın, erkeğin kendisinden istifade ettiği ve neredeyse hayatı boyunca hiçbir hakkı bulunmayan bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkek merkezli yapının hakim olduğu Cahiliye döneminde kadının özellikle sosyal hayatta birçok hakkının engellendiği anlaşılmaktadır. Erkeklerin, kadınlarla evlenmesinde herhangi bir sınırlama olmazken, kadın evlenirken de boşanırken de karar verme hakkına sahip değildir. Kocasına karşı herhangi bir hakkı olmayan kadının mirastan yararlanma hakkının da bulunmadığı kaynaklarda geçmektedir.³⁵ Sosyal hayatta herhangi bir hakka sahip olmayan kadına erkek her zaman ceza verebilmekteydi. Örneğin böyle bir ceza erkeğin kadını istediği zaman satabilmesi veya boşadığı kadının boşandıktan sonra evlenmesine izin vermemesi şeklinde ortaya çıkabilmekteydi.³⁶ Cahiliye toplumunda kadın, kocası öldüğünde ya yakın akrabasıyla ya da mehir karşılığında zorla evlendirilirdi. Hatta kocasının mirasını elinden almak için ölünceye kadar ev hapsi verilerek, başkasıyla evlenmesine mani olduğu gelen rivayetler arasındadır.³⁷

Cahiliye toplumunda kadının sosyal konumu, kadının göçebe ve yerleşik olma durumuna göre değişmektedir. Kadınlar eğer yerleşik bir hayat yaşayıp, zengin ve soylu bir aileden geliyorlarsa toplumda söz sahibi olmuşlardır. Bu tarz kadınlar ticaretle uğraşmış, siyaset ve devlet işlerinde görüşlerini bildirme hakkına sahip olarak toplumda varlık gösterebilmişlerdir. Hz. Hatice'nin Mekke toplumunun ileri gelen tüccarlarından

³⁴ Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi* (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1999), 137.

³⁵ Mustafa es-Sibâî, "Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi ve Müslüman Kadının Hukuku", 1/23.

³⁶ Şemseddin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1997), 117-121.

³⁷ İbn Cerir et-Taberî, *Taberi Tefsiri*, ter. Mehmet Keskin (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2006), 4/383.

biri olarak kabul görmesi, Mus'ab b. Umeyr Müslüman olduğunda ailesi adına annesinin, Musab'ı hapsedme yönünde karar verebilmesi ve Kureyş'in önde gelen isimlerinden Ebû Süfyan'ın karısı Hint'in Uhut savaşı sürecindeki çabaları bu duruma örnek gösterilebilir. Soy ve zenginlik açısından ileri gelenlerin, kızlarından evlenecekleri zaman evlilikle ilgili görüşlerini aldıkları da bilinen bir adettir. Ancak tüm bunlara rağmen kadının sosyo-ekonomik ve kültürel haklar konusunda toplumda genel olarak erkeklerden oldukça aşağı bir durumda oldukları açıktır. Zira kadın soyca üstün bir aileden değil de, göçebe bir aileden fakir bir fert ise tüm hakları velisinin elindedir. Bundan dolayı kadının herhangi bir konuda söz hakkı yoktur. Veli istediği gibi kadını satma, hatta zinaya dahi zorlama hakkına sahiptir. Bu sebeple zina yapmak, çocuklarını öldürmek gibi insanlık açısından oldukça çirkin kabul edilecek kötü özellikler bu kadınlar arasında oldukça yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁸

Cahiliye Araplarında kız çocukların doğumu uğursuzluk sayılmış, utanç sebebi olarak kabul edilmiştir. Kız çocuğu dünyaya getiren anneler uğursuz kabul edilmiş, böyle bir durumu utanç olarak düşünen babalar ise kimi zaman bu utanç yüzünden, kimi zaman da fakir düşmek korkusundan kız çocuklarını diri diri toprağa gömmekte sakınca görmemişlerdir.³⁹ Erkek çocukları vahşi çöl yaşamında savaflara katılabildiklerinden onları doyurmak göze batmazken, kız çocuklarının geçimleri gereksiz görülmüştür.⁴⁰ Cahiliye toplumunda Arapların kız çocuklarından rahatsız oldukları, kız evlat ile müjdelendikleri zaman yüzlerinin kaskatı kesildiği hatta kız çocuğuna sahip olduklarını gizledikleri Kur'an tarafından da vurgulanmaktadır.⁴¹

Tarihte kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi "Ve'dul Benât" kavramıyla ifade edilmektedir. Rivayetlere göre Peygamber Efendimize bir gün bir adam gelir ve küçük kız çocuğunu nasıl öldürdüğünü anlatır. Bunun üzerine Rasûlullah'ın olayı birkaç kez anlattığı sonra da sakalı ıslanincaya kadar ağladığı rivayetlerde geçmektedir.⁴² Bu hususa Akabe Bey'atlarında da değinilmiştir. Zira Akabe'de Rasûlullah kadınlardan biat alırken onlardan özellikle çocuklarını öldürmemelerini istemiştir. Peygamberimizin kadınlardan böyle bir söz alması, cahiliye dönemindeki bu kötü uygulamayı

³⁸ M. Akif Aydın, "İslâm'da Kadın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24/86-87.

³⁹ Tekvir 81/8-9.

⁴⁰ Şemseddin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, 117-121.

⁴¹ Nahl 16/58-59.

⁴² Ebû Muhammed Abdullah b. Abdullah b. El-Fadl b. Behrâm b. Abdussâmed ed-Dârîmî, *Sünen-i Dârîmî*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Suudi Arabistan: Dârü Li'n-Nâsir ve't-Tevzi', 2000/1412), "Mukaddime" 1:1-2, ayc. bkz. Orhan Yılmaz "Hadîs Sünnet Işığında Kız Çocuklarına Verilen Değer", *Amasya Üniversitesi Dergisi* 8, 2017, 178-180, Adnan Demircan, "Câhiliyye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", *İstem* 2/3, 2004, 22.

kaldırılmayı hedeflediğini göstermektedir.⁴³ Bu konuyla ilgili bir diğer örnek ise cahiliye döneminde Haniflik inancına sahip olan Zeyd b. Amr'ın kız çocuklarını diri diri toprağa gömen insanları, -yaratılış ve fitratın böyle bir şeyi kerih görmesi dolayısıyla uyarmasıdır. Zeyd b. Amr'ın, kendi çabasıyla bazı çocukları kurtardığı ve bu çocukları büyüttüğü kaynaklarda geçmektedir.⁴⁴ Sahâbîlerin hatıralarına bakıldığında buna benzer acı olaylarla ilgili anıları çoğaltmak mümkündür.

Cahiliye toplumunda doğması bile gereksiz görülen kadın, insan onuru ile bağdaşmayan uygulamalara maruz kalmıştır. Cahiliye toplumunda meşru olmayan ama toplumsal olarak uygulaması yaygın olan "*mut'a, şığar, istibda, hıdn, makt, çok kocalılık, çok eşlilik*" gibi evlilik çeşitleri incelendiğinde kadına toplumda değer verilmediği açıkça görüldüğü gibi böyle bir toplumda kadın erkeğin sadece şehveti için tatmin vasıtası sayılmıştır.⁴⁵ İslâm öncesi Araplar veya diğer toplumlarda kadının konumu göz önüne alındığında, İslâm'ın genel olarak insana özel olarak ise kadınlara ne ölçüde değer verdiği daha net bir şekilde anlaşılacaktır. Bu bağlamda kadına İslâm'ın verdiği en önemli değer insan olma onurudur. Zira Peygamberimizin getirmiş olduğu prensipler kadının cinsiyetine bir değer katmaktan ziyade şahsiyetine bir değer katmıştır. Bu şekilde insan neslinin atası olan Hz. Âdem ile Hz. Havva arasında bir ayırım yapmaksızın, ikisinin de insanlığın ortak atası olduğu vurgulanmıştır. Kadına itibar kazandırmış bu onur ve şahsiyet aynı zamanda iyi bir aile ve güzel bir toplumun da temelini oluşturmuştur.

1.1.4. İslâm Açısından Kadına Genel Bakış

Yüce Allah, Kur'an'ı Kerim'de kadın ve erkeğin insan olma yönünü "O sizi tek bir nefisten yaratmıştır"⁴⁶ buyurarak vurgulamıştır. İslâm inancına göre kadın bu özelliğinden dolayı erkekle eşit kabul edilmiştir. Âyette geçen nefis, Hz. Âdem'in nefsidir. Yaratılan ise insan olan Hz. Havva'dır.⁴⁷ Bu anlamda insan, kadın ve erkek her iki varlığı da kuşatan ortak bir kavramdır. Bu husus rivayetlerde de belirtilmiş

⁴³ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınları, 2003), 1/154.

⁴⁴ Halit Özkan, "Zeyd Amr" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 44/316-317, ayc. bkz. İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1994), 13/124.

⁴⁵ Mustafa Öztürk "İslam Öncesi Arap Toplumunda Ahval-i Şahsiyye Hukuku", *Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu Sempozyumu* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Müdürlüğü, 2011), 238-241.

⁴⁶ Nisa 4/1.

⁴⁷ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, 2000), 1/499.

"Kadınlar, ancak erkeklerin emsalleridir/benzerleridir."⁴⁸ buyrulur kadın ve erkeğin birbirine denk olduğu birbirinden ayrı olmadıkları ifade edilmiştir.

Yüce dinimizin kadına bakışını daha iyi anlamak açısından Âdem Peygamberin cennetten çıkartılması meselesini de ele almak yerinde olacaktır. İslâm dini, Hz. Âdem'in cennetten indirilmesi/çıkarılması meselesinde Yahudilik ve Hıristiyanlığın aksine Hz. Havva'yı suçlamamış,⁴⁹ bilakis her ikisini de nefesine yenildiği için tövbe edip pişman olan birer kul olarak görmüştür.⁵⁰ Bu bağlamda İslâm dininde kadın, ne Hıristiyanlık inancındaki gibi toplumda kötülüklerin başı ve iblisin silahı olarak nitelendirilmiş ne de Yahudilik inancındaki gibi Âdem'i aldatan lanetli bir varlık olarak kabul edilmiştir.⁵¹ Kadın İslâm inancına göre mükemmel ve kusursuz yaratılışı ve rabbinin ona tanıdığı haklarla yüce Allah'ın emrine muhatap olma şerifine nail olan bir bireydir.⁵² Bundan dolayı kadın, erkek ile insan olma yönünden aynı haklara sahiptir.⁵³ Ancak İslâm dinine göre erkek ve kadının cinsiyet açısından farklı olmaları (cinsiyet farklılığı) aynı zamanda farklı sorumluluklar yüklenmelerini de beraberinde getirmiştir.⁵⁴ İslâm dininde kadın ve erkeğin yapmış olduğu fiiller açısından farklı görevleri olsa da kulluk açısından herhangi bir ayrıma tâbi olmaksızın sorumlu tutulmaktadır.⁵⁵ İslâm'ın getirdiği kurallar kadını hiçbir inançta ve kültürde sahip olmadığı kadar yüceltmiş, her şeyden önce onu insan olma onura erdirmiştir. Bu bağlamda Peygamberimizin öncülüğünde oluşan İslâm medeniyeti kadını dışı olarak değil, şahsına özel "kişi" olarak muhatap almış, cinsiyetinden ziyade şahsiyetine itibar etmiştir. Bu bağlamda cinsel obje olmaktan kurtarılan kadın, yeryüzünde dinin gayesini gerçekleştirmek için İslâm toplumunun oluşmasında faal bir konumuna getirilmiştir. Diğer din ve kültürlerdeki kadın imajıyla, İslâm'ın kadına tanımış olduğu haklar karşılaştırıldığında, İslâm'ın kadına tanıdığı hakların dünyada çığır açacak bir nitelikte olduğu⁵⁶ ve kadını suflî bir konumdan ulvî bir konuma taşıdığı görülecektir.

⁴⁸ Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Süneni Ebi Davud*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, t.y.), "Taharet", 95 (No. 236). Ebu İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Süneni Tirmizî*, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki vd. (Mısır, Şirketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Babiyü'l-Halebiyyu, 1395/1975), "Taharet", 82 (No. 113).

⁴⁹ Taha 20/121.

⁵⁰ Behiy Hüliyy, *Müslüman Kadının Aile ve Toplumdaki Yeri*, 23.

⁵¹ Cemal Ağırman, *Kadının Yaratılışı: İlgili Rivayetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım* (İstanbul: Risale Yayınları, 2001), 35.

⁵² Tîn 95/4.

⁵³ Nahl 16/97.

⁵⁴ Namaz kılmak kadın-erkek her Müslüman aynı ölçüde farz iken, namazın farzlarından biri olan *setrül-avretin* uygulanması kadın ve erkek için farklı bir yükümlük gerektirmektedir. Bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, sad. Mehmet Talu (İstanbul, Çelik Yayınevi, 2003), 137-139.

⁵⁵ Mûmin 40/40, Zariyat 99/7-8, Ahzab 33/35. Bu âyetler İslâm dininde Allah tarafından kadın ve erkeğin aynı şekilde emre muhatap kılındığını göstermektedir.

⁵⁶ Mustafa es-Sibâî, "Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi ve Müslüman Kadının Hukuku", 1/24.

Batıda insan hakları ilk kez Fransız devriminden itibaren konuşulmuştur. 18.yüzyılda Fransız devrimi ile "İnsan Hakları Beyannamesi" ilan edilmiş ancak beyannamede kadınların haklarından açıkça söz edilmemiştir. "Erkeğin Hakları" olarak da anlaşılan beyannameden yaklaşık bir asır sonra, XIX. yy.'de kadınlar sosyal ve siyasi haklara sahip olmuşlardır.⁵⁷ Oysa kadına batı XX. yy.'de verilen bu hakların bundan yaklaşık 14 asır önce İslâm tarafından verildiği görülmektedir. Bu bağlamda Akabe beyatları, gerek düşünce özgürlüğü gerekse siyasî haklar açısından İslâm medeniyetinin kadına bakışını ortaya koymaktadır. Zira Peygamberimizin Akabe'de kadınlardan erkeklerden bağımsız olarak beyat alması kadınlara verilen hak ve değer en güzel örneğidir.⁵⁸ Aynı şekilde Cemel vakasında Hz. Âişe'nin askerlere irat ettiği konuşma dikkate alındığında Müslüman kadının, Fransız devriminden hatta bugünün kadınlarının toplum içinde edindikleri statü ve konumdan dahi çok ötede hakka sahip olduklarını göstermektedir. Dinin her kul için sorumlu tuttuğu maruf görevini içselleştirmiş olan İslâm toplumunda, kadının sosyal haklarının sınırlı olduğunu ve birçok şeyden sırf kadın olduğu gerekçesiyle uzak kaldığını iddia etmek tarihi vakalarla ters düşmektedir.⁵⁹

Bugün bile birçok Avrupa ülkesinin hukuk sisteminde etkili olan Eski Roma Hukukunda erkek daimi olarak kadının vasisi olarak kabul edilmiş ve kadın alınıp satılabilen, üzerinden kâr elde edilebilen eşya olarak görülmüştür.⁶⁰ Özellikle Ortaçağ Avrupa'sına kara leke olarak damga vuran "Cadı Avları" kadın üzerinden yapılmıştır. Şeytan ile özleştirilen yüzlerce kadın sözüm ona *Cadı Avcıları!* tarafından işkencelerle öldürülmüş ve kadınlar onur kırıcı insani olmayan bir çok muameleye maruz kalmışlardır.⁶¹ Birey olarak kabul edilmediğinden hürriyetine de sahip olamayan kadın, batıda dışlanmış iken İslâm birey olarak Müslüman'ı kadın erkek ayırmadan muhatap almıştır. Kadın, İslâm'da cinsiyetinden ötürü hor görülmediği gibi kadın olduğu için özel de görülmemiş, bilakis kadın da erkek de iyilik ve kötülük yapma açısından bir ve eşit görülmüştür. Ancak farklı görevler üstlenen cinslerin görevlerini gerçekleştirmedeki başarı ve samimiyeti kadını ve erkeği değerli kılmaktadır.⁶² Bununla birlikte kadın, hem ailede hem de toplumda erkekten farklı görev ve sorumluluklar alarak, Allah'ın

⁵⁷ Diren Çakmak, "Fransız Devrimi'nde Kadın: Eksik Yurttaş", *Ege Akademik Bakış* 7/2, 2007, 727-745.

⁵⁸ M. Ali Haşimi, *Kur'ân ve Sünnete Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti*, çev. H.İbrahim Kutluay vd. (İstanbul: Risale Yayınları, 2019), 89.

⁵⁹ Mehmet Said Hatipoğlu, *Kültürel Mirasımızı Tenkit Zarureti* (Ankara: Otto Yayıncılık, 2012), 113-114.

⁶⁰ Mustafa es-Sibâî, "Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi ve Müslüman Kadının Hukuku", 1/18-19.

⁶¹ Yücel Aksan, "1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da Cadılık", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 28/2, 2013, 355-368.

⁶² Hucurât 49/13.

yeryüzünde halifesi olarak yaratılan insanı yetiştiren ulvî bir konuma yükseltilmiştir.⁶³ Bu bağlamda kadın, dinin ana gayesini gerçekleştirmek için⁶⁴ ailede çocuğunu ahlâklı yetiştirerek, ahlâklı bireylerden oluşan bir toplumu oluşturma görev ve sorumluluğuna sahip olmaktadır.⁶⁵

Aileyi toplumun temel ve en önemli parçası olarak gören dinimiz annelik müessesesini kutsal kabul etmiştir. Peygamberimize, "İnsanlardan en ziyade birlikte olmam gereken kişi kimdir? diye sorulduğunda Peygamberimiz annendir cevabını vermiş, bu soru iki kez tekrarlanınca Rasûlullah babandır demiş, ondan sonra derece derece sana yakın olandır" buyurmuştur.⁶⁶ İslâm dini insan yetiştirme görevinin zorluğundan ötürü kadınları erkeğin sorumlu olduğu bazı işlerden sorumlu tutmamış, aksine annenin ve çoğunun nafakasını temin etmeyi erkeğin yerine getirmesi gereken bir görev addederek kadının omzundaki yükü hafifletmiştir.⁶⁷ Bu açıdan farklı görev ve sorumlulukları olan kadın ve erkek birbirlerinin yardımcıları olarak toplumda rol almışlardır.

İslâm dininde kadın, Müslüman olmasa bile annelik vasfını taşıması dolayısıyla yüceltilmiştir. Bu bağlamda Peygamberimizin, Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ'ya müşrik olan annesi için iyilik etmesini tavsiye ettiği bilinmektedir.⁶⁸ Bu sebeple aile içerisinde insan yetiştirme görevi verilen kadın, hürmete layık bir pozisyonda görülmüştür. Bakara Sûresinde "*Rabbimiz bize dünyada iyilik ver*"⁶⁹ âyetindeki dünyadaki iyiliği Hz. Ali'nin dindar ve akıllı kadın olarak yorumlaması,⁷⁰ Rasûlullah'ın mümin bir kadınla evli olmanın dünya ve ahiret mutluluğu getireceği yönündeki tavsiyeleri⁷¹ İslâm dininin kadına verdiği değeri açıkça göstermektedir.

1.2. YARATILIŞ VE FITRAT AÇISINDAN KADINA GENEL BİR BAKIŞ

1.2.1. Cinsiyet Farklılığı

Kadın ve erkek İslâm düşüncesinde birey olma açısından toplumda eşit kabul edilmiştir. Peygamberimiz, kadın ve erkeğin insan olmaları açısından birbirlerine

⁶³ Bakara, 2/30.

⁶⁴ Musa Carullah, *Hatun*, çev. Mehmet Görmez (Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2002), 58-59.

⁶⁵ Cemal Ağırman, *Kadının Yaratılışı: İlgili Rivayetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım*, 35, 38-41.

⁶⁶ Ebû Dâvûd, "Nevm", 28 (No. 5140).

⁶⁷ Serahsî, *Mebûsât*, ed. M. Cevat Akşit (İstanbul, Gümüşev Yayıncılık, t.y.), 5/284-286, 290-292, 301-302, ayc. bkz. Vehbe Zuhayli, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, ter. Beşir Eryarsoy vd. (İstanbul: Risale Yayınları, 1994), 10/94.

⁶⁸ Vehbe Zuhayli, *Tefsirü'l Münir*, ter. Hamdi vd. (İstanbul: Bilimevi Yayınları, 2003), 14/400-401.

⁶⁹ Bakara 2/201.

⁷⁰ Yaşar Kandemir, *Mutlu Bir Yuva İçin* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2000), 19.

⁷¹ İbn Mâce el-Kazvîni, *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki (Darü İhyâi el-Kütübü'l-Arabiyyeti&Faysal İsa el-Babi el-Halebi, t.y.), "Nikâh", 5 (No. 1857).

emsal/benzer olduklarını belirterek⁷² aynı özden yaratılan insanın cinsiyetleri farklı olsa da değer olarak aynı olduklarını ifade etmiştir. Ancak her iki cinsin yaratılışından gelen bazı farklı özellikleri vardır. Bu farklılıklar ile insan, toplumdaki rolleri açısından ve ruhsal yönden iki ayrı cinsin birbirini tamamladığı bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷³

Kadın ve erkekteki bu farklılıklar sonradan kazanılan özellikler değildir. Zira yaratılışta Allah'ın kadın ve erkeği çift olarak yaratmış olması, cinsler arasında özellik olarak farklılık olacağının bir göstergesidir. Cinsiyet farklılığı sadece biyolojik açıdan değil; ruh, mizaç, hatta yaratılıştaki öz açısından bile farklılık arz etmektedir. Allah erkeği güç ve kudretin yansıması olan Celâl sıfatı ile, kadını ise güzellik, huzur ve sonsuzluğun yansıması olan Cemâl sıfatı ile yaratmıştır.⁷⁴ Cinsler farklı farklı özelliklerde yaratılmış olsa da, yaratıcı olarak Allah'ın bir ve tek olması çiftlerin birbirlerini bütünleyici özellikte yaratıldığını göstermektedir. İslâm inancına göre tek bir nefisten yaratılan insandan eşi yaratılmıştır. Böylece yüce Allah ilk insanı ailesi ile beraber yaratarak, ilk insandan itibaren insanı birbiriyle yakın ilişkiler kuracağı akrabalık bağı ile yaratmıştır. Zira yüce Allah dileyseydi en baştan birçok erkek ve kadın yaratabilirdi.⁷⁵ Ancak insanın çiftler halinde yaratılması insanın aile bağı ile birbirine dayandığının göstergesidir. Bu durum Kur'ân'da, eşlerin birbirinden huzur duyup sükûnete ermesi için yaratıldığı şekliyle ifade edilerek, toplumun en temel parçası olan ailenin insan fitratına uygun olduğu vurgulanmıştır.⁷⁶

İslâm'ın kadın ve erkeği birbirinden ayrı tutarak erkek ve kadın arasındaki farkı belirginleştirdiği görülmektedir. Peygamberimiz, erkeğe benzeyen kadını ve kadına benzeyen erkeği uyarılmış, bu uyarıya dikkat etmeyenler hakkında Allah'ın lanetini dilemiştir.⁷⁷ Peygamberimizin cinsiyet farklılığı konusundaki bu sert tutumu şüphesiz insan neslinin fitratına uygun yetiştirilmesi ve sağlam temelli aile yuvalarının kurulması içindir.⁷⁸ Zira neslin devamı açısından doğru cinsiyet kimliği oluşturmak gerekmektedir. Fıtrata aykırı şekillenen cinsiyet kimliğinin özelde bireye, genelde ise topluma yansımalarının olacağı aşıkardır. Günümüzde cinsiyet farklılığını ortadan kaldırmak için

⁷² Ebû Dâvûd, "Taharet", 94 (No. 236).

⁷³ Cemal Ağırman, *Kadının Yaratılışı: İlgili Rivayetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım*, 39-41.

⁷⁴ Seyid Hüseyin Nasr, *Modern Dünyada Geleneksel İslam* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2001), 45-53.

⁷⁵ Seyyid Kutup, *Fîzilâl-il Kur'an: Kur'an'ın Gölgesinde*, çev. Bekir Karlığa vd. (İstanbul: Hikmet Yayınları, t.y.), 2/56-57.

⁷⁶ Rûm 30/21

⁷⁷ Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah el-Buhârî, *Sahihu'l- Buhârî*, thk. Muhammed Zühreir b. Nasır el-Nasır (Dâru Tevkîn Necat, 1422), "Libas", 62 (No. 5885).

⁷⁸ Abdülhamit Birışık, "Hz. Peygamber'in Hayatından Davranış Modelleri", *Hz. Peygamber'in Hayatından Davranış Modelleri*, yay. haz. Recep Kılıç (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 132-133.

özellikle çaba sarf edildiğini belirten psikiyatrist Nevzat Tarhan, cinsel kimlik bunalımı yaşadıkları için tedaviye gelen çocuk ve genç vakalarında artış olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca cinsel kimlik bozukluğunun çocuklara yönelik cinsel istismar olaylarında artışa sebep olduğunu da vurgulayan Tarhan, bu vakaların azalması için doğru cinsel kimlik oluşturulması gerektiğini belirtmiştir.⁷⁹ Bu konu hakkında pedagoglar da çocuğun cinsiyetine uygun gelişimini tamamlayabilmesi için annenin kadın, babanın da erkek kimliğine uygun davranışlarda bulunmalarının gerekliliğine dikkat çekmiştir. Aksi takdirde anne ve babayı rol model alan çocuğun, cinsiyetinden memnun olmama veya cinsel kimliğiyle ilgili bozukluklar yaşayabileceği konusunda uyarıda buldukları görülmektedir.⁸⁰ İslâm dininin, cinsiyetçilik yapmayan bilakis cinsiyet farklılığını ortaya koyan düşüncesi, insan neslini fitrata uygun yetiştirmeye ilişkin bir tedbir olarak gözükmektedir.⁸¹ Zira İslâm dini, neslin korunmasını temel hak olarak görmüş, nefsi ifsat eden davranışları ise uygun görmemiştir.

1.2.2. Kadın-Erkek Eşitliği

İslâm dininin yeryüzünü aydınlatması ile birlikte kadın hak ettiği gerçek değeri bulmuş, daha önce de ifade edildiği gibi kadın, insan olma onuruna İslâm ile kavuşmuştur.⁸² Kadın, rabbinin muhatabı olmuş ve kul olarak kadın-erkek arasında herhangi bir ayrıma tabi tutulmaksızın erkek ile eşit tutulmuştur.⁸³ Zira kadın ve erkek arasındaki farklılık insan olma açısından değil, cinsiyet olarak farklı yaratılmalarından kaynaklanmaktadır. Allah'ın kullarına insan olarak verdiği değer bizzat Kur'an âyetlerinde ahlâk merkezli bir bakış açısı ortaya konularak ifade edilmiştir. Ahzab Sûresi'nin 35. âyetinde mümin kadın ve erkelerle ilgili sıralanan on özellik, gerek inanç esasları, gerek ibadetler, gerekse İslâm'ın ön gördüğü ahlâkî değerler açısından kesinlikle cinsiyet ayrımına gidilmediğini göstermektedir.⁸⁴ Yüce Allah Kur'an âyetlerinde farklı özelliklerle yaratılan cinsleri, insan olarak eşit kabul etmiş, cinsiyet farklılığından ziyade kadın-erkek ayırmaksızın bir bütün olarak insanın kulluk vasfını ön plana çıkarmıştır.⁸⁵ Örneğin Kur'an âyetlerinde Allah kadın-erkek ayırmaksızın "Ey insanlar",⁸⁶ "Ey iman edenler"⁸⁷ gibi hitapların olması Allah'a kulluk açısından cinsiyet

⁷⁹ Nevzat Tarhan, "Unisex Bir Dünya Oluşturulmaya Çalışılıyor", <https://www.nevzattarhan.com/prof-dr-nevzat-tarhan-unisex-bir-dunya-kulturu-olusturulmaya-calisiliyor-.html> (Web. 08.04.2020).

⁸⁰ Pedagoji Derneği, "Çocuk ve Cinsel Kimlik Gelişimi", <https://pedagojidernegi.com/cocuk-ve-cinsel-kimlik-gelisimi/> (Web. 08.12.2019).

⁸¹ Hûd 11/77-83.

⁸² Hucurât 49/13.

⁸³ Meryem 19/93-95.

⁸⁴ Ahzab 33/35.

⁸⁵ Mehmet Görmez, "İslam ve Kadın Yazıları Üzerine", *Kadın ve Aile Yazıları* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 16-17.

⁸⁶ Nisa 4/1, Hucurât 49/13.

temelli bir ayrımın bulunmadığını, bilakis kulluk açısından kadın ve erkeğin Allah indinde eşit olduğuna işaret etmektedir.

İnancının gereğini yaşayan Müslümanlar, cinsiyet ayrımı yapılmadan mükâfatlandırılacağı gibi sorumluluklarını aksatan kişilerin de yaptıklarının karşılığını aynı şekilde göreceği hem âyetlerde⁸⁸ hem de rivayetlerde geçmektedir. Özellikle üstünlüğün Allah'tan en çok sakınmak, takva sahibi olmak ve güzel ahlâklı olmakla ilişkili olduğunu birçok hadîsinde vurgulayan Peygamberimiz, cinsiyet ayırmadan kadın ve erkeği eşit muhatap olarak ifade etmiştir.⁸⁹ Şahadet gibi yüce bir mertebe açısından İslâm'ın ilk şehidinin bir kadın⁹⁰ olması da İslâm'ın kadının cinsiyetine değil, şahsiyetine bakışını ortaya koyduğu gibi sorumluluk/kulluk açısından kadın-erkek arasında bir farkın olmadığını göstermektedir.

Peygamberimizin *Ümmi Zer Hadîsi* diye meşhur olan rivayetinde, kendisinin Hz. Âişe'yi ne kadar sevip değer verdiğini belirten ifadeler kullanması kadınların toplumda birey olarak kabul edildiğini ve aile ilişkileri açısından dinimizin kadına müstesna bir yer verdiğini göstermektedir.⁹¹ Ayrıca Peygamberimizin "kadınlara hayırlı olun" hadîsini şerh eden İbrahim Canan (1940-2009) bu hadîsin veda hutbesinde ifade edildiğini belirtirken, Arap toplumunda kadına kesinlikle değer verilmediğini, Hz. Ömer'in ifadesine dayanarak açıklamıştır. Hadîsin kadın ve erkek ilişkilerini belirleyen önemli naslardan olduğunun altını çizen Canan, hadîsi İslâm'ın kadın erkek eşitliği ve kadının hakları konusunda insanlık tarihinde ilk sayılabilecek bir inkılâp/devrim gerçekleştirdiği şeklinde değerlendirmiştir.⁹²

Peygamberimiz, Hz. Hatice ile ilgili rivayetinde biricik eşi Hatice'nin tüm zorluklar karşısında kendisine yardımcı olması ve evlatlarının annesi olması açısından ne kadar özel bir yeri olduğunu ifade etmiştir.⁹³ Peygamberimizin bu konudaki hassasiyeti aile müessesesi açısından farklı görev ve sorumlulukları olsa da kadının ve

⁸⁷ Bakara 2/153, 172, Ali İmran 3/102, Nisa 4/29, 136, Maide 5/6, 54.

⁸⁸ Nahl 16/97.

⁸⁹ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 17/589-590. Kur'an'da Allah, biz insanı bir erkek ve kadından yarattığını söyledikten sonra âyetin devamında üstünlüğün ancak takvada olduğunu belirtmektedir. Bu âyet İslâm dininde cinsiyet ayrımcılığının bulunmadığını, bilakis kadın-erkeğin kulluk açısından eşit olduğunu, üstünlüğün ise ancak Allah'a samimiyet ve ihlâsla yönelmekle ilişkili olduğunu göstermektedir. Hucurât 49/13.

⁹⁰ Ammar b. Yâsir'in annesi Hz. Sümeyye, Ebu Cehil tarafından mızraklanarak şehit edilmesi, İslâm tarihinin ilk şahadet olayıdır. İbn Hişam, *İslâm Tarihi: Siret-i İbn Hişam Tercümesi*, 1/432, ayc. bkz. M. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/171.

⁹¹ Buhârî, "Nikâh" 82 (No. 5189).

⁹² İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 10/77-78.

⁹³ Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyri, *el-Camiu's-Sahih*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki (Beyrut: Daru Tarihi't-Turasi'l-Arabiyyi, t.y.), "Fedâil", 12 (No. 69, 71-78), ayc. bkz. M. Yaşar Kandemir, "Hatice", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 16/465-466.

erkeğin aynı değerinde olduklarını göstermektedir. Peygamberimizin kadınlara gösterdiği muamele incelendiğinde, kadın ve erkek arasındaki ilişki konusunda cinsiyet ayırımı yapılmadığı görülmektedir. Aynı zamanda Peygamberimiz kadınlarla alakalı birçok yanlış adet ve batıl inancı ortadan kaldırarak, kadın-erkeğin birlikte dinin ana gayesine uygun nesiller yetişeceği ailelerin kurulmasının zeminini hazırlamıştır.⁹⁴

1.2.3. Kadının Hakları

Daha önceki bölümlerde kadının toplumda yaratılışından uzak, değer ve itibarı açısından ötekileştirilen konuma sahip olduğuna değinilmişti. Zira batıl dinlerde ve kültürlerde hür ve özgür bir birey olarak kabul edilmeyen kadın, temel insan haklarından yoksun bırakılmıştır. Bu bağlamda İslâm, hiçbir din ve kültürde tanınmayan haklar vererek kadının değer ve itibarını yüceltmıştır. Yaratılış itibarıyla erkek ve kadını eşit gören İslâm, kadını, hürriyete sahip özgür bir birey olarak kabul etmiştir. Bu sebeple İslâm dininde, temel insan hakları olarak ifade edilen haklar kadın-erkek ayırt edilmeksizin tüm insanları kapsamaktadır. Bu haklardan yararlanan kadının, *can, akıl, din, mal/mülkiyet* ve *neslinin* güvencesi de bizzat dinin koruması altına alınmıştır.⁹⁵

İslâm'dan önce temel insan haklarından yoksun olan kadının, bedeni üzerinde söz hakkı olmadığı hatta alınabilen ve satılabilen bir varlık olarak görüldüğünden bahsedilmişti. Bu sebeple İslâm, öncelikle kadının can güvenliğini sağlayarak onu özgürleştirmiş ve mutlu bir yuva kurabilmesi için kendi kararını verecek bir konuma yükseltmiştir. Bu bağlamdaki rivayetlere göre kadın, eşini seçebilme, iradesi ile sevip, mutlu olacağı birisini tercih etme hakkına sahip olabilmektedir.⁹⁶

Kadının, eşini seçme hakkının en temel insanî hak olması ile alakalı birçok rivayet kaynaklarda geçmektedir. Örneğin Hz. Âişe'ye genç bir kız gelerek kendisi istemediği halde, babasının, itibarını yükseltmek için zorla birisiyle evlendirdiğini söyleyince, Hz. Âişe durumu Peygamberimize açmasını/bildirmesini istemiştir. Durumu öğrenen Peygamberimiz, kızın babasını çağırarak söz hakkının kızı ait olduğunu söylemiş, evliliği konusunda serbest bırakılan genç kız ise evliliğine devam edeceğini ifade etmiştir. Ancak bu genç kızın evliliğini devam ettireceğini söylemesi, meselenin her ne kadar bu kız açısından çözülmüş olduğunu gösterse de başkalarının da başına gelmesi muhtemel olan böyle bir durumda, meselenin Peygamberimize intikal

⁹⁴ Bekir Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, 27-33.

⁹⁵ İslâm'da, temel insan haklarının başında yer alan *nefsin(can)*, *akıl*, *neslin*, *dinin* ve *malın* korunmasıyla ilgili olarak bkz. Nisa 4/29, Mâide 5/32, Müslim, "Eşribe", 73 (No. 2003), İsrâ 17/31, Hacc 22/40, Bakara 2/188, ayc. bkz. Recep Şentürk, "Doğu ve Batı Medeniyetlerinde Temel İnsan Hakları", *Kur'an ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 31.

⁹⁶ M. Ali Haşimi, *Kur'an ve Sünnete Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti*, 155-158.

ettirilmesi, konu hakkındaki hükmü öğrenmenin gerekliliğinin ortaya konulduğunu göstermektedir.⁹⁷ Yine Hz. Âişe'den gelen bir rivayette Peygamberimiz evlilikleri hususunda kadınlara danışılması gerektiğini tavsiye etmiş, genç kızların kendilerine danışıldığında susmalarının ise *onay* anlamına geleceğini belirtmiştir.⁹⁸ Başka bir hadîsi şerifte ise, kendisinin izni olmadığı halde istemeyerek evlendirildiğinden şikâyet eden bir kadın için, Rasûlullah'ın, "kadınları zorlamayın" buyurarak boşanmasını izin verdiği bildirilmiş, sonrasında ise aynı kadının eşinden ayrılarak başka biriyle evlendiği ifade edilmiştir.⁹⁹

Evlilikte kadının rızasının alınmasının sağlıklı ve huzurlu bir yuva için oldukça önemli olduğunu gösteren başka bir örnek ise Hz. Âişe'nin azatlı cariyesi olan Berire isimli hanım sahâbînin başından geçen olaydır.¹⁰⁰ Berire köle iken Mugis isimli biriyle evlendirilmiş ancak hürriyetine kavuşunca Mugis'ten boşanmak istemiştir. Mugis ısrarla evliliklerini devam ettirmek isteyince, yuvanın yıkılmasını istemeyen Peygamberimiz devreye girmiş ancak Berire'nin isteği üzerine Peygamberimiz onların ayrılmalarına izin vermiştir. Rasûlullah, amcası Abbas'a, Mugis'in Berire'ye olan sevgisi, Berire'nin ise Mugis'e olan nefreti şaşılacak şey doğrusu¹⁰¹ diyerek aile müessesesinin ancak karşılıklı sevgi, anlaşma ve hoşnutluk ile devam edebileceğine işaret etmektedir. Bu rivayetlerden de anlaşıldığı üzere İslâm, kadına rızasıyla *evlenme hakkı* ile beraber, istemeden evlendirildiğinde veya evliliğinde mutsuz olduğunda yine rızası ile *boşanma hakkı* tanımıştır.

İslâm dininin kadınlara tanıdığı hakların tüm çağlara hitap etmesi, Müslüman kadının şahsiyetini yücelterek, İslâm toplumunun oluşmasında kadınları etkin ve faal bir konuma getirmiştir. Bu bağlamda Enes b. Malik'in annesi Ümmü Süleym'in, eş seçimindeki kıstasları ve evliliğiyle ilgili aldığı kararlar bu konunun en güzel örneklerindendir. Ümmü Süleym, evliliğini Allah'ın dinine hizmet gibi ulvî bir amaç doğrultusunda gerçekleştirmek istemiştir. Bu sebeple kendisi ile evlenmek isteyen Ebû Talha'yı beğendiği halde Müslüman olmadığı için defalarca reddeden Ümmü Süleym'in inancına olan bağlılığı Ebû Talha'nın Müslüman olmasına vesile olduğu gibi eş seçiminde gösterdiği hassasiyet de Rasûlullah tarafından övgüyle karşılanmıştır.¹⁰²

⁹⁷ Ebû Dâvûd, "Nikâh", (No. 2096).

⁹⁸ Buhârî, "Nikâh", 41 (No. 5136).

⁹⁹ Buhârî, "Nikâh", 42 (No. 5138).

¹⁰⁰ İ.Hakkı Ünal, "İnsan İradesine Saygı", *Kadın ve Aile Yazıları* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 162.

¹⁰¹ Buhârî, "Talak", 16 (No. 5281).

¹⁰² Buhârî, "Akâka", 1 (No. 5470), Müslim, "Edep", 23 (No. 2144), ayc. bkz. M. Ali Haşimi, *Kur'ân ve Sünnete Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti*, 156-157

Ailenin sağlam temeller üzerine kurulması konusunda hassasiyet gösteren Rasûlullah'ın evlenecek kişilerin birbirine bakıp, birbirleri hakkında fikir sahibi olacak kadar tanımalarına da izin verdiği bilinmektedir.¹⁰³ Rasûlullah'ın adayların birbirlerini görmeleri konusunda kesin bir süre vermemesi kişinin yaşadığı dönem ve çevrenin kültürüne göre belli bir ölçüde serbestlik olduğunu göstermektedir.¹⁰⁴ Bununla birlikte, kadının böyle bir görüşmede yanında mahrem birisinin olmasına¹⁰⁵ ve el, yüz hariç diğer yerlerini göstermeyecek bir kıyafet tercih etmesine de ayrıyeten dikkat çekilmiştir.¹⁰⁶ Böylece evlilik gerçekleşmeden eşlerin birbirlerinin kişilik ve karakterleri hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmış olacaktır.¹⁰⁷ Peygamber Efendimizin bu tavsiyesiyle, toplumun temeli olan ailenin birbirlerini anlayan ve seven eşler ile kurulması gerektiğine de işaret ettiği görülmektedir. Zira huzurlu bir yuvanın ancak uyumlu eşler ile kurulabileceği yadsınamayacak bir gerçektir.

Peygamberimiz, evlilik konusunda kadının razı olmadığı durumlarda dinini veya kendisini korumak için boşanabilmesine izin vermiş, evliliğin gönül rızasına dayanması gerektiğini her fırsatta dile getirmiştir.¹⁰⁸ Sabit b. Kays'ın eşinin, İslâm'ı kabul ettikten sonra Müslüman olmayan eşiyile evli kalmak istemediğini söylediğinde Rasûlullah kadının aldığı mehri iade etmesi karşılığında eşine "*Bahçeyi kabul et, hanımı talakla boşa*"¹⁰⁹ buyurarak boşanmasına izin vermiştir. İslâm, toplumun temelini aileyi koyduğu için, evlilik bu temelin ilk adımı olarak kabul görmüş, eşlerin birbirini dindar ve güzel ahlâkı için tercih etmediklerinde ise toplumda fitne ve fesadın artacağı özellikle vurgulanmıştır.¹¹⁰ Bu bağlamda Nisa Sûresinde geçen erkeklerin *kavvam*¹¹¹ oluşu ile ilgi ifadeyi kadının, eşi olmakla onur duyacağı ve hayatını paylaştığı için pişman olmayacağı bir eşi tercih etmesi şeklinde anlamak mümkün gözükmektedir. Zira kadın, saygı duyup sevdiği bir erkeğin ailedeki reisliğini, onuru zedelenmeden gönül rahatlığı ile kabul edecektir. Ayrıca Rasûlullah'ın, eş seçerken "dininden ve ahlâkından hoşnut olacağınız kişiyi seçin" diye üç kez tekrar etmesi,¹¹² aileyi oluşturacak eşlerin

¹⁰³ Tirmizî, "Nikâh", 5 (No. 1087), Ebû Dâvûd, "Nikâh", 19 (No.2082).

¹⁰⁴ Behiy Hûliy, *Müslüman Kadının Aile ve Toplumdaki Yeri*, 46.

¹⁰⁵ Müslim, "Hacc", 74 (No. 1341), Buhârî, "Nikâh", 111 (No. 5233).

¹⁰⁶ İmam Ebu Bekir Ahmed er-Razi el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an* (Beyrut&Lübnan: Darul Fikr, 1428-29/2008), 3/460-461, ayc. bkz. Cevat Akşit, *Mutlu Evlilik: İslâmi Esasları* (İstanbul: Erkam Matbaası, 2001), 65.

¹⁰⁷ Behiy Hûliy, *Müslüman Kadının Aile ve Toplumdaki Yeri*, 47.

¹⁰⁸ Serahsî, *Mebûsât*, 5/1-2.

¹⁰⁹ Buhârî, "Talak", 12 (No. 5273).

¹¹⁰ Tirmizî, "Nikâh", 3 (No. 1084).

¹¹¹ Nisa 4/34.

¹¹² Tirmizî, "Nikâh", 3 (No. 1085).

birbirleriyle uyum içerisinde olmasının gerekliliğini göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir.¹¹³

İslâm dini kadına, eşini seçme, evlenme, boşanma gibi hayatî konularda söz hakkı tanımış,¹¹⁴ kadınla ilgili eğitim öğretim, seçme seçilme, mirastan yararlanma ve malını tasarruf etme gibi sosyal içerikli birçok konuda da düzenlemeler yapmıştır.¹¹⁵ Ayrıca *kavvam* olma sorumluluğu ile erkek, aile içerisinde eşine yardımcı ve koruyucu olarak vazifelendirilmiştir. Bu durum İslâm'ın kadına verdiği değeri açıkça göstermektedir. Zira İslâm, Allah'ın emrine muhatap olacak ve yeryüzünde halifelik görevini üstlenecek olan insan neslinin eğitilmesi görevinden dolayı kadına özel bir değer vermiştir. Bu bağlamda İslâm'ın, erkeğe hitaben verdiği emirlerle, kadınla ilgili yanlış uygulamaları kaldırarak toplumu eğittiği de görülmektedir.¹¹⁶

1.2.4. Toplumsal Cinsiyet ve İstanbul Sözleşmesi

İnsanın bir erkek ve kadın olarak ayrı cinsten yaratılması¹¹⁷ ve çiftler olarak yaratılışa dikkat çekilmesi¹¹⁸ cinsiyet farklılığının yaratılış gereği bir zorunluluk olduğunu göstermektedir. Neslin devamını çiftlerin birlikteliğine bağlayan dinimiz, bu birlikteliğin meşruiyetini sadece nikâh akdine bağlayarak insanları aile kurmaya teşvik etmiştir. Bu bağlamda neslin devamının meşru zemini olarak aileye işaret edilmesi, insan neslinin devamının aile içerisinde sağlanacağını gösterdiği gibi insan fitratına uygun olan bir yaşam tarzının da aile ile mümkün olacağını göstermektedir. Bu sebeple İslâm dini ailenin, nihayetinde insan neslinin korunması için bazı tavsiyelerde bulunmuş ve çeşitli önlemler almıştır. Cinsiyet farklılığına vurgu yapılarak kadın-erkek cinsiyet özelliklerine uygun görev ve sorumluluklar verilmesi bu tedbirlerin başında gelmektedir.¹¹⁹ Bununla birlikte bizzat Kur'an'da Hz. Lût'un kıssasıyla insanlara bildirilen emir, ailenin ancak kadın-erkek temelinde oluşturulmasının Sünnetullah olduğunu gösterdiğinden, aksi bir durum Kur'an ifadesiyle Allah'ın laneti ve gazabıyla/helakiyle karşılık gören bir fiil/eylem olarak değerlendirilmekte ve şiddetle kınanmaktadır.¹²⁰ Bundan dolayı İslâm dini, nikah akdiyle iki karşıt cinsin aile temelli ilişkisini meşruiyet zemininde değerlendirirken, bu durumun aksine olan her şey İslâm

¹¹³ Behiy Hûliyy, *Müslüman Kadının Aile ve Toplumdaki Yeri*, 52.

¹¹⁴ Serahsî, *Mebisât*, 5/152-153.

¹¹⁵ Nisa 4/11. Bu âyetin sebebi nüzulü incelendiğinde Uhut savaşında şehit düşen Sa'd b. Rabi'nin kızları hakkında nazil olduğu ve bu olayla İslâm'da kadınlara miras hakkı tanındığı kaynaklarda geçmektedir. bkz. Vehbe Zuhayli, *Tefsiri'l Münir*, 2/512, ayc. bkz. Tirmizî, "Ferâiz", 3 (No. 2092).

¹¹⁶ Musa Carullah, *Hatun*, 61-66.

¹¹⁷ Hucurât 49/13.

¹¹⁸ Nebe 78/8.

¹¹⁹ Nisa 4/34.

¹²⁰ Araf 7/80-81, Hûd 11/81-83.

dininde hem zina hem de nesli ifsat etmek olarak değerlendirilmiş ve İslâm hukukunda bu tarz -zina, eş cinsellik/livâta gibi- şeyler gayri meşru sayılarak cezai müeyyideyi gerektiren bir suçlar olarak kabul edilmiştir.¹²¹ Zira Peygamberimizin kadınsı davranan bir kişiyi Beydâ denilen yere sürgüne yolladığı, sürgüne gönderilen kişinin eşlerinin - orada bırakıldığı takdirde- bu kişinin ölmesi endişesini dile getirmeleri üzerine haftada bir gün sadece iki kez evine gelip ihtiyacını temin edilebileceği rivayetlerde geçmektedir.¹²² Peygamberimizin kadınsı davranan kişiye bile *tecrîd* cezası uygulaması ve livâtayı/eş cinselliği kınayarak bu işi yapanları lanetlemesi,¹²³ Peygamberimizin bu konudaki hassasiyetini göstermektedir.

İslâm'ın cinsiyet farklılığına yaptığı vurgunun, insan neslinin devamı ve cinsel tatminin meşru yoldan giderilerek insan onurunun dolayısıyla ailenin korunmasına dair birtakım kurallarla ilgili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 21. asrın ikinci yarısından itibaren cinsiyet eşitliği/cinsiyetsizlik çerçevesinde bir düşünce, dünya üzerindeki tüm devletleri/insanları kuşatacak şekilde tekrar gündeme getirilmektedir.¹²⁴ İstanbul Sözleşmesi¹²⁵ olarak isimlendirilen bu düşünceyle/antlaşmayla, daha ziyade kadına yönelik aile içindeki şiddete son vermek iddiası ön plana çıkartılmaktadır. Sözleşmenin içeriğinin kadın-aile-şiddet olması, bu çalışmanın ise odak noktasının aile kurumu olması bahsi geçen sözleşme hakkında bir değerlendirme yapılmasını gerekli kılmaktadır. Zira sözleşme imzalandığı günden itibaren kamuoyunda; kimilerince kadına -özellikle aile içindeki şiddeti engelleyeceği iddiasıyla- en büyük hakları getiren bir antlaşma olarak görülürken, kimilerince aile kurumunu kökten sarsacak hatta insan ırkını/neslini bile -ortak cinsiyet/cinsiyetsizlik bağlamında- tehlikeye sokacak bir antlaşma olarak görülmektedir. Özellikle sözleşmenin uygulanabilmesi için 6284 No'lu kanunun çıkarılması ve bu kanuna bağlı olarak Milli Eğitim başta olmak üzere ilgili tüm

¹²¹ M. Kamil Yaşaroğlu, "Livâta", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/198-200.

¹²² Ebû Dâvûd, "Edep", 61 (No. 4928-29-30), Müslim, "Selam", 32 (No. 2180).

¹²³ Ebu Dâvûd "Kitabu'l Libas", 29 (No. 4097-98-99). Buhârî, "Megazi", 56 (No. 4324).

¹²⁴ Bu konuda Hilal Kaplan, İstanbul Sözleşmesiyle ilgili fikrini net olarak ortaya koymasa da özellikle sözleşmenin cinsel yönelim ile ilgili kısmına açıklama yaparak tarihsel süreç içerisinde feminizm hareketlerini değerlendirmektedir. Kaplan, feminizm hareketinin üç aşamalı bir şekilde seyrettiğini, *ilk aşamada* kadın-erkek eşitliği bağlamından yola çıktığı (1920-1960 arasında siyasi-sosyal haklar), *ikinci aşamada* kadının eve/anneliğe hapsolmemesi gerektiğinden hareketle, cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin arasını ayırarak yola devam ettiği (1960'larda evliliğe savaş açıldığı), en son vuruşu ise *üçüncü aşamada* toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında biyolojik cinsiyet bile olmadığını cinsiyetin sonradan kazanılan bir özellik olduğunu iddia ederek cinsiyetsiz/unisex bir toplum inşasını hedeflediğine vurgu yapmaktadır. Konuyla ilgili Hilal Kaplan'ın Beyaz TV'deki söyleşisiyle ilgili olarak bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=hBoIoYgaNuc>.

¹²⁵ Tam ismi, *Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi* olan "İstanbul Sözleşmesi", 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzaya açılmış, ilk olarak Türkiye tarafından imzalanmış ve 2014 yılında 6284 sayılı "*Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun*" ile yürürlüğe girmiştir.

bakanlıkların bu konuyla ilgili yaptıkları çalışmalar, meselenin sadece ailede kadına yönelik şiddetin önlenmesine dair bir çalışma olmadığını, daha ziyade ortak cinsiyet oluşturmaya yönelik bir çalışma olduğunu göstermektedir. Zira yapılan çalışmalara dair pek çok örnek incelendiğinde çok da masumane bir sözleşme olmadığı görülmektedir. Ayrıca aile bakanlığınca, sözleşmenin gerekleriyle ilgili çalışma yapabilmek ve sözleşmenin etkin uygulanmasını sağlamak için Kadem, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Kadın Dayanışma Vakfı, Türk Kadınlar Birliği gibi kadın dernekleri ve örgütleri ile TBMM'de alt komisyon oluşturulması¹²⁶ kadın-erkek eşitliği adı altında cinsiyet ayrımcılığı yapıyor mu? sorusunu akla getirmektedir.

Sözleşmenin maddeleri incelendiğinde kadına, aile içinde yaşanan şiddetin engellenmesi ve her konuda eşitlik sağlanmasının imkânlarından bahsedildiği görülse de maddeler iyi bir şekilde incelendiğinde, kadınlar arasında feminist düşüncenin yaygınlaştırılıp haklar bağlamında içselleştirilmesinin hedeflendiği görülmektedir.¹²⁷ Aslında sözleşme kadın hakları üzerinden toplumda, *toplumsal cinsiyet eşitliği* düşüncesini yaygınlaştırmayı esas almaktadır.¹²⁸ Zira ilgili maddelerde sözleşmenin amacının, şiddetin engellenebilme imkanının toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ile mümkün olduğu şeklinde ifade edilmesi bunun *-toplumsal cinsiyet eşitliği-* en bariz göstergesidir.¹²⁹ Sözleşmenin ilgili maddelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin nasıl sağlanacağı hakkında da bilgi verildiği özellikle ilgili bakanlıkların etkin çalışma yapmaları hatta resmî müfredatların -her aşamadaki ana sınıfından üniversiteye kadar eğitim müfredatlarına- gerekli bilgiler ve materyallerle desteklenmesi gerektiği de vurgulanmaktadır.¹³⁰ MEB'in *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Okul Standartları*

¹²⁶ <http://mecliste.org/mecliste-org-dan/istanbul-sozlesmesi-etkin-olarak-uygulanmali>, (26.06.2020), ayc. bkz., "İstanbul Sözleşmesi: Kim Neden Destekliyor, Kim Neden Karşı Çıkıyor?" *Independent Türkçe* (26.06.2020).

¹²⁷ Sözleşme; 6. Maddede Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politikalar başlığında, taraflar toplumsal cinsiyet bakış açısına yer vermeyi ve kadın-erkek eşitliği, kadınların güçlendirilmesi için politikalar geliştirilip uygulanmayı taahhüt eder ve 8. Maddede toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan derneklere, sivil toplum örgütlerine mali destek sağlanmasının devlet güvencesine alınması, 9. Maddede toplumsal cinsiyet eşitliği projesini destekleyen sivil toplum örgütlerini taraflar her düzeyde teşvik eder ve destekler, ifadeleri açıkça feminist düşüncenin toplumda yaygınlaştırılıp içselleştirilmesine yönelik çalışmalar olduğunu göstermektedir.

¹²⁸ Zira İstanbul Sözleşmesi'nin nasıl uygulanıp uygulanmayacağını denetlemek üzere oluşturulacak uzman gruba -GREVIO: Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Eylem Uzman Grubu- Türkiye adına üye seçilebilmek için 69 feminist ve LGBT örgütünün, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına aday sunmaları bu sözleşmenin asıl maksadının toplumsal cinsiyet eşitliğini yaymak ve meşrulaştırmak olduğunu açıkça göstermektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İstanbul sözleşmesini Kim denetleyecek? (<http://bianet.org/bianet/kadin/160853-istanbul-sozlesmesi-ni-kim-denetleyecek>).

¹²⁹ 3. Maddede "tanımlar" başlığında kadına yönelik şiddet her türlü toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olarak tanımlanmış, aynı maddede "toplumsal cinsiyet"; bir toplumun kadın ve erkeğe sosyal olarak inşa ettiği rol, davranış, etkinlikler ve yaklaşımlar olarak tanımlanmıştır.

¹³⁰ 6. Maddede, taraflar toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar geliştirmek ve desteklemek zorundadır açıklaması geçmektedir.

Kılavuzu'nda toplumsal cinsiyet eşitliğinin tanımı yapılarak eğitimin her aşamasında toplum tarafından yüklenilen/geleneksel kalıpların -erkek çalışır/kadın anne olur şeklindeki rolleri toplumun yüklediği- değiştirilerek bu tanıma uygun sınıf ortamları oluşturulması ve çocukların bu çerçevede eğitilmesinin hedeflendiği açıklanmaktadır.¹³¹ Toplumsal cinsiyet eşitliğinden sadece kadın-erkek eşitliğinin kast edilmediği, MEB tavsiyesi olan Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı'nın hazırladığı bir kitapçıkta en ayrıntılı bir şekilde ifade edilmektedir.¹³² Öğretmenler ve PDR uzmanları için hazırlanan *Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği* kitapçığında ilk olarak toplumsal cinsiyet; kadını kadın, erkeği erkek yapan veya bu konuda sınırlamalar getiren, biyolojik olmayan, ülkeye, kültüre göre değişen, bireyin içinde olduğu ortama, etnik gruplara ve cinsel yönelimlere göre değişebilen şekilde tanımlanmıştır.¹³³ Çalışmanın en can alıcı ve konunun daha net anlaşılmasını sağlayan tanım ve açıklamalar ise toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık başlığı altında incelenmektedir. Buna göre özellikle kadınlara doğrudan veya dolaylı cinsiyet ayrımcılığı yapılmaktadır. Örneğin bazı mesleklere erkek, bazı mesleklere kadın istihdamı yapılması doğrudan, eğitimde kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha az yönlendirilmesi ise dolaylı ayrımcılık olarak tanımlanmaktadır.¹³⁴ Ayrıca kültürümüzde yaygın olarak kullanılan abla/abi/baba veya aslan parçası, sözünün eri gibi sözlerin eşitliğe uymadığı gerekçesiyle hayatımızdan çıkartılması istenerek,¹³⁵ cinsiyet vurgusu olmayan, bir anlamda cinsiyetsiz bir toplum hedeflendiği görülmektedir. Örneğin sözleşmeyi imzalayan ülkelerden birisi olan İsveç'teki ana okullarda, çocukların oyun alanlarında erkek-kadın cinsiyetine dair çocuğun kimliğini pekiştirecek herhangi bir unsur bulundurulmamakta, böylece çocuğun hayatının ilerleyen dönemlerinde özgür bir şekilde cinsel yönelimini tercih etmesi hedeflenmektedir. Hatta İsveç devletinin, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği anlayışının daha küçükken kazandırılması gerektiğini belirterek, "cinsiyetten tamamıyla arındırılmış" anaokulları açtığı basına yansıyan haberler arasındadır.¹³⁶

Türkiye'de ise ETCEP'in pilot uygulamalarında öğretmenlerin kız-erkek öğrencilere, cinsiyetle ilgili farklı özellikler atfederek davranışlar sergilediklerine işaret

¹³¹ MEB, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Okul Standartları Kılavuzu*, 2016, 11-16, ayc. bkz. (http://tical.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/26/15/971621/dosyalar/2017_12/12163245_Toplumsal_Cinsiyet_EYitliYine_Duyarly_Okul_StandartlarY_KYlavuzu.pdf).

¹³² Işık Tüzün, *Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği* (İstanbul: TAPV, 2019).

¹³³ Işık Tüzün, *Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, 3.

¹³⁴ Işık Tüzün, *Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, 5.

¹³⁵ Işık Tüzün, *Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, 12.

¹³⁶ Kız çocuğa kız, erkek çocuğa erkek demenin bile yasak olduğu bu tarz okullarda aslında çocuklar cinsiyet eşitliği adı altında cinsiyetsizliğe zorlanmaktadırlar. Bu durumda çocuklar cinsiyetsiz bırakıldıkları için bir kimlik problemi yaşamaya itilmektedirler. Mehveş Evin, "Cinsiyetsiz Anaokulu!" *Milliyet* (<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehves-evin/cinsiyetsiz-anaokulu-1631869>). (Web.24.12.2012.)

edilmekte ve eğitimciler için öneri listesi sunulmaktadır. Önerilen kaynaklar incelendiğinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin kişinin cinsel yönelimine işaret ettiği görülmektedir.¹³⁷ Özellikle LGPT öğrenciler ve aileleri için yayınlanan broşür, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin aslında farklı cinsel yönelimlere açık yani cinsiyetsiz bir toplum inşa edilmek istendiğini ortaya koymaktadır.¹³⁸ Hazırlanan broşürün giriş kısmında öğretmenlere verilen bir seminer sırasında, "*turnağına oje sürmüş erkek öğrencimi uyarır onu kazanmak için uğraşırım*" diyen bir öğretmen hakkında "*bilimsellikten uzak, öğretme değil, kendi kişisel düşüncesini çocuğa empoze etmek isteyen ve insanı nesne olarak gören bir bakış açısını yansıtmaktadır*" şeklinde yapılan yorum,¹³⁹ bu sözleşmesinin amaç ve gayesinin nereye matuf olduğu göstermektedir. Bahsi geçen çalışmada cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsel kimlik tanımlamaları yapılarak; *eşcinsellik, heteroseksüellik, biseksüellik* şeklinde üç tanınmış cinsel yönelim olduğu ifade edilmekte, toplumun bize empoze ettiği cinsel rollerden kurtulduğumuzda yani toplumsal cinsiyet eşitliği sağlandığında kişinin istediği kimliği seçerek cinsel yönelimini özgürce yapabileceği ifade edilmektedir. Çalışmada özellikle belirtilen bir diğer husus ise toplumun bizi erkeklik-kadınlık konusunda yönlendirdiği örneğin erkek olarak doğmanın erkek olarak bir ömür/yaşam sürmek anlamına gelmeyeceği gibi üstelik erkek olarak yaşayan birisi cinsel tercihini erkekten yana kullandığında da gayet insani bir tercih yaptığı ifade edilmektedir.¹⁴⁰ Tam da bu noktada eğitimcilere, farklı cinsel yönelime sahip olan LGPT öğrencilere pozitif ayrımcılık yaparak bu öğrencileri desteklemeleri ve ailelerinin bu durumu kabullenmelerinin sağlanması konusunda rehberlik çalışmaları yapılması önerilmektedir. Özellikle çevre baskısı oluşmaması için sınıflarda LGPT öğrencilere uygun ortam hazırlanması, çocuk eğer küçükse kesinlikle çocuğu yönlendirme, tedavi etmeye çalışma yapılmaması gerektiği ve ailenin durumu kabullenmesi için zorlanabileceği tavsiye edilmiştir.¹⁴¹ TAPV'ın, eğitimcilere tavsiye ettiği¹⁴² bir animasyon filminde, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği kapsamında önyargı ve kalıpların neleri kapsadığı anlatılmakta, bu bağlamda bireye dayatıldığı iddia edilen rollerin aslında kadın ve erkeğin yaratılışından getirdiği özellikler –duygusal, cesur, aile reisi, dişi kuş- olduğu görülmektedir.¹⁴³ Bu bağlamda yukardan aşağıya özetlediğimiz

¹³⁷ Işık Tüzün, A.g.e., 10-11.

¹³⁸ Yasemin Şafak, *LGPT Öğrencileri Aile ve Okul Kısıncasına Karşı Nasıl Korunmalı!* (Ankara: Kaos GL, 2012). (http://www.kaosglternegi.org/resim/kutuphane/dl/kaosgl_egitimbroshuru_arsiv.pdf).

¹³⁹ Yasemin Şafak, *LGPT Öğrencileri Aile ve Okul Kısıncasına Karşı Nasıl Korunmalı!*, 2.

¹⁴⁰ Yasemin Şafak, *LGPT Öğrencileri Aile ve Okul Kısıncasına Karşı Nasıl Korunmalı!*, 11-33.

¹⁴¹ Yasemin Şafak, *LGPT Öğrencileri Aile ve Okul Kısıncasına Karşı Nasıl Korunmalı!*, 34-37.

¹⁴² Işık Tüzün, *Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, 12.

¹⁴³ ÇOÇA, "Bizim Ailede Olmaz!" (<https://www.youtube.com/watch?v=XaXuRWA03g>).

ve örnekler üzerinden değerlendirmeye çalıştığımız bu çalışmaların hepsine İstanbul Sözleşmesi'nin kaynaklık ettiği görülmektedir.¹⁴⁴

İstanbul Sözleşmesi'nin uygulanmasıyla ilgili bahsedilen bu tarz örnek ve uygulamalar, bu sözleşmenin kadınların haklarını iyileştirmek ve kadınlara karşı oluşan aile içi şiddetti önlemekten ziyade Toplumsal Cinsiyet Eşitliği adı altında cinsiyetsizlik düşüncesinin en alt seviyedeki eğitim düzeyinden en üst seviyedeki eğitim düzeyine kadar yavaş yavaş nesillere aktarılmaya çalışıldığını gösterdiğinden çok da masum gözükmemektedir.¹⁴⁵ Sözleşmenin imzalandığı günden bu yana kadına yönelik şiddetin azalmadığı bilakis arttığı bizzat Aile Bakanlığıyla bu konuda ortak çalışan kadın dernekleri tarafından ifade edilmektedir.¹⁴⁶ Bu bağlamda bizim bu düşüncelerimiz bir varsayımdan veya hissi/duygusal bir endişeden kaynaklanmamaktadır. Zira sözleşme ile kabullendirilmeye çalışılan bu düşüncenin temel zeminini, Anthony Giddens'in Sosyoloji isimli eserinin Cinsellik ve Toplumsal Cinsiyet bölümünde ifade edilen düşüncelerde görmek mümkündür.¹⁴⁷ Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin toplum tarafından şekillendirildiğine dikkat çeken Giddens, insanın cinsiyeti ile cinselliğin birbirinden farklı olduğunu ve bireyin yönelimleriyle şekillendiğini iddia ederek adeta İstanbul Sözleşmesiyle yapılmaya çalışılan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği düşüncesine kaynaklık etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği düşüncesinin nesillere aşama aşama yerleştirilmesi için, kadının aile içinde gördüğü şiddetin bu düşünceye bir nevi kılıf yapılması, bu anlamda bizatihi feminist düşünce tarafından kadının kendisinin kullanıldığını göstermektedir. Bu bağlamda İslâm Peygamberinin tavsiyeleri çerçevesinde bir aile modeli örnek alındığında kadın yaratılış/fitrat açısından gerektiği değeri bulacak ve yapay gündemlerle kendisinin bir nesne olarak birtakım düşünce odakları tarafından kullanılmasına müsaade etmemiş olacaktır. Aynı zamanda kendisini

¹⁴⁴ 6. Maddede tarafların toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar üretmeleri gerektiği, 8. Maddede ise tarafların yürüttüğü çalışmalara mali destek verileceğinin taahhüt altına alındığı ifade edilmektedir.

¹⁴⁵ Toplumsal cinsiyet eşitliği projesiyle, kadın-erkek cinsini ifade eden bazı söz ve kalıpların hayatımızdan çıkarılması hedeflenmektedir. Bu sebeple cinsiyetsiz/unisex kavramların hayatımızda daha çok yer edindiği görülmektedir. Örneğin kıyafetler, makyaj-saç kesimi gibi cinsiyeti ayırt eden şeylerin değişmesi veya Google üzerinden herhangi bir hesap (Gmail hesabında kadın-erkek-özel ve belirtmek istemiyorum seçenekleri) açılmak istendiğinde üçüncü cins seçeneğinin konulması toplumsal cinsiyet eşitliğine dair uygulamaların günlük hayattaki yansımalarının bir kısmını göstermektedir.

¹⁴⁶ Konuyla ilgili Sema Maraşlı katıldığı bir TV programında, sözleşmenin kadınların mağduriyetini gidermediği gibi -ailelerin parçalanmasından dolayı- kadınları daha fazla mağdur ettiğini ifade etmektedir. Hatta cinsiyet ayrımcılığı yapıldığı için erkeklerin mağdur olduklarını belirten Maraşlı, 6284 No'lu kanun ile kadın beyanının -taciz kapsamında- esas alındığından dolayı erkeklerin hiçbir şekilde kendilerini müdafaa etme imkânının kalmadığına dikkat çekmektedir. Sema Maraşlı, "İstanbul Sözleşmesi ile Neyi İmzaladık?" *Söz Meydanı* (<https://www.youtube.com/watch?v=XwhaTAL3V3U>), Ayrıca Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2019 raporu ile ilgili bkz. <http://kadincinayetlerini-durduracagiz.net/veriler/2889/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2019-raporu>.

¹⁴⁷ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, yay. haz. Cemal Güzel (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008), 478-526.

nebevî mesajın rehberliğine bıraktığında nesli ifsad eden ve fitratı bozan¹⁴⁸ düşünce ve anlayışların hem ailede hem de toplumda yerleşmesini engellemiş olacaktır.

1.2.5. Kur'anın Çizdiği Aile Modelinde Kadın

Kur'an'ı Kerim'e göre erkek ve kadın, insan olma yönüyle eşittir¹⁴⁹ ve her iki cins de Allah'ın kullarıdır.¹⁵⁰ Biyolojik farklılık ise, üstünlük ve noksanlık ifade etmeksizin Rabbimizin takdiridir.¹⁵¹ Kur'an kadını erkeğin bir türü olarak görmemiş, her iki cinse de farklı görevler vererek "kul" olduklarının altını çizmiştir.¹⁵² Nitekim kulluk, insanın Rabbi ile bağ kurmasını sağladığı gibi yaratılan tüm varlıklarla da ilişkisini düzenleyen bir sorumluluktur. Zira yaratanı ile güzel bağ kuran insanların, etrafındaki insanlarla hatta tüm çevresi ile güzel bir ilişki kurması kaçınılmaz olmaktadır.¹⁵³ Bu bağlamda sağlam temelli bir aile, kulluk bilinci yüksek kişilerce oluşturulabilmektedir. Bu sebeple Kur'an ifadelerine bakıldığında bir erkek ve bir dişiden (kadın) yaratılan insan evvela aile ortamında tanışıp kaynaşmalı, toplumun ilk nüvesi olan aile, sevgi temeli üzerine inşa edilmelidir.¹⁵⁴

Kur'an'da insan, âlemin merkezine koyularak, yaratılan varlıklar içerisinde en kıymetli varlık olarak ifade edilmiştir.¹⁵⁵ İnsana verilen bu değer, onun amacına uygun bir şekilde yetiştirilmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda Kur'an, aileyi, insanın yetiştiği yer olduğu için kutsal kabul ettiği gibi, huzur ve sükûn yeri olarak belirttiği ailenin, sevgi ve merhamet kaynağı olmasını hedeflemiştir.¹⁵⁶ Kur'anda eşlerin, birbirlerinin hatalarını kapatan, eksiklerini gideren bir özellikte olmaları gerektiğine değinilerek, kusurların ailede kapatılıp hataların bizzat eşler tarafından örtülmesi istenmiştir.¹⁵⁷ Atalarımızın da "Kol kırılır yen içinde kalır" şeklinde ifade ettikleri bu durum, günümüz toplumunda boşanan veya geçimsizlik yaşayan aileler için rabbanî yolun rehberliğini göstermektedir. Bu bağlamda İslâm dini, aileyi, insan için nimet olarak görmekte, eşlerin kişisel kaprislerinden ve nefsi isteklerinden dolayı nimet olan aileyi külfet haline çevirmemeleri için ise tavsiye ve öğütler vermektedir.

¹⁴⁸ Bakara 2/205.

¹⁴⁹ Nahl 16/97, Mümin 40/40, Müntehine 60/12.

¹⁵⁰ İsmail Karagöz, "Kur'an'ın Kadına Mesajı", *Kadın ve Aile Yazıları* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 18-19.

¹⁵¹ Hucurât 49/13.

¹⁵² Ejder Okumuş, "İslam ve Kadın", *Kadın ve Aile Yazıları* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 24.

¹⁵³ Abdullah Büyük, *Mutlu bir Yuva için Aile Mektebi* (Konya: Ribat Yayınları, 2007), 32.

¹⁵⁴ Hucurât 49/13.

¹⁵⁵ İsrâ 17/70.

¹⁵⁶ Nahl 16/80, Rum 30/16, 21.

¹⁵⁷ Bakara 2/187. Âyette geçen eşlerin birbirinin elbisesi olması, eşlerinin birbirlerinin sır, eksik ve kusurlarını örtmesi şeklinde tefsir edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Elmalı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/14.

Hız. Ömer'in, eşini sevmediği için boşamak isteyen birisine Allah'tan korkmasını ve vefa duygusu ile hareket etmesini söylemesi,¹⁵⁸ ailenin kuvvetli bağlar ile oluşması gerektiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda Nisa Sûresi'nde kadınlarla ilgili olarak "onlarla iyi geçinin"¹⁵⁹ şeklindeki hitap, evliliğin maddî ihtiyaçların giderilmesi ile değil, sevgi ve vefa duygusu ile devam edeceği şeklinde anlaşılmıştır. Bu sebeple ailenin temel taşı olan anne/kadın, bir anlamda âyet ile korumaya alınarak kadınlara karşı sabır ve hoş görü ile muamele edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁶⁰ Ayrıca yüce Allah'ın, erkeğe, kadının maddî ihtiyaçlarını karşılama görevini vermesi, Kur'anın kadın lehine bir dil kullandığını gösterdiği gibi ailenin bir denge üzerine inşa edildiğini de göstermektedir.¹⁶¹

İffetin ancak aile kurularak muhafaza edilebileceğine dikkat çeken Kur'an,¹⁶² eşlerin kendilerini ve ailelerini ateşten koruması gerektiğini belirtmiştir.¹⁶³ Kur'an âyetlerinde sevgi temelli oluşan aile modelinin sevgi kaynağı olarak kadın gösterilmiştir.¹⁶⁴ Âyetlerde göz aydınlığı eşlerin ve çocukların olduğu bir ailenin, dünyada mutluluğa vesile, âhiret'te ise insanı selamete erdireceğine işaret edilmiştir.¹⁶⁵ Yuvayı akıllı ve şahsiyetli bir kadın ile kurup, geriye imanlı bir nesil bırakmanın dünya/ahiret mutluluğu sağlayacağını, Hız. İbrahim'in duâsında da görmek mümkündür. Nitekim Hız. İbrahim'in hayırlı nesil isteyip duâ ettiği ve bunun içinde Rabbine şükrettiği görülmektedir.¹⁶⁶ Ayrıca Kur'an merkeze alınarak kurulan bir ailede, kadın, annelik kurumunun yüceliğinden dolayı övülmüş, anneliğin zahmetleri hatırlatılarak kadınlara güzel muamelede bulunulması tavsiye edilmiş, onlara karşı gelinmemesi hatta "öf" bile denilmemesi emredilmiştir.¹⁶⁷

1.2.6. Peygamberimizin Çizdiği Aile Modelinde Kadın

İnsan neslinin korunmasını güvence altına alan İslâm dini, neslin devamı ve korunması için insanın aile kurmasını istemekte ve önemsemektedir.¹⁶⁸ Bu bağlamda İslâm ahlâkına göre ailenin nasıl kurulması ve aile kurumunun nasıl şekillenmesi gerektiği, Müslüman kişinin hayatının her alanında olduğu gibi aile modelinde de Peygamberimizin hayatını örnek almasını gerektirmektedir.

¹⁵⁸ Abdullah Büyük, *Mutlu bir Yuva için Aile Mektebi*, 32.

¹⁵⁹ Nisa 4/19.

¹⁶⁰ Vehbe Zuhayli, *Tefsirü'l Münir*, 2/540-541.

¹⁶¹ İsmail Karagöz, "Kur'an'ın Kadına Mesajı", 21.

¹⁶² Nisa 4/24.

¹⁶³ Tahrim 66/61.

¹⁶⁴ Musa Carullah, *Hatun*, 61-66.

¹⁶⁵ Furkan 25/74.

¹⁶⁶ İbrahim 14/40.

¹⁶⁷ İsra 17/23.

¹⁶⁸ Rum 30/21.

İnsan doğduğu ilk andan itibaren bakıma ve ilgiye muhtaçtır. Fiziksel olarak yaşamının ilk yıllarında bakıma ihtiyaç hisseden insanın, duygusal olarak ilgiye ve sevgiye ömrü boyunca ihtiyaç hissettiği görülmektedir. Zira aile, insanoğlunun hayatta kalmasını ve neslin devam etmesini sağlayan temel bir işlev görmektedir. Çünkü aile, insanı büyütüp yetiştirir ve hayata hazırlar. Öyleki aile terbiyesinden yoksun olarak büyüyen insanlar hayatları boyunca bu yoksunluğu hissederler. İnsanın yeme, içme ve barınma ihtiyacı maddî ihtiyaçlar olup bu ihtiyaçlar ailesinin dışında da sağlanabilmektedir. Ancak insanın manevî olan (ruhsal) ihtiyaçları ise aile dışında kolayca karşılanamamaktadır. İnsan ruhunu besleyen en önemli duygulardan olan sevgi ve saygı duygusu, ancak huzurlu bir yuvada ve mutlu bir ailede kazanılabilmektedir.¹⁶⁹ Zira sevilerek büyüyen bir çocuk hem kendi hayatında mutlu olmakta hem de ileriki hayatında başkalarını sevmektedir. Aynı şekilde kendisine saygı gösterilerek büyüyen bir çocuk da hayatının ilerleyen yıllarında başkalarına saygı duymaktadır. Bireyin yaşamında aile müessesesinin etkisinin önem ve ehemmiyeti insan için su ve hava kadar önemlidir.¹⁷⁰ Bu açıdan sağlıklı ve mutlu nesillerin ancak sağlam temelli ve huzurlu bir ailede yetişebileceğini söylemek yerinde olacaktır.

Peygamberimizin aile içi iletişimi özellikle sevgi temeli üzerine inşa ettiği görülmektedir.¹⁷¹ Ayrıca O'nun çocuklara olan tavır ve davranışlarında da bu sevginin iz ve belirtilerini görmek mümkündür. Peygamberimiz eşlerine sevgi dolu bir eş/koca olduğu gibi, gerek kendi çocuklarına ve torunlarına gerekse diğer çocuklara sevecen ve müşfik davranarak onlarla şakalaştığı ve onların gönlünü aldığı rivayetlerden anlaşılmaktadır. Örneğin, Hz. Enes'le *zü'l-üzüneyn* (iki kulaklı) diye şakalaşması,¹⁷² Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i ayaklarına bastırıp yukarı doğru sıçratarak oynatması ve onlarla şakalaşması,¹⁷³ ailede mutlu ve sağlıklı bireyler yetiştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple Peygamberimiz daha küçük yaştan itibaren çocukların İslâmi terbiye ile yetişmesini istemiştir. Çocuk eğitiminde, çocukla doğru iletişim ve çocuğa birey olarak değer verip buna uygun davranılması gerektiği, uzmanların özellikle çocuğun kişisel gelişimi için üzerinde durduğu ve önem verdiği meselelerin başında gelmektedir.¹⁷⁴ Bu bağlamda Rasûlullah'ın çocuklara ilişkin tavır ve tutumu sadece insanın fitrat gereği çocuk sevmesiyle ilişkilendiren sığ bir anlayıştan ziyade çocukların anlayacağı dilden konuşarak onlara yaklaşmak olduğu söylenebilir. Peygamberimizin

¹⁶⁹ Recep Kılıç, *Âyet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlâk* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 73-75.

¹⁷⁰ Haluk Yavuzer, *Çocuk Eğitimi El Kitabı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003), 72-87.

¹⁷¹ Mehmet Hatipoğlu vd., *Eş Olarak Hz. Muhammed: Kutlu Doğum Tutanakları 2*, 44.

¹⁷² Tirmizî, "Birr ve Sıla", 57 (No. 1992).

¹⁷³ Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, 1/316-317.

¹⁷⁴ Haluk Yavuzer, *Çocuk Eğitimi El Kitabı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003), 11-24.

çocuklara şefkat ve merhamet göstererek onlarla ilgilenmesinin temelinde ise, çocuk da olsa bir birey olarak küçük büyük herkesin insan olmasından kaynaklanan bir değeri hak ettiğini düşünmesi ve çocukları geleceğin aydınlığı ve toplumun mimarı olarak görmesi vardır.¹⁷⁵ Zira sevgi-saygı sarmalında yetişen çocuklar, hem öz saygı hem de diğer insanlara karşı saygılı birer birey olma konusunda daha hassas olacakları için daha emin ve güvenilir bir gelecek ve daha huzurlu bir toplum inşa edebileceklerdir.

Peygamber Efendimizin, insanların en hayırlı olanının ailesine en hayırlı davranan olduğunu ifade ederek¹⁷⁶ evlerin/ailenin insanlar için saadethaneye çevrilmesine işaret ettiği görülmektedir. Peygamberimiz, aile içerisinde günlük rutin olarak yapılan işlerin ibadet olduğunu ifade ederek, insanları aile kurmaya özendirmiştir.¹⁷⁷ Bu bağlamda Peygamberimizin ev işleri yapıp eşlerine yardım ettiği, koyun sağdığı, kendi elbisesini yıkadığı ve kıyafetlerini tamir ettiği¹⁷⁸ rivayetlerde geçmektedir. Peygamberimizin evde nasıl davrandığı sorulduğunda Hz. Âişe, Peygamberimizin aile hayatında sıradan insanlar gibi olduğunu, evin günlük işlerinde eşlerine yardım edip kendi işlerini ise kendi yaptığını ifade etmiştir.¹⁷⁹ Peygamberimizin aile içerisindeki iş ve görevler açısından ailesine yardımcı olması aynı zamanda eşler arasındaki iletişimi güçlendiren bir işlev de görmektedir. Bu açıdan günümüz toplumunda aile içerisindeki ilişkilerde, "kazak", "taş fırın", "dominant/baskın", "light/kılıbık" gibi tabirlerle ifade edilen erkek ve kadın modellemeleri, aile içerisinde düzgün bir iletişimin oluşmasını olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple aile içinde iletişim eksikliği yaşayan günümüz çiftlerinin, ev işlerinde birbirine yardımcı olmaları bu eksikliği gidermek için bir tavsiye olarak görülmelidir.¹⁸⁰ Zira Peygamberimizin eşleriyle olan ilişkisi, Müslüman ailede hem kadın hem de erkek için örnek teşkil ettiğinden, Peygamber Efendimizin ev hali, günümüz insanına, aile yuvasında huzurun nasıl korunacağını göstermektedir.

Birden fazla evlilik yapan Peygamberimizin her bir eşi ile olan ilişkisi, günümüz aile hayatının her alanına ışık tutmaktadır. Zira aile ilişkilerindeki bazı özel halleri, Peygamberimizin doğrudan doğruya ifade etmesi çok zor olmaktaydı. Bu açıdan

¹⁷⁵ İmam Nevevi, *Riyâzü's Sâlihîn: Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, çev. M. Yaşar Kandemir vd., (İstanbul: Erkam Yayınları, 2010), 2/381-382.

¹⁷⁶ Tirmizî, "Menakıp", 63 (No. 3895).

¹⁷⁷ Buhârî, *el-Edeb'ül-Müfred*, çev. Yaşar Kandemir (İstanbul, Tahvil Yayınları, 2017), 2/94.

¹⁷⁸ Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb Arnavûd vd. (Messetü'r-Risâle, 2001/1421), "Müsned-i'n-Nisa", 1 (No. 26048).

¹⁷⁹ Buhârî, "Ezan", 44 (No. 676).

¹⁸⁰ Çiğdem, Özcan Ünlü, *Sevgi Aşk&Mutlu Evlilik* (İstanbul: Mozaik Yayınları, 2001), 104-107.

özellikle mahrem konularla ilgili birçok durum, "müminlerin anneleri"¹⁸¹ konumunda olan mübarek eşleri vasıtasıyla açığa kavuşmuştur.¹⁸² Bu bağlamda Peygamberimizin, eşleri arasında adil davranmaya özen gösterdiği ve her gece bir eşinin yanında kaldığı bilinmektedir. Ayrıca Peygamberimiz hangi hanımıyla geceleyecekse, eşleri ile birlikte o hanımını ziyaret ettiği, biraz sohbet ettikten sonra diğer eşlerin odalarına çekildikleri rivayetlerde geçmektedir.¹⁸³ Peygamber Efendimizin, eşlerinin yanında kaldığı süreye dikkat edip zamanın aşmamasına özen gösterdiği, hatta gece ibadet için kalktığında bile ibadet süresini her eşin yanında eşit tuttuğu bilinmektedir.¹⁸⁴ Peygamberimizin bu davranışı, eşlerin ne kadar yoğun olurlarsa olsunlar birbirlerine vakit ayırmalarının gerekliliğini gösterdiği gibi İslâm'ın temeli olan adaletin evvela aileden başlaması gerektiğini de ortaya koymaktadır. Bundan dolayı eşlerin birbirlerine daha çok vakit ayırmaları, davranışlarında ölçülü olmaları, aralarındaki sevgi ve saygıyı kuvvetlendirecek aynı zamanda herhangi bir alınganlık ve kırılğanlığın da önüne geçecektir.

Peygamberimizin Hz. Âişe'ye olan sevgisi, diğer eşlerine nazaran daha fazla olmasına rağmen, Peygamberimiz elinden geldiğince bu durumu diğer eşlerine yansıtmamaya özen göstermiştir. Bu konuda Peygamberimizin eşlerinin, aracı olarak Hz. Fâtıma'yı Rasûlullah'a gönderdikleri hatta eşler arasındaki kıskançlıktan dolayı Zeynep bint Cahş ile Hz. Âişe'nin tartıştığı bilinmektedir. Peygamberimiz, aile içinde can sıkıcı olan bu durum karşısında Allah'a sığınarak duâ etmiş onlara gönlünün yettiğince adil davranabilmesi için Allah'tan yardım dilemiştir.¹⁸⁵ Peygamberimiz, eşler arasında boşanmaya kadar götürecek böyle bir meselede eşlerine kızmamıştır. Ailesinde rahmet kaynağı olan Peygamberimizin, bu duygularından dolayı eşlerini hoş görerek sabır ile meseleyi çözüme kavuşturduğu görülmektedir. Peygamber Efendimizin eşlerine karşı göstermiş olduğu bu tutum, günümüz aileleri tarafından empati kurularak örnek alındığında, eşlerin birbirlerinin psikolojik durumuna müsamaha göstererek aralarındaki iletişimi kuvvetlendirdikleri görülecektir. Bu konuda Peygamberimiz vefat eden eşi Hz. Hatice'yi kıskanan Hz. Âişe'ye, Hatice'nin vefakâr bir eş ve evlatlarının annesi olduğunu ifade ederek ona saygı ve hürmette kusur gösterilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Böylece eşini sevmenin ve eşlere sadakat göstermenin ölçüsünün ölümle

¹⁸¹ Ahzab 33/6.

¹⁸² Mustafa Sadık Vicdanî, *Peygamberimiz Niçin Çok Evlendi?*, haz. Dursun Gülek (İstanbul: Bedir Yayınları, 1993), 114-115.

¹⁸³ Müslim, "Radâ", 13 (No. 1462).

¹⁸⁴ Mehmet Hatipoğlu vd., *Eş Olarak Hz. Muhammed: Kutlu Doğum Tutanakları 2* (Ankara:TDV Yayınları, 1998), 1-74.

¹⁸⁵ Musa Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Muhammed* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 232.

dahi sonlanmayacak bir sevgiye endekslediği görülmektedir. Bu açıdan ailede sevgi, kısa süreli menfi ve basit sevgi sözcükleriyle ifade edilen bir mefhum olmaktan ziyade, vefakârlık ve kalbî duygular üzerine inşa edilen bir işlev görmektedir.¹⁸⁶

Peygamberimizin aile hayatında, aile içindeki iletişim bağının ve güven duygusunun güçlü olmasına *İfk olayı* örnek verilebilir. Hz. Âişe'ye iftira atılan bu olay, münafıkların alay konusu olmasına karşın Peygamberimiz için iç yüzünü araştırma yoluna gitmiş ve bu süreçte Âişe validemizi üzecek herhangi bir durumun ortaya çıkmamasına özellikle dikkat etmiştir.¹⁸⁷ Rasûlullah bu konuda her insan gibi üzülmüş olmasına rağmen haberin aslı ortaya çıkmadan herhangi bir yargılama (şöyle veya böyle) yoluna gitmemiş, sabır ve metanetle birçok sorunun çözülebileceğini de göstermiştir.¹⁸⁸ Bu bağlamda, nebevî metodun sevgi, saygı, sabır ve şükür gibi yöntemlerinin aile iletişiminde tekrar uygulandığı takdirde, günümüz ailesinde sudan sebeplerle artan boşanma gerekçelerinin çok da geçerli olmadığı görülecektir.

Ailede eşlerin birbirlerine verdiği değer hem söz hem davranış olarak ifade edilmesinin aile içi ilişkilerde yapıcı rolü olduğu her fırsatta ifade edilen bir durumdur.¹⁸⁹ Peygamberimizin Fârisî komşusu ile arasında geçen bir olay, bu konu için önemli bir örnektir.¹⁹⁰ Farisi komşusu Peygamberimize bir gün çorba ikram etmek ister. Ancak Rasûlullah yanında oturan Âişe'yi işaret ederek onunla birlikte gitmek istediğini ifade eder. Farisi komşu "olmaz" deyince, Rasûlullah tekrar Âişe'yi gösterir fakat Farisi, yine "olmaz" deyince, sevgili Peygamberimiz Farisi'nin teklifini kabul etmez. Bunun üzerine Farisi komşu her ikisini de davet eder ve Rasûlullah Farisi komşusunun davetine icabet ederek evine gider. Bu örnek Peygamberimizin hayat arkadaşı olarak eşlerine, dolayısıyla aile kurumuna verdiği değer ve önemi göstermektedir. Bu durum mutlu bir aile için olumlu bir iletişimin önemini gösterdiği gibi sevgisel iletişimin çeşitli yollarla gösterilebileceğine de işaret etmektedir. Nitekim sevgili Peygamberimiz, "En hayırlı mümin, kadınlarına en iyi davranandır"¹⁹¹ buyurarak Müslümanları, eşlerine karşı sevgi ve iletişim konusunda yarışmaya davet etmiştir.¹⁹²

Peygamberimiz ailenin kurulma aşamasında yeni yuvanın İslâm'a uygun bir temel üzerine kurulması için bazı şeylere dikkat edilmesinin altını çizmiştir. Bu bağlamda Peygamberimiz evlenecek kişilerin dinimizin belirlediği ölçü ve çerçeve

¹⁸⁶ Abdullah Büyük, *Mutlu bir Yuva için Aile Mektebi*, 43.

¹⁸⁷ Vehbe Zuhayli, *Tefsirü'l Münir*, 9/414-415

¹⁸⁸ Musa Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Muhammed*, 233.

¹⁸⁹ Çiğdem, Özcan Ünlü, *Sevgi Aşk&Mutlu Evlilik* (İstanbul: Mozaik Yayınları, 2001), 140-146.

¹⁹⁰ Müslim, "Eşribe", 19 (No. 2037).

¹⁹¹ Tirmizî, "Menâkip", 63 (No. 3895).

¹⁹² İ.Hakkı Ünal, "Hayatı Paylaşan Arkadaşlık", 237.

içerisinde görüşebileceklerini belirtmiştir.¹⁹³ Evlenme maksadıyla birisiyle görüşüldüğünde ise henüz iş sonuçlanmadan başka kişilerin araya girmemesi gerektiğini belirtmektedir. Bu sebeple bir kişinin başka bir kişinin istediği kızı isteme girişiminde bulunabilmesi için ilk isteyeninin işinin sonuçlanması gerekmektedir. Şayet kıza talip olan genç vazgeçer veya kendisi izin verirse kızın başka kişiler tarafından istenilebileceğini buyuran Peygamberimiz, daha evlenme aşamasında belli bir usul ve kaidelere dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁹⁴ Ayrıca Peygamberimiz ailenin kuruluş aşamasında Müslümanların söz, yüzük, nişan, düğün vb. yaparken nelere dikkat etmeleri gerektiğine işaret ederek kendi ailesi özelinde tüm Müslümanların geneline örnek olmuştur.¹⁹⁵ Peygamberimizin düğün vb. organizasyonlarda şehevi unsurlar olan; kadın-erkek birlikte oyun oynamak, içki içmek, dinin temel akidesine aykırı (meşru olmayan) çalgı çalmak gibi şeylere müsaade etmediği, daha ziyade düğün için duyuru niteliğinde def çalmaya izin verdiği bilinmektedir. Peygamber (sav) düğün ile ilgili en dikkat çektiği şey ise düğünde yemek verilmesidir. Lakin Rasûlullah düğün merasimi sırasında zenginlerin fakirlerden üstün tutulmasını şiddetle kınayarak, en kötü düğün yemeğinin fakirlerin ayırt edildiği yemek olarak ifade etmiştir.¹⁹⁶ Burada düğün yemeğinden maksadın aslında insanlara gösteriş yapmaktan ziyade, aile kuran bireylerin Allah'ın kendilerine bu nimeti bahşetmesi sebebiyle bir şükür olarak fakirleri doyurmak olduğu da düşünülmelidir. Ayrıca düğünün meşru bir daire içinde yapılması da ailenin sağlam temeller üzerine kurulmasının önemine işaret etmektedir.

1.2.7. Kadının Yaratılışı Bağlamında Kaburga/Eğe Kemiği Hadîsinin Değerlendirilmesi

Kadının yaratılması meselesi İslâm âlimlerince en çok tartışılan meselelerin başında gelmektedir. Kur'ân'da, Hz Havva'nın Hz. Âdem'den yaratıldığı ifade edilmekle birlikte kadının kaburga/eğe kemiğinden yaratıldığının açıkça zikredilmemesi,¹⁹⁷ kadının da erkek gibi topraktan yaratıldığı şeklinde yorumlanmasına rağmen,¹⁹⁸ konunun daha çok Peygamberimizin kaburga/eğe hadîsi bağlamından tartışıldığı görülmektedir. Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim (ö. 261/875) başta olmak üzere *Kütüb-i Sitte* içerisinde farklı varyantlarla rivayet edilen gelenek içerisinde daha çok kadınlarla iyi geçinmenin gerekliliği bağlamında değerlendirilen bu hadîs, özellikle son dönemlerde kadın aleyhine bir söylem oluşturduğu ve kadınların eksik/noksan

¹⁹³ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 19 (No. 2082).

¹⁹⁴ Buhârî, "Nikâh", 46 (No. 5142).

¹⁹⁵ Tirmizî, "Nikâh", 10 (No. 1097).

¹⁹⁶ Buhârî, "Nikâh", 72 (No. 5177).

¹⁹⁷ Nisa 4/1.

¹⁹⁸ İmam Nevevî, *Riyâzü's Sâlihîn Tercüme ve Şerhi*, 2/317-318.

görüldüğü gerekçesiyle eleştirilmektedir. Özellikle feminist kimliği ön planda tutan Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri* isimli eserinde kadın-erkek eşitliğine aykırı olduğu gerekçesiyle sıhhatinde sıkıntı görülmeden birçok rivayeti şiddetle eleştirerek reddetmektedir.¹⁹⁹

Çalışmanın ilgili bölümlerinde gerek Yahudi gerekse Hıristiyan düşüncesinde kadının yaratılışıyla ilgili inanç ve algılara değinilerek İslâm'ın bu düşüncelerden uzak bir bakış açısı sunduğunu ifade etmişti. Klasik hadîs literatüründe kaburga/eğe rivayeti başta olmak üzere kadın merkezli rivayetlerde genellikle kadınların yaratılışlarından kaynaklanan özelliklerine dikkat çekilerek bazı tavsiyelerde bulunduğu veya erkeklerin kadınlara iyi davranmaları gerektiğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Ancak modern düşünceyle beraber yükselen feminist düşünceye sahip kimselerce bu rivayetler, kadın-erkek eşitliğine aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilmiş veya yeniden tahlil /tenkit çalışması yapılması gerektiği ifade edilerek eleştirilmiştir.²⁰⁰ Bu bağlamda kaburga/eğe hadîsi şeklinde meşhur olan bu rivayeti değerlendirmek çalışmamız açısından faydalı ve yerinde olacaktır.

Kaburga/eğe rivayeti *Kütüb-ü Tis'a* şeklinde meşhur olan kaynak hadîs kitaplarında Ebû Hüreyre, Ebû Zer, Semüre ve Hz. Âişe tariki olmak üzere dört sahâbînin rivayetiyle kayıt altına alınmıştır.²⁰¹ Bu hadîs, Buhârî, Müslim, Tirmîzî (ö. 279/892), Dârimî (ö. 255/869) ve Ahmet b. Hanbel'in (ö. 241/855) eserlerinde geçmektedir. Rivayet bazen "إِنَّ الْمَرْأَةَ كَالضِّلْعِ - kadın kaburga kemiği gibidir" şeklinde benzetme varyantıyla gelirken bazen ise "فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلْعٍ - kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır" şeklinde yaratmaya has bir özellik olarak yaratma versiyonu şeklinde geçmektedir. Kadının kaburga/eğe kemiğine benzediğini ifade eden versiyonu on bir (11) farklı senedle gelmiş, kadının yaratılış olarak kaburga/eğe kemiğinden yaratıldığını ifade eden versiyonları ise yedi (7) senedle ulaşmıştır.²⁰²

Hadîs musannifleri içerisinde kaburga/eğe hadîsini eserine alan Buhârî, hadîsi, nikah bölümünde *kadınlarla iyi geçinme babı* ve *kadınlarla ilgili tavsiye babı* şeklinde iki farklı bab içerisinde almıştır.²⁰³ Buhârî'nin nikâh bölümüne zikredilen başlıklarla hadîsi alması, Buhârî gibi hadîs alanında otorite kabul edilen bir âlimin bu hadîsi nasıl

¹⁹⁹ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri* (Ankara: Otto Yayınları, 2016), 82-89.

²⁰⁰ Amina Wedûd Muhsin, *Kur'an ve Kadın*, çev. Nazife Şişman (İstanbul: İz Yayıncılık, 2005), 40-53.

²⁰¹ Buhârî, "Nikâh", 79 (No. 5184), Müslim, "Radâ", 18 (No. 1468), Ahmet b. Hanbel, "Müsnedü'l-Ensar", 26 (No. 21454), "Müsnedü'l-Basreyn", 11 "Müsnedü'n-Nisa", 1 (No. 26384), (No. 20093), İbn Mâce, "Taharet", 77 (No. 525), Dârimî, "Nikâh", 35 (No. 2267).

²⁰² Cemal Ağırman, *Kadının Yaratılışı*, 86-127.

²⁰³ Buhârî, "Nikâh", 79-80 (No. 5184-86).

anladığını görmek açısından önem arz etmektedir. Zira hadîsin iddia edildiği gibi kadınların eksik/noksan kabul edilmesi şeklinde anlaşılmadığını aksine nikâh bağıyla kurulan ailenin güçlü bir bağ ile oluşması için kadının incitilmemesi ve kadınlarla iyi geçinmek gerektiği şeklinde anlaşıldığını söylemek yerinde olacaktır. Ayrıca Buhârî'nin hadîslerini değerlendiren Elbânî (1914-1999), bu hadîste geçen "كَسْرَتُهُ/kırılma" ifadesinin kadının boşanması anlamına geldiğini belirtmiş ve bahsi geçen hadîslerin sahih olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁴

Hadîsin tahririni yapan bir diğer musannif olan Müslim'in eserinde hadîs, *kitâbu'r radâ* bölümünde *kadınlarla ilgili tavsiye babı* altında geçmektedir. Müslim'in hadîsleri sıraladığı ancak bab başlıklarının İmam Nevevî (ö. 676/1277) tarafından²⁰⁵ konulduğu göz önüne alındığında, Müslim'in, hadîsi kadınlara iyi davranmak şeklinde tavsiye niteliğinde değerlendirdiğini Nevevî'nin teyit ettiği şeklinde anlamak yerinde olacaktır.²⁰⁶

Bu hadîsin Tirmîzî tarafından talak bölümünde *kadınlara iyi davranma babı* altında ele alınması Tirmîzî'nin bu hadîsi nasıl anladığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Tirmîzî bu hadîsin sağlam bir senedle ulaştığını belirterek hadîsin sıhhatini *hasen sahih* şeklinde izah ederken Elbânî, bu hadîsin *sahih* olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁷ Aynı şekilde hem Dârimî hem de Nesâî (ö. 303/915) hadîsi nikâh bölümünde ele almış, Nesâî hadîsi *kadınlarla ilgili tavsiye başlığıyla*,²⁰⁸ Dârimî ise *kişinin eşine iyi davranması başlığıyla* zikretmiştir.²⁰⁹ Her iki hadîs âliminin de bab başlıkları, hadîsin diğer muhaddisler gibi kadınlara iyi davranmak ve onları incitmemek şeklinde anlaşıldığına işaret etmektedir. Ayrıca nikâh bölümünde hadîsi zikretmeleri ise aile içerisinde önemli bir yeri olan kadına nazik davranılması gerektiği şeklinde bir tavsiye olarak anlaşıldığını da göstermektedir.

Ahmet b. Hanbel'in *Müsned*'inde birkaç farklı varyantla yer bulan kaburga/eğe hadîsini, tahkik eden Şuayb Arnavûd, Nuaym b. Ganep isimli râvi dışındaki tüm râvilerin sika olduğunu söylemiştir.²¹⁰ İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) ise *Sahih'inde* üç

²⁰⁴ Buhârî, "Ehâdisü'l-Enbiyâ", 1 (No. 3331).

²⁰⁵ İsmail Lütfi Çakan, *Hadîs Edebiyatı* (İstanbul: İFAV, 1996), 62.

²⁰⁶ Müslim, "Radâ", 18 (No. 1468).

²⁰⁷ Tirmîzî, "Talak", 12 (No. 1188).

²⁰⁸ Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk., Hasan Abdül Mün'im Şalebî (Beyrut: Müessesü'r-Risâle, 2001&1421), "İşratu'n-Nisâ", 67 (No. 9095, 90107). Çalışmada bu eserden yalnız bu hadîs için faydalanılmıştır.

²⁰⁹ Dârimî, "Nikâh", 35 (No. 2267).

²¹⁰ Bununla birlikte bu râvinin geçtiği tarik Buhârî'nin Edebü'l Müfred ve Nesâî'de geçmekte, İbn Hibbân tarafından ise sika râvi olarak kabul edilmektedir. Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, "Müsnedü'l-Ensar", 26 (No. 21454), "Müsnedü'l-Mükessirin mine's-Sahâbî", 5 (No. 9524, 9795, 10448, 10856), "Müsnedü'l-Basreyn", 11 (No. 20093).

farklı tarikten aldığı rivayetlerin ikisinin yaratma versiyonu olmasına rağmen hadîsi, kadınların narin yapılarından dolayı onlarla iyi geçinmenin gerekliliği şeklinde ele aldığı görülmektedir. Yaratmayla ilgili tarikten hadîs almış olmasına rağmen yaratmaya değinmeyen İbn Hibbân'ın, kadınların yaratılış açısından eksik/noksan veya kusurlu oldukları anlamında bir yoruma gitmediği, bilakis seçtiği bab başlıklarında da görüldüğü gibi aile yuvasının huzuru için, geçimsiz/huysuz bir kadına tahammül gösterip onunla iyi geçinmenin lüzumu üzerinde durduğu veya olası bir durumda erkeğin nelere dikkat etmesi gerektiğiyle ilgili nasihatler bağlamında hadîsi ele aldığı görülmektedir. İbn Hibbân'ın *Sahih*'ini tahkik eden Elbânî ise bu hadîslerin *sahih* olduğunu ifade etmiştir.²¹¹

Hadîsi yukarıda ifade edildiği üzere teşbih/benzetme ve tavsiye bağlamında yorumlayanlar olduğu gibi, zahir anlamda kadının yaratılması şeklinde yorumlayanların olduğu da görülmektedir. Örneğin *Fethu'l Bârî*'nin müellifi İbn Hacer (ö. 852/1449) hadîsin bazı varyantlarında geçen yaratılma sözünü zahir anlamda anlayarak hadîsi, biyolojik anlamda kadının kaburga kemiğinden yaratılmış olduğu şeklinde yorumlamıştır. Bu bağlamda İbn Hacer'in, Hz. Havva'nın, Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden tıpkı hurma çiğidinin hurmadan çıkarıldığı gibi yaratılmış olabileceğini ifade ederek, yaratmayı mecaz olarak tevil etmek yerine gerçek anlamıyla ele aldığı ve değerlendirdiği görülmektedir.²¹² Aynı şekilde Aynî (ö. 855/1451) ise, "sizi tek bir nefisten yaratan O'dur"²¹³ âyetini delil göstererek hadîste geçen yaratma ifadesini zahir mânâda değerlendiren diğer bir müelliftir.²¹⁴ Ancak gerek İbn Hacer gerekse Aynî'nin hadîsin sahihliği ile ilgili problem görmedikleri yalnızca hadîsi zahirine göre yorumladıkları görülmektedir.

Günümüzde de kaburga/eğe kemiği hadîsi, hadîşçiler tarafından yorumlanmaktadır. Örneğin Kaburga/eğe hadîsi rivayetleri üzerinde özel bir çalışma yapan günümüz hadîşçilerinden Cemal Ağırman, ilgili senedler üzerinde tahriç çalışması yaparak bir değerlendirme sunmuş, senedler açısından rivayetlerin her iki - teşbih/yaratma- versiyonunu birbiriyle mukayese etmiştir. Sayı açısından benzetme/teşbih rivayetlerinin, sıhhat açısından ise yaratılış versiyonlu rivayetlerin daha kuvvetli olduğunu ifade etmiştir. Ahmet b. Hanbel'in Hz. Âişe tarihiyle rivayet ettiği bir

²¹¹ İbn Hibbân, *Sahih-i İbn Hibbân*, thk. Şuayb Arnavûd (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988/1408), 9/487, (No. 4168).

²¹² Ahmet b. Ali b. Hacer Ebû el-Askalânî, *Fethü'l Bârî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dârü'l Ma'rife, 1379), 6/ 368, 9/252-253.

²¹³ Nisa 4/1.

²¹⁴ Ebû Muhammed Muhammed b. Ahmed b. Musa b. Hüseyin Bedreddin el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dârü İhyâü't-Terâsi'l-Arabî, t.y.), 15/211-212, 20/165-166.

varyantta hadîsin senedinde sika râvi olarak kabul edilmeyen Amir b. Salih'in yer aldığı ayrıca Hz. Âişe tarikiyle gelen varyantın *garip* olarak nitelendirildiği için tenkide uğradığını da belirten Ağırman, genel olarak senedlerin sıhhat açısından sıkıntılı olmadığına dikkat çekerek hadîsin senedler açısından *sahih* olduğunu ifade etmiştir.²¹⁵ Kaburga/eğe hadîsini metin açısından da değerlendiren Ağırman, Peygamber Efendimize izafe edilen rivayetlerin yaratma ve benzetme/teşbih lafızlarıyla iki farklı formda geldiğini ifade etmiştir. Ağırman, benzetme/teşbih versiyonlu rivayetlerin, aynı formda geldiklerini ve aynı mânâyı vurguladıklarını, yaratma formu ile gelen rivayetlerde ise form birliği olmadığını ancak, -tavsiye sözcüğü içeren lafızlarla yaratma sözcüğü içeren lafızların dışında- hem teşbih formunda gelen hem de yaratma formunda gelen rivayetlerin mânâ açısından aynı şeye vurgu yaptıklarına dikkat çekmektedir. Kütüb-ü Sitte de daha çok benzetme/teşbih versiyonu olan rivayetlerin tercih edilmesi, rivayetlerde kadının kırılmasının "boşanması" olarak zikredilmesi, hadîsin vürûd sebebinin teşbih içerikli olması ve yaratma içerikli olan bazı versiyonlarda da tavsiye sözcüklerinin olması gibi sebeplerden dolayı Cemal Ağırman, hadîsin yaratma versiyonunda geçen "kadın kaburga/eğe kemiğinden yaratılmıştır" ifadesinin de gerçek anlamında değil, teşbih anlamında olduğuna işaret etmektedir. Her iki versiyonda da asıl anlatılmak istenenin kadının narin yapısına dikkat çekilerek, kadının kırılmaması/incitilmemesi anlamında tavsiye içerdiğini ifade eden Ağırman, hadîsin metin açısından da *sahih* olduğu sonucuna ulaşmaktadır.²¹⁶

Kütüb-ü Sitte'yi muhtasar edenlerden İbrahim Canan, hadîsi teşbih bağlamında yorumlamış, hadîsin kadınların narin yapılarına dikkat çektiği ve onları incitmemek için tavsiye anlamı taşıdığını belirtmiştir.²¹⁷ Aynı şekilde *Riyâzü's Sâlihîn*'in tercüme ve şerhini yapan Yaşar Kandemir, İ. Lütfi Çakan, Raşit Küçük de hadîsi zahir mânâda değil, bilakis kadınların fitraten sahip oldukları özelliklerinden dolayı onlara nazik ve anlayışlı davranılmasının tavsiye edildiği şeklinde yorumlamışlardır. Yorumlarında bazı İslâm âlimlerinin hadîsi zahiren anladıklarını ancak hadîste tam olarak bu mânânın kastedildiğine değinilmediğine de işaret etmişler, kadın ve erkeğin yaratılışıyla ilgili Kur'ân'da âyet olduğuna dikkat çekmişlerdir.²¹⁸ Bu bağlamda hadîsi değerlendiren bir diğer hadîsçi ise Hidayet Şefkatli Tuksal'ın *Kadın Aleyhtarı Rivayetlerde Ataerkil*

²¹⁵ Cemal Ağırman, *Kadının Yaratılışı*, 127.

²¹⁶ Hadîs hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Cemal Ağırman, *Kadının Yaratılışı*, 177-180.

²¹⁷ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 10/76-77.

²¹⁸ İmam Nevevî, *Riyâzü's Sâlihîn Tercüme ve Şerhi*, 2/317-319. Buhârî'nin *el-Edebü'l Müfred* adlı eserinin şerhinde M. Yaşar Kandemir, bu hadîsin, eşlerin birbirleriyle iyi geçinmesi ve aralarındaki bazı huzursuzluklar dolayısıyla yuvalarını yıkmamaları gerektiğine işaret ettiği şeklinde şerh etmektedir. Bu durum Kandemir'in, hadîsi zahir manada değil mecazî anlamda teşbihen söylendiği şeklinde anladığını göstermektedir. M. Yaşar Kandemir, *el-Edebü'l Müfred*, 2/90-93.

Geleneğin Tesirleri isimli doktora çalışmasına danışmanlık yapan Hayri Kırbaçoğlu'dur. Bu konudaki düşüncelerini *kavvam* kavramı üzerinden aktaran Kırbaçoğlu, bu hadîslerin erkeğin ailenin reisi olması konusuna dikkat çektiğini belirtmektedir. Lakin erkeğin reisliğinin mutlak anlamda değil şartlı anlamda anlaşılması gerektiğini, şartları yerine getiremeyen erkeğin bu pozisyonda kabul edilemeyeceğini ifade eden Kırbaçoğlu, konuyla ilgili Kur'an ve hadîs ifadelerinin erkeğin kadına tahakkümü şeklinde yorumlanamayacağını düşünmektedir. Zira söz konusu olan durum, ailede kimin reis/yönetici/sorumlu olacağıyla ilgilidir. Kırbaçoğlu, Kur'ân'ın, kadını, ikinci sınıf yaratılan pozisyonuna ittiği şeklindeki yorumların hiçbir değerinin olmadığını belirtip bu tarz yorumlara katılmadığını açıkça vurgulamaktadır.²¹⁹ Burada vurgulanması gereken önemli husus; hadîsin, gerek önceki hadîs âlimleri gerekse günümüz hadîsçileri açısından ister gerçek anlamda isterse mecaz anlamda değerlendirilsin, bu farklılığın hiçbirinin hadîsin sıhhat derecesi veya uydurma olup olmadığıyla ilişkili olmadığı aksine hadîsin nasıl anlaşılması gerektiğiyle ilgili olduğu görülmektedir. Bu durum bize kaburga/eğe kemiği hadîsinin sahih bir hadîs olduğunu bununla birlikte birtakım yorum farklılıklarına da yol açtığını göstermektedir.

Kaburga/eğe kemiği hadîsi, İslâm düşünce geleneğinde bu şekilde anlaşılmasına rağmen özellikle modern düşünce ve feminen anlayışların etkisiyle kadının kusurlu, eksik ve ikinci sınıf görülmesine yol açtığı ve kadın-erkek eşitliğine aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir. Bu bağlamda hadîsi değerlendiren Mehmet Okuyan, rivayetin Kur'an âyetleriyle uyuşmadığını tamamen Tevrat eksenli olduğunu belirttikten sonra bu tarz söylemlerin/yorumların yanlış algı oluşturduğunu bu sebeple de kadına yönelik toplumsal baskı ve şiddetin körüklenmesine sebep olduğunu iddia etmiştir. İddiasını, kadın eğri olan bir kemikten yaratıldığı için kusurluysa kemiğin asıl sahibi olan erkeğin neden kusurlu görülmediğini sorgulama üzerine inşa eden Okuyan'ın,²²⁰ rivayeti -sened ve metin tenkidi açısından- hadîs usulü ve ilmî açıdan kusurlarını ortaya koymaktan ziyade, kadın-erkek eşitliğine aykırı bulduğu için tenkit ettiği görülmektedir.²²¹ Aynı şekilde Caner Taslaman da, kadının kaburga/eğe kemiğinden yaratılması inancının Kur'an merkezli olmadığını iddia etmektedir. Rivayetin Yahudi ve

²¹⁹ Hayri Kırbaçoğlu, "Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", *İslâmî Araştırmalar* 10/4,1997, 261.

²²⁰ Mehmet Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'ân'ın Bakışı", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23, 2007, 99-100.

²²¹ Hadîs usulünde sened ve metin açısından takip edilen tenkid yöntemleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadisler* (İstanbul: İFAV, 2017), 93-129; Ahmet Yücel, *Hadîs Usûlu* (İstanbul: İFAV, 2014), 101- 116; Selahattin Polat, *Metin Tenkidi* (İstanbul: İFAV, 2015), 289-315; ayrıca Oryantalistlerin hadîs değerlendirme yöntemlerini görmek için bkz. Ahmet Yücel, *Hadîs Tarihi* (İstanbul: İFAV, 2017), 185-212.

Hıristiyan düşüncesinden hadîs kitaplarına oradan da tefsir kaynaklarına geçtiğini belirten Taslaman, isrâiliyattan geçen ve İslâm inancıyla ilgisi olmayan rivayetin "vahyedilen din; İslâm" değil, "benimsenen din; İslâm" içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Taslaman, Kur'an dışında oluşan İslâm inancındaki "mesnedsiz" bu tarz inanışların ve algıların gerçek/vahyedilen İslâm'dan çıkartılarak düzeltilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Rivayetin, kadının erkek tarafından daha rahat kontrol edilebilmesi niyetiyle kasıtlı olarak hadîs şeklinde uydurulduğunu ve kasıtlı olarak kaynaklara geçirilerek vahyedilen İslâm inancının çarpıtıldığını iddia etmektedir. Hadîs ilmiyle meşgul olmadığı bilinen Taslaman'ın, hadîsi, bu ilmin usul ve kaidelerine göre ne metin ne de sened açısından herhangi bir incelemeye tabî tutmaksızın hiçbir ilmî ve akademik çalışma yapmadan aklına ve modern bilimin kriterlerine uymadığını düşündüğü için reddettiği görülmektedir.²²²

Konuya aynı tarz ve yöntemle yaklaşarak modern ve feminen bir bakış açısı sunan Amina Wedûd'ün cinsiyet merkezli bir bakış açısıyla Kur'an âyetlerini yorumladığı görülmektedir. Zira Wedûd tefsirinde sadece kadınlarla ilgili âyetleri yorumlayarak, bu şekilde Kur'ân'ın günümüz dünyasının modern kadını için daha anlaşılır ve "anamlı" olacağını düşünmektedir.²²³ Özellikle kadının yaratılması konusunda klasik tefsirleri eleştiren Wedûd, Nisa Sûresi birinci âyette geçen "nefs" kelimesinin, kadının erkekten yaratıldığı anlamına gelmekten ziyade kadın ve erkeğin aynı/tek özden yaratılması anlamına geldiği şeklinde yorumlamaktadır.²²⁴ Hatta bu tarz yorumların erkek merkezli olduğunu ancak bazı âyetlerin cinsiyetsiz yorumlanması gerektiğini de belirten Wedûd'ün aslında kadıncı bir bakış açısıyla âyetleri cinsiyet merkezli bir temel üzerine inşa ettiği görülmektedir.²²⁵ Kadının yaratılması konusuna, Kur'ân âyetleriyle Tevrat pasajlarının benzerliğine dikkat çekerek başlayan Hidayet Şefkatli Tuksal ise, âyette geçen "nefs" kelimesiyle Hz. Âdem'in anlaşıldığını ondanda eşi olan kadının yaratıldığı şeklindeki yorumların Kur'ân'la örtüşmediği üzerinde durmaktadır. Kur'an'da da ataerkil bir söylemin²²⁶ olduğunu ifade eden Tuksal'ın, insanın "halife" olarak yaratılmasıyla ilgili âyeti, Kur'an'ın, halifelik konumu açısından kadını dikkate almadığını, bu sebeple kadının "haksız" bir muameleye uğratıldığı

²²² Caner, Feryal Taslaman, *İslam ve Kadın*, 21-22.

²²³ Amina Wedûd Muhsin, *Kur'ân ve Kadın*, çev. Nazife Şişman (İstanbul: İz Yayıncılık, 2005), 20.

²²⁴ Meseleye aynı bakış açısıyla yaklaşan Mehmet Okuyan'ın yorumuyla ilgili bkz. "Âdem'in Yaratılışı: Kur'an'a göre İnsanlar Nasıl Çoğaltıldı?", http://www.youtube.com/watch?v=EeTpHEyy_A. (Web.02.06.2020).

²²⁵ Amina Wedûd Muhsin, *A.g.e.*, 40-53.

²²⁶ Kur'an'ın ataerkil kültürün egemen olduğu bir topluma gönderilmesine rağmen ataerkil bir toplum inşa eden kurallar ortaya koymadığını ifade eden Cihan Aktaş'ın düşünceleriyle ilgili olarak bkz. Cihan Aktaş, *Bacı'dan Bayan'a* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2001), 242-243.

şeklinde yorumlaması Allah'ın adil olmaması anlamına geleceğinden Tuksal'ın yaratıcıyı bile sorgulayacak kadar cinsiyetçi bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir.²²⁷ Bu bağlamda kaburga/eğe kemiği hadîsini değerlendiren Tuksal, rivayetin Kütüb-i Sitte'de yaratma ve teşbih versiyonuyla geçtiğini belirttiikten sonra, yaratılış versiyonunu ele alan İbn Mâce'nin (ö. 273/887) tahriç ettiği rivayetin isnadında problem olduğunu iddia ederek hadîsin –tarikleri istisna edilmeden- sıhhat açısından problemlili olduğundan bu rivayete itibar edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir.²²⁸ Ayrıca Buhârî ve Müslim başta olmak üzere birçok hadîs musannifini asılsız rivayet ve isrâiliyatı kitaplarına almakla itham eden ve bu bağlamda eleştiren Tuksal'ın İbn Abbas'tan geldiği ifade edilen Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in sol kemiğinden yaratılması rivayeti hakkında değerlendirme yaparken, bu varyantın muteber hadîs kitaplarında geçmediğini ifade etmesi, "muteber hadîs kitapları" derken hangi kitapları kastettiği sorusunu akla getirmektedir.²²⁹ Hadîsi teşbih bağlamında da değerlendiren Tuksal, bu açıdan rivayetlere yaklaşımları durumunda kadınlara ciddi anlamda bir noksanlık/kusur atfedildiği üzerinde durmaktadır. Zira ona göre, kaburganın eğriliği nasıl kaburga kemiği için aslî bir unsur ise bu durumda kadının huyunun kötülüğü "düzeltilemez eğrilik" anlamında aslî unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda Tanrı, kadını, kulluk açısından daha en başta "defolu" yaratarak haksızlık etmektedir.²³⁰ Peygamberin Kur'an'a ters düşmeyeceğine dikkat çeken Tuksal, kadınlarla iyi geçinme, insanlık adına onlara kaba davranmama, öfke anında kendini kontrol etme anlamında tavsiye şeklinde de anlaşılabilir da bu rivayetin aslında, kadına insan olduğu için saygıyı hak ettiği anlamında bir tavsiye olmadığı aksine, kadını hor gören, kadına insan olarak tahammül göstermeyen bir anlayışa tavsiye bağlamında olduğu için kabul edilemez olduğunu iddia etmektedir. Bu bağlamda Tuksal'ın ifadelerinin, rivayetin gerçekten Hz. Peygambere ait olduğu düşünülse dahi, muhatabın erkek olmasının kabul edilemez olduğunu ima

²²⁷ Hidayet Şefkatli Tuksal, *A.g.e.*, 77-78, 81.

²²⁸ Tuksal'ın iddia ettiği gibi hadîsin senesinde problem olmadığı, isnad zincirinin Peygamberimize kadar ulaştığı ve Elbânî tarafından da hadîsin sahih olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bkz. İbn Mâce, "Taharet", 77 (No. 525).

²²⁹ Hadîs tenkidi yaparken eser ve müellifler hakkında onların art niyetli bir bakış açısı ortaya koyduklarını ima ettiren bu tarz yaklaşımlar, belli hadîs ve müellifleri zan altında bırakmaktan öteye geçerek bizzat Allah Resulünün tüm hadîslerinin/sözlerinin itibarına gölge düşürmekte hatta Resule itaati yok saymak anlamına gelmektedir. Bkz. Subhi es-Sâlih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstılahları*, çev. Yaşar Kandemir (İstanbul: İFAV, 2016), 237-246. Ayrıca konuyla ilgili Hz. Peygamberden günümüze kadar hadîste sened ve metin tenkidi metotlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi/inceleme için bkz. Halil İbrahim Kutlay, *Hadîste Sened Tenkidi* (İstanbul: Elif Yayınları, 2015); Misfir b. Gurmullah ed-Dümeynî, *Hadîste Metin Tenkidi Metodları*, çev. İlyas Çelebi, Adil Bebek, Ahmet Yücel (İstanbul: Kitabevi, 1997).

²³⁰ Hidayet Şefkatli Tuksal, *A.g.e.*, 81-85.

etmesi, meseleyi cüretkâr ve aşırı cinsiyetçi bir ruh haliyle yorumladığının izdüşümlerini göstermektedir.²³¹

Sahih hadîs kitaplarında geçen kaburga/eğe kemiği hadîsinin, yapılan tahriç ve tahlil çalışmalarının sonucunda hem sened hem de metin açısından sahih olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte iki farklı açıdan şerh edildiği görülen hadîsin daha çok teşbih bağlamında kadınların ince ve narin yaratılışlı olmaları sebebiyle onlara yumuşak davranılmasına dair bir tavsiye içerdiği görülmektedir. Ayrıca bu hadîs Kur'an perspektifinde değerlendirildiğinde, Nûh ve Lût Peygamberin eşleri, cinsiyet ayrımcılığı yapılmaksızın tüm inkarcılara iki salih kişinin eşleri oldukları halde onlara ihanet etmeleri dolayısıyla örnek gösterilirken, Hz. Meryem ve firavunun karısının -Hz. Asiye'nin- cinsiyet ayrımcılığı yapılmaksızın tüm inananlara iffetleri ve yüce ahlâkları dolayısıyla örnek gösterilmesi²³² Kur'an'ın cinsiyet merkezli bir bakış açısı ortaya koymadığını aksine kadın-erkek tüm insanların yalnızca kulluk açısından değerlendirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte özellikle Hz Meryem ve firavunun karısının tüm inananlara övgüyle bahsedilerek örnek gösterilmesi, kusurlu ve eksik/noksan olan bir varlığın örnekliliğinin geçersizliği bağlamında düşünüldüğünde bizzat Kur'an'ın bu örnekle kadının kusurlu/eksik/noksan olmadığına dikkat çektiği görülmektedir. Aynı şekilde bu hadîs, Hz. Peygamberden en çok hadîs rivayet eden²³³ - Müksirûn- râvilerden biri olan Hz. Âişe bağlamında değerlendirildiğinde hadîs perspektifinde de kadının eksin/noksan/kusurlu olarak görüldüğüne dair bir işaretin olmadığını gösterdiği gibi meselenin cinsiyet merkezli bir bakış açısıyla da değerlendirilmediğini açık bir şekilde göstermektedir. Şayet hadîslerde kadının kusurlu olmasına dair bir bakış açısı olmuş olsaydı ilk önce İslâm'ın iki temel dinamiğinden – Kur'an ve Sünnet- birisi olan hadîsin büyük bir kısmını rivayet eden Hz. Âişe'ye böyle bir görevin emanet edilmesi düşünülemeyeceği gibi kusurlu birisinin rivayetlerinin de muteber olmasının düşünülmemesi ondan hiçbir hadîsin rivayet edilmemesini gerektirirdi. Meseleye feminen bakış açısıyla yaklaşanlar ve İslâm dininin emir ve yasaklarına ataerkil bir mantaliteyle yaklaşanlar yukarıdaki örnekler bağlamında düşünüldüğünde bizzat kendilerinin cinsiyet ayrımcılığı yaparak konuyu çarpıttıkları görülmektedir. Çünkü verilen örnekler göz önünde bulundurulduğunda Kur'an'ın Hz. Meryem ve firavunun eşi örneği ve hadîslerdeki Hz Âişe'nin hadîs külliyatındaki rol ve önemini göz ardı ettiklerini göstermektedir. Zira Kur'an ve hadîslere bütüncül

²³¹ Hidayet Şefkatli Tuksal, *A.g.e.*, 84-86.

²³² Tahrim 66/10-11-12.

²³³ Talât Koçyiğit, *Hadîs Tarihi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 77

yaklaşıldığında Kur'an'da ve hadîslerde cinsiyetçilik yapılmadığı bilakis kadın-erkek birlikte insan olarak yüce bir vazifeye muhatap kılındıkları aşikârdır. Özellikle Kur'an'ın biz insanı bir erkek ve bir dişiden yarattığını bahsedip daha sonrada üstünlüğün ancak takvada olduğunu belirtmesi²³⁴ İslâm'ın insana kadın-erkek temelli bir ayırım bağlamında değer ve üstünlük tanımadığını aksine kulluk ve takva boyutuyla değer verdiğini göstermektedir.

²³⁴ Hucurât 49/13.

İKİNCİ BÖLÜM

RİVAYETLER IŞIĞINDA KADININ AİLE İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

2.1. EŞ OLARAK AİLE İÇİNDE KADIN

2.1.1. Kadının Aile İçinde Dikkat Edeceği Hususlar

Tövbe Sûresinde yüce Allah, kadın ve erkeği birbirine veli tayin ederek, eşlerin birbirini koruyup gözeten, sevgi ile birbirine yaklaşan, kusurlarını örtüp, eksiklerini tamamlayan bir pozisyonda olmalarını emretmiştir.²³⁵ Bu bağlamda İslâm dini, ailenin iki temel taşı olan kadın ve erkeğin görev sorumluluklarını belirlemiş, kulluk bilincine sahip insanların yetiştirileceği yer olarak aileye işaret etmiştir.

İslâm, aile bağlarının kuvvetli olması için bazı tedbirler almıştır. Erkek ve kadının yaratılıştan getirdikleri cinsiyet farklılığını gözeterek, erkeğe *kavvam* olma sorumluluğu veren İslâm, ailenin geçimi ve düzeni ile ilgili birçok konuda erkeği sorumlu tutmuştur.²³⁶ Erkeğe çeşitli görevler veren İslâm dini, kadına da bazı sorumluluklar vermiştir. Peygamberimiz kadını, eşine, çocuklarına ve ailesine karşı sorumlu tutarak, bunları ihmal etmemek konusunda uyarmıştır.²³⁷ Bu bağlamda İslâm, kadını ilk olarak eşine itaat etmekle sorumlu tutmuştur. Zira ailenin sağlam temelli olabilmesi tek elden bir idareyi gerektirmektedir. Ailede erkeğin/kocanın *kavvam* kabul edilmesiyle, ailenin idaresinde oluşabilecek çift başlılığın engellenebileceğine işaret edildiği görülmektedir.²³⁸ Bu bağlamda Peygamberimiz "*Eğer bir insana secde etmek*

²³⁵ Tevbe 9/71.

²³⁶ Nisa 4/34, Mü'minun 23/6, Müslim, "Zekât", 12 (No. 994). Erkeğin kavvamlık rolünün onun fizikî açıdan daha güçlü ve daha dayanıklı olmasından kaynaklandığını ifade eden Hayri Kırbaoğlu açısından bu durum erkeği aile reisi olarak aile bireylerinin geçiminden sorumlu tutan bir mesuliyetle ilişkilendirilmektedir. Hayri Kırbaoğlu, "Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", 260.

²³⁷ Peygamberimiz (s.a.v) bu konuyla ilgili şöyle buyurmaktadır: "Hepiniz çobansınız ve himaye ettiklerinizden sorumlusunuz. Emir, insanların çobanıdır ve onlardan sorumludur. Kişi (erkek), evinin ehlinin çobanıdır ve onlardan sorumludur. Kadın, kocasının ve kocasının çocuklarının çobanıdır ve onlardan sorumludur. Köle, efendisinin malının çobanıdır ve ondan sorumludur. Hepiniz çobansınız ve himaye ettiklerinizden sorumlusunuz." Buhârî, "Vesaye", 9 (No. 2751), Müslim, "İmare", 20 (No. 1829).

²³⁸ Erkeğin kavvam olması konusunda Seyyid Kutup ailenin geçimini ve düzenini sağlama görevinin, sertlik ve dayanıklılık, âni heyecan ve taşkınlık durumlarında duygularını kontrol edebilme, fiziksel anlamda kaba kuvvete sahip olma gibi yaratılıştan getirdiği bazı özelliklerden dolayı erkeğe verildiğini ifade etmektedir. Ancak zaruri durumlarda (boşanma, eşin vefatı gibi) bu vazifeyi ailede kadının yaptığını ifade eden Kutup, böyle durumlarda kadının zorlandığına ve yıprandığına dikkat çekerek sorumsuzluğundan dolayı *kavvam* görevini yapmayan erkeğin eşine zulmettiğini vurgulamıştır. Seyyid Kutup, *Fizılâl-il Kur'an*, 3/208-209.

olsaydı kadının kocasına secde etmesini emrederdim"²³⁹ buyurarak erkeğin aile üzerindeki hakkına vurgu yapmış, aile huzuru için kadının eşine saygı göstermesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak Peygamber Efendimizin kadının eşine itaat etmesi konusundaki ısrarı, kadının kişiliğini kabul etmeme veya onu entegre etme anlamında olmamıştır. İtaatin, ailede rollerin paylaşılarak, daha sağlam bir yapı oluşturmak için tavsiye edildiği bizzat Peygamber Efendimizin kendi hayatında ortaya çıkmaktadır. Zira Peygamberimiz, eşlerinin gönlünü hoş tutmaya özen gösterir ve ev işlerinde eşlerine yardımcı olurdu.²⁴⁰ Hatta devlet meselesi olan Hudeybiye antlaşmasında (6/628) sahâbînin tutumuna karşı Peygamberimizin, Ümmü Seleme annemizin tavsiyesiyle hareket etmesi, söz konusu itaatin eşlerin birbirlerini sevmesi ve birbirlerine saygı duymasıyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.²⁴¹ Bu bağlamda ailede kadın ve erkeğin ilişkisi karşılıklı anlaşma ve uzlaşmaya dayalı bir ilişki olmadığında itaatin, zorbalığa döneceği aşikâr olmaktadır. Zorbalığın, aile iletişimde eşlerin özgüvenini azaltarak, kuvvetlenmesi gereken aile bağlarını zayıflattığı görülmektedir. Aile kurmadaki temel gaye ancak, itaatkâr bir kadın ve eşine sadakatle bağlı olan bir erkek, aileyi oluşturduğunda yerine gelecektir.²⁴²

İslâm kadın veya erkeği cinsiyetinden dolayı üstün tutmamış, kadına annelik, erkeğe ise kocalık/kavvamlık vasfından dolayı değer vermiştir. Bu bağlamda kadının, analık duygusunun ve annenin sevgi dolu kalbinin aile bağlarını kuvvetlendirdiği görülmekte ve bilinmektedir. Allah'ın bir lütfu olan annelik duygusu ile kadın, ailesini bir arada tutabilmektedir. Bu yüzden İslâm kadının kocasını sevmesini ve ona itaat etmesini ibadet olarak nitelemiş,²⁴³ eşi kendinden hoşnut olarak öldüğünde ise cennetle kendisini müjdelemiştir.²⁴⁴ Bu sebeple Müslüman kadın ailesinin hizmetinden yüksünmemeli kocasının işlerini yaptığı için rahatsızlık duymamalıdır. İslâm terbiyesi almış bir kadın, akıllı davranarak atalarımızın dediği gibi aşını, eşini, işini iyi bilmeli hem kendini hem de eşini mutlu etmenin yollarını aramalıdır.²⁴⁵ Zira Rasûlullah'ın, üzerindeki hakkından dolayı kadının, kocasına itaat etmesine ve erkeğin, annelik vasfından dolayı karısını incitmemesi gerektiğine işaret etmesi, huzurlu ailenin ancak bir denge ile kurulacağını göstermektedir.²⁴⁶ Ayrıca kadının kocasına sevgiyle bağlanması ve bu durumundan şikâyetçi olmaması, eşinin kendisine sadakatle

²³⁹ Tirmizî, "Radâ", 10 (No. 1159). İleride bu hadîsin tahlil ve değerlendirmesi yapılacaktır.

²⁴⁰ Buhârî, "Ezan", 44 (No. 676), Tirmizî, "Menâkip", 63 (No. 3895).

²⁴¹ Buhârî, "Şurût", 15 (No. 2731).

²⁴² Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, (İstanbul: Nesil Yayınları, 2010), 206.

²⁴³ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 19 (No. 2141).

²⁴⁴ İbn Mâce, "Nikâh", 4 (No. 1854).

²⁴⁵ İmam Nevevi, *Riyâzü's Sâlihîn: Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 2/351-352.

²⁴⁶ M. Ali Haşimi, *Kur'an ve Sünnete Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti*, 166.

bağlanmasına vesile olacaktır. Sadakat ve sevgiyle birbirine bağlanan eşlerin kurduğu bir yuvanın, aile bağlarını tehdit edici unsurlardan kolayca etkilenmeyeceği ise aşikârdır.

Allahü Teâlâ, Kur'an'da eşleri, birbirleri için sükûnet ve huzur kaynağı olarak yarattığını ifade etmektedir.²⁴⁷ Bu durum kadın ve erkeğin hem beden hem de ruh açısından birbirlerine muhtaç olduklarını göstermektedir. Zira âyette kadının erkeğin nefisinden yaratıldığı ifadesi, erkeğin kendi nefisinden yaratıldığı için kadına ilgi duyduğu ve sevgi beslediği şeklinde yorumlanmıştır. Bu bağlamda ilk insanın topraktan yaratılmasına rağmen daha sonra kadının erkeğin nefisinden yaratılmasının, iki cins arasında ünsiyetin oluşmasına sebep olduğu görülmektedir. Zira ailenin oluşması için gerekli olan sevgi bağı bu ünsiyet ile meydana gelmektedir.²⁴⁸

Kadınların kendisini seven birisi tarafından sahiplenilmeye ve sevmeye olan ihtiyacı erkeklere göre daha fazladır.²⁴⁹ Kadınların fitratlarında var olan bu duyguların aile ilişkilerine yansması ise kaçınılmazdır. Bu sebeple kadın ve erkeğin aile içi iletişimde, sevgi dili kullanarak sevgilerini ifade edebilmeleri aile ilişkilerine olumlu yansımaktadır. Bu durum Rasûlullah tarafından da dikkat çekilen bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira bir hadîste Peygamberimiz (sav), kocasına nankörlük eden ve lanet ederek konuşan kadınların cehennemini çoğunluğunu oluşturacağını haber vermiştir.²⁵⁰ Bu hadîsi, erkeği en çok yıkan şeyin tabiri caizse "adam yerine konulmamak" bağlamında değerlendirdiğimizde ailesi için çalışıp çabalayan erkeğe nankörlük etmenin uhrevî boyutta mesuliyetinin ağır olacağı şeklinde yorumlamak mümkündür. Ayrıca bu hadîste kadınların eşlerine karşı kullandıkları dilin eleştirilmesi,, aile içerisinde eşleri bir arada tutan en önemli şeylerden birisinin iletişimde sevgi dili olduğunu göstermektedir.²⁵¹

Kadın ve erkeğin yaratılış farklılığı, hem cinslerin birbirleri için kullandığı sevgi diline hem de sevgilerini gösterme biçimine yansımaktadır. Ancak kadın ve erkeğin sevgi dili her ne kadar birbirlerinden farklı olsa da, hissedecekleri değerlerin aynı olması sevginin iki cins için farklı şekildeki tezahürünü göstermektedir. Bundan dolayı eşlerin, içtenlik ve samimiyetle birbirlerine zaman ayırmaları aileyi canlı tuttuğu gibi, eşlerin birbirine daha çok vakit ayırmaları sevgi ve mutluluğun aile içerisinde daha da

²⁴⁷ Rum 30/21.

²⁴⁸ Vehbe Zuhaylî, Tefsirü'l Münir, 11/73.

²⁴⁹ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 136-137.

²⁵⁰ Buhârî, "Hayz", 6 (No. 304).

²⁵¹ Serhat Yabancı, "Evlendikten Sonra Birincil Aileniz, Eşiniz ve Çocuklarınızdır" <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/serhat-yabanci/evlendikten-sonra-birincil-aileniz-esiniz-ve-cocuklarinizdir-2257528>. (Web.22.04.2020).

perçinlenmesini sağlayacaktır.²⁵² Bu bağlamda sevgili Peygamberimiz kocası çağırıldığında kadının, eşinin yanına gelmesini kadına vazife olarak addetmiş bu konuda eşini mutlu etmeyen, özen göstermeyip ihmal eden kadınları meleklerin lanetine uğrayacakları konusunda şiddetle uyarmıştır.²⁵³ Hatta Peygamber Efendimiz, eşlerin birbirlerine ilgilerinin azalma endişesi olduğu durumlarda, kadının bedenini yorgun düşürecek kadar nafile ibadet etmemesini tavsiye ettiği bilinmektedir.²⁵⁴ Kur'an ifadesiyle ailenin *meveddet* üzerine inşa edilmesi, neslin devamı için gerekli olan cinsel birlikteliğin aynı zamanda eşler arasındaki sevgiyi artırdığı şeklinde yorumlanmaktadır.²⁵⁵ Bu bağlamda İslâm dininde birlikteliğin meşru zemini olarak görülen aileyi, eşleri zinaya düşmekten koruyan huzur kaynağı şeklinde ifade etmek yerinde olacaktır. Nitekim Batı'da ailevi sorunların temelinde cinsel sıkıntılarının olduğu iddia edilmiş hatta erkeğin eşinin dışında bayağı ilişkilere girmesinin haklılığı üzerine yazılar yazılmıştır.²⁵⁶ Bu bağlamda İslâm, aile müessesesinin sağlam ve huzurlu bir zeminde olması için, kadın ve erkeğin birbirlerinin hassas olduğu konulara özen göstermelerini tavsiye ederek eşlerin fiziksel ve duygusal anlamda birbirleriyle uyumlu olmalarını istemiştir.²⁵⁷

Kadının eşinin hem gönlüne hem de gözüne hitap edecek tarzda olması insan fitratının da gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda Peygamberimiz kadınların mahremlerinin yanında koku sürme, saçlarına şekil verip boyama gibi mahremiyet sınırlarına dikkat etmesi şartıyla süslenmelerine izin vermiştir. Zira kadının güzel görünmeye meyilli olarak yaratılmış olması ve beğenilme duygusunun ağır basması hasebiyle İslâm, kadının bu duygusunu yok saymamış belli kurallar içerisinde meşru görmüştür.²⁵⁸ Özellikle insan ilişkilerinde bakma ve bakışmanın iki cins arasında etkileşime sebep olduğu bilinmektedir. Kadının güzelliğini mahrem olmayan kişilere göstermesini yasaklayan İslâm dininin aslında kadının cinsiyet kimliğini ortaya çıkarmayarak zinaya giden yolun önüne set çekmeye çalıştığı görülmektedir.²⁵⁹ Zira beğenilme ve sevilme duygusunun meşruiyetinin aile içinde olması gerektiği yüce Allah tarafından emredilerek,²⁶⁰ bir yandan kadının zinet gibi değerli bir varlık olduğuna dikkat çekilirken, diğer yandan ise aileye zarar verebilecek herhangi problematik bir

²⁵² Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 73.

²⁵³ Buhârî, "Nikâh", 85 (No. 5193).

²⁵⁴ Tirmizî, "Savm", 64 (No. 782).

²⁵⁵ Rum 30/21, *Kur'an Yolu Tefsiri*, 4/303.

²⁵⁶ Bertnard Russell, *Evlilik ve Ahlâk*, çev. S. Neval Şimşek (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1998), 90-93.

²⁵⁷ Behiy Hûliy, *Müslüman Kadının Aile ve Toplumdaki Yeri*, 83, 169.

²⁵⁸ İbn Mâce, "Taharet", 133 (No. 656), Ebû Dâvûd, "Hâtim", 8 (No. 4235), Tirmizî, "Edep", 36 (No. 2788).

²⁵⁹ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 3/459-460.

²⁶⁰ Nur 24/31.

durumla karşılaşılması açısından kadının tesettürüne ve mahremiyet kurallarına riayet etmesinin önemine vurgu yapılmıştır.

Peygamberimiz kadınları "evin eşiği"²⁶¹ şeklinde nitelemiş, kadının ailesini koruyup, gözeten bir yapıya sahip olduğuna dikkat çekmiştir. Zira Anadolu tabiriyle "erkek sel, avrat göl" şeklinde göle benzetilen kadın, hanesinin namusunu koruyan, eşi evde yokken onun kazancını muhafaza edip israftan kaçınarak yerli yerince evinin harcamalarını yapan, evlatlarını koruyup gözeten bir konumdur.²⁶² Ayrıca Rasûlullah Veda Hutbesinde, kadınlara kocalarının hoşlanmadığı kimseleri evlerine almamalarını bu hususta hassasiyet göstermelerini tavsiye etmiştir. Bu tavsiyesiyle Peygamber Efendimiz, ailesinin şerefini muhafaza eden, türlü sıkıntılara karşı ailesinin huzurunu korumak için çalışan Müslüman kadının, ferasetli, akıllı ve güçlü olması gerektiğine işaret etmektedir. Bunca zor ve meşakkatli sorumlulukları göğüsleyen kadını Peygamberimiz, *Kadınlara Hatibi* olarak meşhur olan Esmâ bint Yezîd'in şahsiyle müjdelemiştir. Rivayetlere göre Esmâ kadınların evinde kapanıp kaldıklarından yakınlıkla erkeklerin cihat için savaştıklarını, Cuma namazı kıldıklarını, istediklerinde hac yapabildiklerini söylemiş, sadece ev işleri ile meşgul olan kadınların cihattan geri kalmak istemediklerini ifade etmiştir. Bu konuşmasını çok güzel bulan Peygamber Efendimiz ise Esmâ'ya, kadınların eğer kocalarıyla iyi geçinir ve eşlerinin hoşnutluğunu kazanırlarsa, bahsedilen –îfâsı oldukça zor olan- bu ibadetlerin sevabına erişilecekleri müjdesini vermiştir.²⁶³ Bu durum kadının aile içindeki görevinin ve değerinin zamansal ve mekânsal olarak pek çok ibadet ve taatı içeren bir pozisyona denk geldiğini göstermektedir. Nebevî öğretinin bu mesajına kulak vermesi durumunda kadın, erkeğin yapmış olduğu pek çok dinî görevin sevabına ulaşarak hem manevî anlamda huzurlu olacak, hem de maddî olarak ailesinde toparlayıcı rolüyle huzurlu ve mutlu bir yuvayı tesis etmiş olarak toplumsal anlamda en büyük görevi yapmış olacaktır.

İslâm dini, kadının eşiyle ilişkisinde olduğu gibi, çocukları ve diğer çevresiyle olan ilişkilerini de nebevî terbiye çerçevesinde şekillendirmesini istemektedir. Bu bağlamda çocukları ve diğer çevresiyle İslâm ahlâkına uygun bir iletişim kurulabilmesi ancak kulluk vazifesini özümsemiş, Allah'ın emir ve yasaklarından haberdar olan eğitilmiş bir kadın ile mümkündür. Peygamberimizin kadın-erkek ayırmadan, en hayırlıların arkasından insanlığın faydalanacağı eser veya kişiler bırakan kimseler

²⁶¹ Buhârî, "Ehâdisü'l Enbiya", 11 (No.3365).

²⁶² Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 2/266-268. Peygamber Efendimiz, kadının en hayırlısı hangisidir diye sorulduğunda "*Kendisine bakıldığında mutlu olunan, emredildiğinde itaat eden, kocasının yokluğunda malını ve nefsinin (iffetini) koruyandır*" buyurmuştur. Nesâî, "Nikâh", 14, (No. 3231).

²⁶³ İmam Nevevi, *Riyâzü's Sâlihîn: Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 2/352-353.

olduklarına vurgu yapması kadını toplumda çalışan ve insan yetiştirme konusunda gayreti ile ön plana çıkmış bireyler olarak görmek istediğine işaret etmektedir.²⁶⁴ Öyleyse İslâm'ın ön gördüğü şekilde kadının geride bırakacağı en önemli eseri İslâm şuuru ile oluşturduğu ailesi ve yine İslâm şuuru ile yetiştirdiği evlatları olacaktır. Bu bağlamda toplumun inşası görevinde, *annelik* kurumundan dolayı kadını da sorumlu tutan İslâm dininde , Müslüman kadının sosyal hayattaki en önemli görevi *emri bi'l-maruf nehyi ani'l-münker* yapmaktır.²⁶⁵ Zira bu görev kadına diğer milletlerce tanınan haklar içerisinde en yüksek sosyal mevkidir. Allah Kur'an'ı Kerim'de mümin kadın ve erkeği birbirinin *velisi* kabul ederek²⁶⁶ kadın-erkek ayırmadan Müslümanları bu görevle sorumlu tutmuştur. İyiliği emretme sorumluluğu, adaletli bir toplum inşa etme görevini gerektirirken, insanlar arasında kötülüğe engel olma sorumluluğu ise toplumda zulmün engellenmesini gerektirmektedir.²⁶⁷ Bu bağlamda toplumun en küçük ama çekirdeği olan ailenin, adaletli anne-babalar tarafından oluşturulması gerekmektedir. İslâm dininde erkek, ailenin geçim yükü ile sorumlu tutulduğundan ilişkilerin sağlam olduğu bir ailede kadın, kocasının en büyük destekçisidir. Bu sebeple eşinin ailesi için kazandıklarını israf etmemesi nasıl gerekli ise kocasının kazancının helal yoldan mı haram yoldan mı kazandığını takip etmesi de *emri bi'l-maruf nehyi ani'l-münker* gereği en önemli sorumluluklarından. Bu bağlamda kadın aşırıya kaçan istek ve israftan uzak durarak eşini zor duruma düşürmekten kaçınmalı ve kazanç konusunda eşini yanlış/günaha itmemelidir. Aynı şekilde kadın çalışma hayatının zorlukları karşısında eşinin sükûnet ile sığınacağı limanı olmalıdır. Bazen başarı hırsı insanı adaletten saptırabilir. İşte böyle durumlarda kadın uyanık olmalı, bilgisi ve dinin emirlerini yerine getirme konusundaki takvası ile eşinin olası yanlışlarına müsaade etmemelidir.

Tarihte adaleti ve sertliğiyle meşhur olan Hz. Ömer, mehrin yükseltilmesi konusunda sınırlama yapmasına karşın bir kadın sahâbînin aksine delil getirmesi üzerine kararından vazgeçmiştir. Bilgisi ve ferasetiyle Hz. Ömer'in hata yapmasını engelleyen Müslüman kadın, analık duygusuyla olgunlaştığında eşinin korunaklı limanı, çocuğunun ise ahlâk ve terbiyesinin mimarı olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶⁸ Bu manada kadınlar İslâm kültür ve medeniyetinde görevlerini tam anlamıyla ifa edip toplumda

²⁶⁴ Müslim, "Vasiyye", 3 (No. 1631).

²⁶⁵ Âli İmran, 3/104, Tevbe 9/71, Hac 22/41.

²⁶⁶ Tevbe 9/71,

²⁶⁷ Mehmet Said Hatipoğlu, *Kültürel Mirasımızı Tenkit Zarureti*, 109-115.

²⁶⁸ M. Yusuf Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, çev. Ali Arslan, (İstanbul: Merve Yayınları, t.y.), 3/234/236, ayc. bkz. Vehbe Zuhayli, *Tefsirü'l Münir*, 2/542, M. Ali Haşimi, *Kur'an ve Sünnete Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti*, 97-99.

cinsiyetleri ile değil şahsiyetleri²⁶⁹ ile yerlerini aldıklarında, toplumun yeniden inşasını sağlayarak güçlü devletlerin ve medeniyetlerin oluşmasına önemli katkı sunacaklardır.

2.1.2. Erkeğin Aile İçinde Dikkat Edeceği Hususlar

Peygamber Efendimizin hayatı, İslâm toplumunu oluşturan Müslüman aile için örnek olmaktadır. Peygamberimizin (sav), eşleri, çocukları ve diğer yakınlarıyla olan ilişkilerinde ortaya koyduğu incelikler, bazı değerlerin kaybolduğu günümüz insanına rehber olacak şekildedir. Özellikle günümüz toplumunda feminist düşüncenin kadın ve erkeğe bakışı, ailenin İslâm ahlâkından uzaklaşarak şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu sebeple ailenin temel iki taşından diğeri olan erkeğin rolünü, bu başlık altında incelemeye çalışacağız. Kur'an âyetleri ve Rasûlullah'ın aile hayatı şüphesiz ki bu hususta en önemli kaynağımız ve rehberimiz olacaktır.

İslâm dini insan olarak, kadın ve erkeği bazı konularda eşit şekilde sorumlu tutarken, yaratılışından getirdikleri özelliklerden dolayı bazı konularda ise kadın ve erkeği farklı sorumlu tutmuştur. Bu bağlamda erkeğin aile kurumunda en önemli görevi Nisa Sûresinde belirtilen "kavvam" olma sorumluluğudur. Ailedeki bu pozisyon bizzat yüce Allah tarafından belirlendiği için, *kavvam* olma sorumluluğu erkeğin insan olarak hem kulluk, hem de eşine ve çocuklarına karşı sorumluluğunu ifade eden bir vazife olmaktadır.²⁷⁰ Tefsirlerde genellikle, erkeğin ailede eşine ve çocuklarına hâkimiyetini ifade eden *kavvam* kavramı, koşulsuz üstünlük veya hâkimiyet anlamında değil, *milletin efendisi, onlara hizmet edendir* manasında anlaşılmıştır. Elmalılı Hamdi Yazır (1878-1942) âyette erkeğin bazı özellikleri ile kadından, kadının da bazı özellikleri ile erkekten üstün olduğuna işaret edildiğini belirterek, erkeğin yaratılıştan getirdiği özellikleriyle, ailede yönetici pozisyonunda görev ve sorumlulukları olduğunu ifade etmiştir.²⁷¹

Âyette geçen bu özel sorumluluğun içeriği ise yine başka âyetlerde ve Peygamberimizin hadîslerinde belirtilmiştir.²⁷² Bu bağlamda kocanın ailesine karşı öncelikli görevi yani kavvam olmanın getirdiği en önemli sorumluluk, kocanın eşinin ve çocuklarının geçimini temin etmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.²⁷³ Erkek, ailesinin

²⁶⁹ Emre Dorman, "Kur'an'da Kadın", <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/emre-dorman/kuranda-kadin-erkek-40486201>, (Web. 23.02.2020).

²⁷⁰ Nisa 4/34.

²⁷¹ Elmalılı Hamdi Yazır'a göre, kavvam görevlerinin gereklerini hakkıyla yerine getirmeyip evin tüm yükünü kadının omzuna yükleyen erkek, kadına zulüm ettiğinden dolayı günahkâr olmaktadır. Ayrıca Yazır, görevlerini yapmayan bir erkeğin kavvam olamadığı ve âyette kavvam olan kocasına itaat etmekle sorumlu tutulan kadının ise böyle bir erkeğe itaat etmeyeceğini belirtmiştir. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/556-557.

²⁷² Bakara 2/228, Buhârî, "Vesâye", 9 (No. 2751).

²⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Vehbe Zuhayli, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/85, 94-95, 115-120.

yeme, giyinme ve barınma gibi maddî ihtiyaçlarını gidermekle sorumlu olduğu gibi eşinin-çocuklarının eğitiminden ve duygusal ihtiyaçlarının giderilmesinden de sorumludur.²⁷⁴ Bu konuda Rasûlullah'ın, erkeklere görev olarak kadınların iâşelerini temin etmelerini²⁷⁵ buyurması yiyecek-içecek gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasından erkeğin sorumlu olduğunu göstermektedir. Başka bir rivayette de bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseleri ihmal etmesinin günah olarak kendisine yeteceği²⁷⁶ ifade edilerek, erkeğin görev ve sorumluluklarına uhrevî bir boyut kazdırıldığı görülmektedir.

Mutlu bir aile ve sağlıklı bir iletişim açısından kadının yaratılışına dikkat edilerek davranılması gerektiğinin her fırsatta dile getirilmesi, erkeğin manevî anlamda da eşini gözetmesi gerektiği şeklinde anlaşılmıştır. Bu bağlamda Tahrîm Sûresinde açıkça ifade edildiği üzere,²⁷⁷ erkek aile reisi olarak eşinin ve evlatlarının eğitimiyle ilgilenmeli, dinimizin amacı olan İslâm toplumunun inşası için ailesinin donanımlı olmasını sağlamalıdır. Rasûlullah, aile reisini evinin çobanı olarak nitelemiş ev ahalisinin hem dünya hem ahiret mutluluğu için çalışılmasının altını çizmiştir.²⁷⁸ Eşinin hem bedensel hem de ruhsal yönden ihtiyaçlarını gidermekle görevlendirilen erkek, eşinin gönlünü hoş tutacak sosyal aktiviteler konusunda da hassasiyet göstermelidir. Peygamberimizin eşi Hz. Âişe'nin arkadaşlarıyla oyun oynamasına müsaade ettiği²⁷⁹ veya evde Hz. Âişe'nin Rasûlullah yanındayken bebeklerle oynamasına izin verdiği bilinmektedir.²⁸⁰ İnsanın temel ihtiyaçlarından birisi olan ve ruhun dinlenmesinde oldukça önemli bir yere sahip olan sosyal aktivitelerin, evliliği sıradanlaştırmaktan koruyan bir role sahip olduğu da bilinen gerçeklerdendir. Hayatın meşgalelerinden dolayı eşine ve çocuklarına zaman ayıramadığını iddia ederek aile bağlarının zayıflamasına neden olan kişilere, özellikle tüm aile üyelerinin birlikte aktivite yapmaları tavsiye edilmektedir.²⁸¹ Bu bağlamda Peygamberimizin, hem peygamberlik hem de devlet idaresi görevlerini îfâ ederken aile hayatında eşlerine zaman ayırarak onların gönlünü hoş tutması, günümüz insanına ailesini ihmal etmesini meşrulaştıracak bir mazeret bırakmamaktadır. Zira eşlerin birbirlerine hoş görülmesi, ailede sağlıklı iletişimi beraberinde getirecek ve aile bağlarını kuvvetlendirecektir.

²⁷⁴ Cevat Akşit, *Mutlu Evlilik*, 120-132.

²⁷⁵ İbn Mâce, "Nikâh", 3 (No. 1850).

²⁷⁶ Ebû Dâvûd, "Zekât", 45 (No. 1692).

²⁷⁷ Tahrîm 66/6, Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri* (Ankara: DİB Yayınları, 2003), 5/409-410.

²⁷⁸ Buhârî, "Ahkam", 1 (No. 7138).

²⁷⁹ İbn Mâce, "Nikâh", 50 (No. 1982).

²⁸⁰ Ebû Dâvûd, "Edep", 62 (No. 4932).

²⁸¹ Çiğdem, Özcan Ünlü, *Sevgi Aşk&Mutlu Evlilik* (İstanbul: Mozaik Yayınları, 2001), 102, ayc. bkz. Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 201-203.

Peygamber Efendimiz kavvam rolü kendisine verilen erkeğe, kadının ince ruhu ve latif yaratılışını göz önüne alarak davranması konusunda uyarıda bulunmuştur. Nitekim erkeğe eşinin hoşuna gitmediği bir ahlâkı nedeniyle kötü davranmaması öğütlenmiş, belki onda başka bir şeyin hoşuna gidebileceği buyrularak kalp kırmamak için nazik davranması istenmiştir.²⁸² En hayırlının ailesine en güzel davranan²⁸³ olarak nitelendirilmesi, yaratılış olarak fiziksel anlamda daha güçlü olan erkeğin gücünü kötüye kullanmaması ve gerekli olan durumlarda eşine karşı sabırlı davranması için bir uyarı niteliğinde değerlendirilmelidir.²⁸⁴ Zira bir rivayette erkeklerin, kadınların yüzüne vurmaması ve kadına çirkin dememesi konusunda uyarılması, kadınların en hassas olduğu noktalara dikkat çekilerek incitilmesinin önüne geçildiği görülmektedir.²⁸⁵ Peygamberimizin aile hayatında eşlerine kesinlikle kaba kuvvet uygulamadığı²⁸⁶ göz önüne alındığında, İslâm'da insan onuruna saygının her türlü değerden üstün tutulduğunu göstermektedir.²⁸⁷

Kadın, erkeğe verilen bu role karşı çıkması ve ailesinin huzurunu bozacak tavırlar sergilemesi durumunda, Kur'an tabiri ile *nüşûz* olarak tanımlanıp kınanmış,²⁸⁸ eşine Rabbinin rızası için itaat ettiğinde ise *sâliha* olarak nitelendirilerek övülmüştür. Zira kadının itaat edeceği erkek, kavvam rolünü hakkıyla yerine getiren erkektir. Bu açıdan *kavvamlık* üstünlük göstergesi olmaktan ziyade bir sorumluluk olarak görüldüğünden, erkeğin evin yükünü eşinin üzerine atıp tembellik yapması durumunda hem bu görevi veren Rabbine isyan etmiş olacak hem de eşine zulmettiği için günah işlemiş olacaktır. Bu sebeple erkek, işlerini aksatıp eşinin iş yükünü ağırlaştırarak eşinin incinmesine müsaade etmemelidir.²⁸⁹ Bu bağlamda kadınların, güçlü, kendilerini koruyan, düşünen ve onlarla ilgilenen erkeklerle daha mutlu oldukları, feminen anlayışın istediği tarzda bir erkeğin aslında kadın psikolojisi dikkate alındığında beklentiyi karşılayamadığı görülmektedir.²⁹⁰ Esasında feminist kadının erkeklere olan öfkesinin, aile reisliğini hakkıyla yapamayan veya yapmayan erkeğe yönelik olduğu görülmektedir. İdealindeki erkeği bulamayan kadın, bütün erkeklere öfke duymakta ve

²⁸² Müslim, "Radâ", 61 (No. 1469).

²⁸³ Tirmizî, "Menakıp", 63 (No. 3895).

²⁸⁴ Bu husus "Eğe kemiği" hadisinde de belirtilmiş hassas yaratılışlı olan kadına zor kullanarak davranılmasının eşler arasındaki ilişkiye zarar vereceği, erkeğin sabır ve sükûnetle davranması gerektiği vurgulanmıştır. Bkz. Müslim, "Radâ", 60 (No. 1468).

²⁸⁵ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 42 (No.2142).

²⁸⁶ İbn Mâce, "Nikâh", 51 (No. 1983).

²⁸⁷ Abdullah Büyük, *Mutlu bir Yuva için Aile Mektebi*, 60.

²⁸⁸ Nisa 4/34, ayc. bkz. Hacı Mehmet Günay, "Nüşûz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 33/303-304.

²⁸⁹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/556-557.

²⁹⁰ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 113, 136.

erkeğe isyan etmeyi özgürlük olarak görmektedir. Bu anlamda İslâm, kadının bencil duygularla hayatın kendisi etrafında şekillenmesi gerektiği inancıyla hareket eden feminist düşüncenin²⁹¹ aksine, kadının ailesinde evlat yetiştiren-terbiye eden, çalışma ve sosyal hayatında ise şahsiyetiyle İslâmî bir duruş gösteren, diğergâm (diğerkâm) bir kadın modeli ortaya koymaktadır. Bu bağlamda değer gören ve değer veren kadının ezilmişlik duygusu ile hareket etmeyeceği açıktır. Zira İslâm'ın ortaya koyduğu aile modelinde kadın ezilmemekte bilakis, Rabbine kulluk bilinci ile itaat ederek eşine bağlanmakta, kendisinden razı olunanlar²⁹² zümresine dahil olarak gerçek özgürlüğe ve mutluluğa kavuşmaktadır.

2.1.3. Kadın ve Erkeğin Birlikte Dikkat Edeceği Hususlar

Peygamberimiz, toplumun ıslah ve selameti için çabalayan bireylerden oluşan bilinçli ve şuurlu bir aile modeli ortaya koymuştur. Zira nebevî terbiyeden nasibini almış bir aile, hem aile içinde hem de toplumsal ilişkilerinde İslâm'ın güzel ahlâkını yansıtacaktır. Anne olarak kadına, baba olarak erkeğe aile içinde değer veren İslâm dininin, kadın ve erkeği bazı görevlerden sorumlu tutması ailenin, dini referans olarak şekillenmesini sağlayacaktır. Zira aile üzerinde hem kültürel kodların hem de inançların etkisi yadsınamayacak ölçüdedir. Bu sebeple aile sağlam bir temel üzerine kurulup bir amaç için oluştuğunda, yüce Allah'ın yeryüzünü imar etme görevine muhatap olacak bir toplumun inşası kaçınılmaz olacaktır.

Toplumun minik bir modeli olan ailenin yazılı olmayan bazı kuralları vardır.²⁹³ Bu bağlamda anne rolünde olan kadın ile baba rolünde olan erkeğin görev ve sorumluluklarını yerine getirirken, ilk önce hakkaniyet ve saygı çerçevesinde bir ilişki kurarak birbirlerinin hoşlanmadıkları yönlerinden ziyade hoşlandıkları yönleri ön plana çıkaran davranışlar göstermeleri gerekmektedir.²⁹⁴ Hakkaniyetli davranmak adaletli davranmayı gerektirmektedir. Bu sebeple ailede, eşlerin birbirlerinin kusurlarını ortaya çıkarmaları veya yanlışlarını aile dışına taşıyarak eşinin küçük düşürülüp incitilmesine, alay edilmesine izin vermeleri durumunda adalet ve hakkaniyet yerini zulme bırakacaktır. Oysa İslâm her türlü zulmü reddetmekte, toplumun nüvesi olan ailede

²⁹¹ Sema Maraşlı, "Kadın ve Erkek Üzerine", <https://seslimakale.com.tr/videodetay/sema-marasli--kadinlik-ve-erkeklik-uzerine-5880> (Web. 28.02.2020).

²⁹² Fecr 89/28.

²⁹³ Zira Ailenin ve ailedeki mutluluğun kurallarını yalnızca pozitif hukuk çerçevesinde değerlendirmek, eşlerin ruh dünyasının karşılıklı iletişimini göz ardı ederek evliliği/aileyi sadece maddî bir anlaşma olarak görmeyi ve problemi çözmek yerine daha da derinleştirmeye sebep olacaktır. Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Ahmet Güneş, "Kur'an ve Sünnette Aile Birliğinin Korunması", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21, 2004, 153, ayc, bkz. Serpil Başar, "Değer Açısından Kur'an'da ve Hadislerde Aile Birliği ve Devamlılığı", *Kur'an'ın Nüzûlünün 1400. Yılı Münasebetiyle Kur'an'da Aile Sempozyumu*, Soma, 2010, 111-112.

²⁹⁴ Müslim, "Radâ", 61 (No. 1469).

eşlerin birbirlerini incitmeden davranmaları gerektiğine işaret etmektedir.²⁹⁵ Bu bağlamda Rabbanî terbiyeden nasibini alan eşler, ailesinde adalet ve hakkaniyetle davranacak, eşini ve ailesini maddî-manevî tehlike ve sıkıntılardan korumak için elinden geleni yapmaktan çekinmeyecektir.²⁹⁶

Eşler güzel ahlâkları ile birbirlerini tamamlayıcı olmalı, kusurları kapatan, eksikleri tamamlayan bir özellikte olmaya özen göstermelidir. Bu konuda Peygamberimiz, özel yaşamını başkasına anlatan erkek ve kadını kınamış²⁹⁷ başka kadın ve erkekleri onların ev hallerini araştırmayı da yasaklamıştır.²⁹⁸ Yüce Allah'ın Kur'an'da eşleri, "birbirlerinin örtüleri" olarak ifade etmesi²⁹⁹ ve sevgili Peygamberimizin, ibadet ve Allah'ın emirlerine uyma konusunda birbirlerine öncüllük eden eşlere *Allah rahmet eylesin* diye duâ etmesi, eşlerin birbirlerini hayra teşvik etmelerinin gerekliliğini gösteren işaretlerdendir.³⁰⁰ Eşlerin aralarındaki özel durumları evin dışarısına yansıtmayıp hassasiyet göstermeleri birbirine hayırlı davranan eşlerin meziyeti olsa gerektir. Bu konuyla ilgili Peygamberimiz ve Hz. Âişe'nin tartışmaları ve kız babası olarak Hz. Ebû Bekir'in bu tartışmaya müdahil olması, ailenin mahremiyeti ile ilgili önemli olan başka bir noktaya işaret etmektedir. Bir rivayete göre Peygamberimiz ve sevgili eşi Âişe annemiz tartışır. O sırada ziyaret için gelen Hz. Ebû Bekir, kızının yüksek sesle Rasûlullah ile konuştuğunu duyunca, Âişe annemize vurmak ister ancak bu durumdan rahatsız olan Rasûlullah, Hz. Ebû Bekir'e müsaade etmez ve onu uyarır.³⁰¹ Bu örnek, eşlerin kendi sorunlarını kendilerinin çözmesi ve aile kurumunun zedelenmemesi için dışarıdan müdahil olunmaması gerektiğine işaret etmektedir. Hz. Ebû Bekir'in örneğini bu bağlamda incelersek, eşler kavga da, barış da yapabilirler. Ancak kaynana, kayınbaba veya diğer aile yakınlarının bu tarz bir kavgaya müdahil olması durumunda hem yeni kurulan ailenin bağları zayıflayacak hem de yeni kurulan ailenin akrabalık ilişkileri zayıflayacaktır. Bu sebeple eşler aile mahremiyetini muhafaza etmeli ve aileler arasında köprü vazifesi görmelidirler.³⁰²

Bu bağlamda aile mahremiyeti açısından eşlerde bulunması gereken temel şeylerden birisinin de, sorumluluğun sadece aile içinde değil, aile dışında da devam ettiği bilincinin unutulmaması gerekliliğidir. Eşlerin evin dışındaki sosyal hayatlarında

²⁹⁵ Hümeze 104/1.

²⁹⁶ İbrahim Canan, *Kütüb-ü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 17/214-217. Tirmizî, "İman", 6 (No. 2612).

²⁹⁷ Müslim, "Nikâh", 123 (No. 1437).

²⁹⁸ Müslim, "Birr", 28-29. No.2563), Buhârî, "Diyat", 15 (No. 6888).

²⁹⁹ Bakara 2/187.

³⁰⁰ Ebû Dâvûd, "Vitr", 13 (No. 1450).

³⁰¹ Ebû Dâvûd, "Edeb", 84 (No. 4999).

³⁰² İ.Hakkı Ünal, "Aile Sorumluluğu", *Kadın ve Aile Yazıları* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 234.

cinsel kimlikleriyle değil, insan kimlikleriyle bulunmaları, mahremiyet sınırlarına riayet etmeleri, aileyi ve insan ilişkilerini güçlendiren bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁰³ Eşlerin; aile, arkadaş, akraba ve iş ilişkilerinde mahremiyet kurallarına dikkat etmesi, -dinin emri olmakla birlikte- eşler arasındaki sevginin ve saygının ailenin huzurlu ortamında artarak devam etmesi için gerekli bir sosyal gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁰⁴

Aile içinde dikkat edilecek başka bir husus ise, eşlerin çocuklar arasında adilce davranması ve onların güven içinde sorumluluklarına vâkıf olarak yetişmelerini sağlamaktır. Adaletsizliği zulüm³⁰⁵ olarak ifade eden Kur'an, gerek eşler gerekse anne-baba ve evlat hukukunda adil davranmayı emretmektedir.³⁰⁶ Bu bağlamda Peygamberimiz "*Allah'tan korkun ve çocuklar arasında adaletli olun*"³⁰⁷ buyurarak kız-erkek, öz-üvey, büyük-küçük ayırmaksızın tüm çocuklara adaletli davranılması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca Kur'an, kız-erkek ayırt etmeden çocukları "göz nuru" tabiriyle ifade etmiştir.³⁰⁸ Bu bağlamda geleceğin annesi ve babası olacak çocukların, İslâm ahlâkına uygun bir şekilde yetişmesi ve terbiyesine büyük önem verilmiştir. Zira çocukları birey olarak kabul eden İslâm dini, ailenin meyvesi olan çocukları toplumun mimarı olarak görmektedir. Çocuklar arasında adaletli davranılarak onlarla düzgün bir iletişim kurulduğunda ve İslâm ahlâkına uygun yetiştirilip terbiye edildiğinde, ailenin meyvesi olan bu çocuklar anne-babanın, hem dünya hem ahiret kazancı olacaktır .

Ailede paylaşma ve doğru iletişim egoizmi ortadan kaldırıp ben merkezli değil, biz merkezli bir yapı oluşmasına vesile olmaktadır. Dolayısıyla yuva, "dişi kuş"un değil, iki kuşun kurmasıyla oluşmaktadır. Evlerimizi bir huzur ve sükûn yeri olarak³⁰⁹ ifade eden Kur'ana göre eşlerimiz, kendileriyle huzura kavuşmamız için yaratılmışlardır.³¹⁰ O halde Müslüman kadın ve erkek, evini otel veya lokanta gibi görmemeli, ailenin iman eden insanlar için Allah'ın âyetlerinden bir âyet olduğunun bilinciyle hareket etmelidir.³¹¹

³⁰³ Ahzab 33/33.

³⁰⁴ İbrahim Kutluay, "Hz. Peygamber'in Hadîslerinde ve Sünnet'te Ailenin Korunması ve Neslin Devamı İçin Alınan Tedbirler", <https://www.tihk.gov.tr/prof-dr-ibrahim-kutluay/> (Web. 29.02.2020).

³⁰⁵ Lokman 31/13, konuyla ilgili olarak ayc. bkz. Mustafa Çağrı, "Zulüm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 44/507-509.

³⁰⁶ Enfal 8/28.

³⁰⁷ Müslim "Hibat", 13 (No. 1623).

³⁰⁸ Furkan 25/74.

³⁰⁹ Nahl 16/80.

³¹⁰ Rum 30/21

³¹¹ Abdullah Büyük, *Mutlu bir Yuva için Aile Mektebi*, 252.

2.1.4. İtaat Bağlamında Kadının Kocasına Secde Etmesi Hadîsinin Değerlendirilmesi

Kütüb-ü Tis'a içerisinde Ebû Hureyre, Abdullah b. Ebi Evfa, Hz.Âişe, Kays b. Sâd, Muâz b. Cebel, Ebû Büreyde, Enes b. Mâlik, tarafından rivayet edilen hadîs, Tirmîzî, Dârimî, Ebû Dâvûd(ö. 275/889), Nesâî, İbn Mâce, Ahmet b. Hanbel tarafından nakledilmektedir. Birçok rivayeti olan hadîsin bazı tarikleri sahih, bazı tarikleri ise senedlerindeki râviler açısından tenkid edilmesi dolayısıyla zayıf olarak ifade edilmiştir.³¹² Sened ve metin tenkidi açısından bazı tarikleri sahih olarak ifade edilen hadîs, genel olarak kadının eşine saygılı olması ve ona itaat etmesi bağlamında değerlendirilmiştir. Ancak birinci bölümde kaburga/eğe kemiği hadîsinin değerlendirilmesinde de ifade edildiği üzere bu hadîsinde, kadının haklarının göz ardı edilerek kadın-erkek eşitliğine aykırı olduğu iddiasıyla eleştirildiği görülmektedir. Öncelikle Kütüb-ü Tis'a içindeki varyantları ve onların sıhhatleri hakkında yapılan yorumlara değindikten sonra hadîsin çalışmamızda hangi bağlamda ele alındığı değerlendirilecektir.

Mahmut Geylan, Nadir b. Süheyl, Muhammed b. Amr, Ebi Seleme ve Ebû Hüreyre tarihi ile rivayet edilen hadîsi, Tirmîzi, Muhammed b. Amr, Ebi Seleme ve Ebû Hüreyre üçlü tarikinden dolayı garip görerek *hasen garip* olarak naklederken, Elbânî ise Tirmîzi'de geçen bu hadîsi sıhhat açısından değerlendirerek hadîsin *sahih hasen* olduğunu ifade etmiştir.³¹³ Ebû Dâvûd'da geçen rivayetin tarihinde senette eklemeler olduğunu belirten Elbânî, *el-gabur* - "أَرَأَيْتَ لَوْ مَرَرْتَ بِقَبْرِى أَكُنْتَ تَسْجُدُ لَهُ؟" قَالَ: قُلْتُ: لَا" - kelimesinin olduğu cümlenin dışında hadîsin sened açısından *sahih* olduğunu ifade etmiştir. Bu rivayette secde meselesinin kocanın eşi üzerindeki haklarına vurgu yapılmak için ifade edildiği belirtilmektedir.³¹⁴ İbn Mâce, bu hadîsin varyant olarak esbab-ı vürûd'unun Muaz b. Cebel'in Şam'da birtakım insanları dini liderlerine/önderlerine secde ederek görmesi ve Hz. Peygamberin yanına geldiğinde aynısını Peygamberimiz için yapmak istemesi şeklinde nakletmektedir. İbn Mâce'nin naklettiği bu rivayette Peygamber Efendimizin secde etmekle vurgulamak istediği, kadının kocasının hakkına riayet ettiği müddetçe Rabbinin hakkını yerine getirebileceği veya edebileceği şeklinde ifade edilmiştir. Zira İbn Mâce'de geçen bu hadîsin bir varyantında, "وَلَوْ سَأَلَهَا نَفْسَهَا وَهِيَ عَلَى قَتَبٍ لَمْ تَمْنَعَهُ" kocanın, eşini çağırduğunda kadının deve

³¹² Secde hadîsini tüm varyantları ve sıhhat derecesi ile ilgili ayrıntılı ve geniş bilgi için Süheyl Abdulcebbar'ın Müsned isimli eseri incelenebilir. Bkz Süheyl Abdulcebbar, *el-Müsned'ül Mevdûi el-Câmi lil-Kütübü'l Aşerâ*, 2013 b.y., 4/101.

³¹³ Tirmîzi, "Rada", 10 (No. 1159).

³¹⁴ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 40 (No. 2140).

hörgücünde dahi olsa kocasını reddetmemesi geçmektedir.³¹⁵ İbn Hibbân'ın *Sahih'inde* rivayet edilen bu hadîsin, M. F. Abdalbâki (1882-1968) tarafından *Zevâid* adlı kitabında incelediği ve kadınların kocalarına itaat etmeye teşvik için söylendiğini belirtilmiştir. Abdalbâki, hadîsin son kısmında geçen devenin hörgücünde olsa bile kadının, kocasının isteğini reddetmemesi gerektiğinin başka durumlarda da kocasını reddedemeyeceğine işaret etmesi dolayısıyla hadîsi itaat bağlamında şerh etmiştir. İbn Hibbân'ın *Sahihi* üzerinde çalışma yapan Elbânî, bu hadîse *hasen sahih* derken, Şuayb Arnavûd sened açısından hadîsin *hasen* olduğunu ifade etmiştir.³¹⁶ Dârimî'nin *Süneni'ni* Tahkik eden ed-Dârânî, hadîsin isnadının hasen olduğunu belirttikten sonra, Dârimî'nin iki farklı tarikten hadîsi aldığını Kays b. Sâd tarikinden gelen rivayetin *hasen*, Ebû Büreyde'den aldığı tarikin ise isnadının *zayıf* olmasına rağmen hadîsin diğer varyantlarıyla uyduğu için *sahih* olduğunu ifade etmiştir.³¹⁷ Nesâî tarafından da nakledilen bu hadîsin Enes tariki Elbânî tarafından *li-gayri sahih* olarak değerlendirilirken,³¹⁸ Arnavûdî, Abdullah b. Ebî Evfâ tarikiyle güçlendirilen bu hadîsi *hasen* olarak ifade etmiştir.³¹⁹ Ahmet b. Hanbel bu hadîsi dört farklı tarikten nakletmiş, ancak nakledilen hadîslerin isnadlarında bazı râvilerden dolayı sıkıntı olduğu tespit edilmiştir.³²⁰ Hadîs üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda Kütüb-ü Tis'a kaynaklarında geçen bu hadîsin, bazı isnadlarının zayıf olarak değerlendirildiği görülmekle birlikte, isnadların başka isnadlarla kuvvetlendirildiği veya bazı isnadların diğer varyantlar göz önünde bulundurulmaksızın *sahih* olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Secde hadîsi şeklinde meşhur olan rivayetin sebab-i vürûdu hakkında iki olaydan bahsedilmektedir. Birincisinde Muâz b. Cebel'in Şam'dan veya Yemen'den geldiğinde Peygamber Efendimize secde etmek istemesi üzerine, Peygamber Efendimizin onun bu davranışını doğru bulmayarak kendisine secde yapmasına izin vermediği anlatılmaktadır. Rivayette Peygamberimiz, Muâz'a niçin secde etmek istedin diye sorduğunda, Muâz, Hıristiyanların kumandanlarına ve devlet büyüklerine secde ettiklerini görünce secdeye en layık kişi olarak seni gördüm diyerek cevap verdiği ancak Rasûlullah'ın onun secde yapmasına izin vermediği geçmektedir.³²¹ Hadîsin, vürûduna

³¹⁵ İbn Mâce, "Nikâh", 4 (No.1853).

³¹⁶ İbn Hibbân, *Sahih-i İbn Hibbân*, thk. Şuayb Arnavûd (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988/1408), 9/473, (No. 4171).

³¹⁷ Dârimî, "Salât", 159 (No. 1504).

³¹⁸ Muhammed Nâsiriddîn Elbânî, *Sahîhu't-Tergîb ve't-Terhîb* (Mektebetü'l-Maârifelil-Nâşir ve't-Tevzi'), 2000/1421, 2/415.

³¹⁹ Nesâî, "İşâretü'n Nisa", 63 (No. 9102), Arnavûdî'nin yorumuyla ilgili olarak bkz. Ahmet b. Hanbel, "Müsenedî Mükessirun mine's-Sahâbî", 7 (No. 12614).

³²⁰ Ahmet b. Hanbel'in müsnedinde yer alan bu dört farklı tarik için bkz. 19403/Evfâ tariki, 12614/Enes tariki, 21986/Muaz tariki, 24471/Aişe tariki.

³²¹ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 40 (No. 2140).

sebeup olarak ifade edilen İkinci olayda ise Peygamberimiz, sahâbîlerle otururken bir devenin gelerek Peygamberimize secde ettiği anlatılmaktadır. Rivayete göre deve, Peygamberimize secde edince orada bulunan sahâbîlerin "Ey Allah'ın Rasulü hayvanlar, ağaçlar sana secde ediyorken asıl bizim sana secde etmemiz gerekir" demelerine rağmen Efendimizin, onların secde etmelerine müsaade etmediği geçmektedir.³²² Her iki olayda da Peygamberimize secde edilmek istendiği ancak Peygamberimizin bir insanın başka bir insana –O insan Peygamber bile olsa- secde etmemesi gerektiğini belirterek böyle bir durumu reddettiği görölmektedir. Şu halde Tevhid inancını insanlara tebliğ etmekle görevlendirilen ve insanların maddî olarak taptıkları veya gönüllerine inşa ettikleri putları yıkmakla ömrü geçen Peygamberin bu hadîsi bize neyi anlatmaktadır veya hadîsi hangi bağlamda anlamak gerekmektedir?

Secde hadîsi modern ve feminen düşünceinin etkisi ile eleştirilerek reddedilen hadîslerin başında gelmektedir. Hadîsi kabul etmeyenler genellikle hadîste geçen secde ifadesini tapınma şeklinde yorumlayarak hadîsin en başta İslâm'ın tevhid akidesiyle örtüşmediği gerekçesiyle reddetmektedirler. Bu konuda hadîsi, kadının kocasına tapınması şeklinde yorumlayan İlhan Arsel (1920-2010), "Muhammed'in (!) kadınları köleleştirmek isteyen cüretkâr bir tutum içerisinde olduğunu" iddia ederek hadîsi hem anlamından hem de bağlamından koparmaktadır.³²³ İtaatin yalnızca Allah'a yapılması gerektiğini iddia eden Mehmet Okuyan ise secde hadîsinin kocaya itaat bağlamında yorumlanamayacağını düşünmektedir. İtaat konusuna Kur'an'dan örnek veren Okuyan, Tahrim Sûresi'nde kadının itaatinin Allah'a itaat ve kulluk anlamında olduğunu ve "ganitât" kelimesiyle ifade edildiğini belirtmektedir. Peygambere itaat etmenin bile koşul içerdiğini ve yalnızca maruf söz konusu olduğunda gerçekleşeceđini³²⁴ belirten Okuyan, hadîsin kesinlikle sahih olamayacağı sonucuna varmaktadır.³²⁵ Hadîsin muteber olmadığını iddia eden Caner Taslaman'ın da hadîse benzer bir bakış açısıyla yaklaştığı görölmektedir. Secde hadîsini kaburga/eğe hadîsi bağlamında değerlendiren Taslaman'ın, bu hadîsi, râvisi olan Ebû Hureyre üzerinden tartışmaya açmaktadır. Ebû Hureyre'yi özellikle o dönemde yolsuzluk gibi adî/bayağı suçlarla özdeşleştirerek en tartışmalı râvi olmakla itham eden Taslaman, kadınlar hakkında olumsuz görülen ne kadar rivayet varsa hepsinin râvisinin Ebû Hureyre olduğunu iddia etmektedir. Bu tarz ithamlarla anılan bir kişinin rivayetine itibar edilmemesi gerektiğini düşünen

³²² Ahmet b. Hanbel, "Müsned", 6/76.

³²³ İlhan Arsel, *Şeriat ve Kadın* (İstanbul: Kurtiş Matbaası, 1990), 256-259.

³²⁴ Tahrim 66/5; Mümtetine 60/12.

³²⁵ Mehmet Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı", 116-117

Taslaman'ın Hz. Peygamberin böyle bir hadîsinin olamayacağı kanaatine hiçbir ilmi tahkik yapmadan ulaştığı görülmektedir.³²⁶

Meseleye kadın cinsiyetçiliği -kadın-erkek eşitsizliği- üzerinden yaklaşan Hidayet Şefkatli Tuksal ise rivayetin, kadınların nankör olarak algılanmasına sebep olduğunu iddia etmektedir. Tuksal'a göre kadın, kocasına secde edecek kadar itaat etmezse, kocasının kendisine sunduğu ihsana nankörlük etmiş olacak, bu nankörlüğü sebebiyle de asıl ihsan sahibi olan rabbine nankörlük etmiş olacaktır. Nankörlüğün nimet vericiye karşı yapılan bir suç olabileceğini ancak burada geçen küfr kelimesinin iman bağlamında bir küfür olmadığını -özellikle rivayeti nakledenlerce belirtildiği gibi- belirten Tuksal, aksi durumun nimet vericinin erkek olarak algılanmasına/yorumlanmasına yol açtığını iddia etmektedir. Tuksal, nimet verici olan ve secde edilmesi gereken yalnızca Allah olduğundan hareketle bu rivayetin Kur'an âyetleriyle çeliştiğini iddia etmektedir. Bu rivayetin, kadınların eksik/kusurlu/nankör şeklinde algılanmasının bir neticesi olarak Peygambere izafe edildiğini belirten Tuksal'ın sahihliği açıkça ortaya konmuş bir hadîsi, tamamen söyleniş amacından uzaklaştırarak feminen bir bakış ile yorumladığı görülmektedir.³²⁷

Secde hadîsi, Kütüb-ü Sitte içerisinde genel olarak kocanın kadın üzerindeki hakları bağlamındaki başlıklar içerisinde değerlendirilmektedir. Hadîslere bütüncül anlamda bakıldığında gerek kadınlara iyi davranma, gerekse kocanın hakları bağlamında olsun bu hadîslerin; aile kurumunun insan için değerini/yüceliğini ifade ettiği görülmektedir. Bu hadîste de işaret edildiği gibi ailenin dirlik, düzen ve selameti büyük ölçüde itaate dayandırıldığında sağlanabilmektedir. İlgili başlıklarda da değinildiği üzere, kadın açısından meseleye bakıldığında kadının, ailesini korumak için yapacağı en önemli husus eşine itaat etmesi şeklinde kendini göstermektedir. Zira kadının eşine itaat etmesi, ailesinin geçimi için nice zahmetlere katlanan eşine değer verme, onu yok saymama, gayretlerinden memnun olma ve saygı gösterme şeklinde anlaşılmıştır.³²⁸ Zira kadınlara, erkekleri nasıl anlamaları veya erkeklerin kadınlardan ne istediği hususunda yol göstermek için yazılan yazılarda genel olarak, erkeklerin bahsedilen şeylere önem verdikleri ifade edilmektedir.³²⁹ Meseleye erkek açısından baktığımızda ise, Peygamberimizin erkeklere, kadının hassas olduğu konularda nasihat ettiği hatta kadını koruma altına aldığı görülmektedir.³³⁰ Aynı şekilde kadınlarla ilgili

³²⁶ Caner, Feryal Taslaman, *İslam ve Kadın*, 72-73.

³²⁷ Hidayet Şefkatli Tuksal, *A.g.e.*, 117-121.

³²⁸ İmam Nevevî, *Riyâzü's Sâlihîn Tercüme ve Şerhi*, 2/350-351.

³²⁹ Serhat Yabancı, "Evlendikten Sonra Birincil Aileniz Eşiniz ve Çocuklarınızdır" (Web.22.04.2020.)

³³⁰ Ebû Dâvûd, "Zekât", 45 (No. 1692); Buhârî, "Ahkam", (No. 7138).

sorun yaşandığında, kadınları anlamakla ilgili yapılan çalışmalarda veya kadınların erkeklerden ne istediği hususu irdelendiğinde; kadınlara yumuşak davranılması, onları incitmekten sakınmak ve onlara değer verildiğini hissettirmek gibi davranışların üzerinde durulması,³³¹ hadîslerde vurgulanan ahlâkî özelliklerin evrensel boyutunu ortaya koymaktadır. Zira kadın eşine itaat edip ona değer verdiğini gösteremez, erkekte aynı şekilde eşinin ihtiyaçlarını karşılayamayıp onun değerli olduğunu hissettiremezse ailenin dağılması içten bile değildir. Her iki cinste evlenip aile kurmak istediklerinde, kişisel kaprislerini ve evlilik öncesi hayatlarını dışarıda bırakması ve birbirlerini kabullenmelerinin gerekliliği, herkesçe malum olan bir gerçektir. Aksi halde atalarımızın veciz bir şekilde ifade ettikleri gibi "Çanak çanağa değince kırılması" kaçınılmaz olacaktır. Bu bağlamda hadîs, kadının kocasına itaat etmesi/ona saygı göstermesinin aile için ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir. Zira dinimiz, Allah'tan başkasına kulluk edilmesini de secde edilmesini de şiddetle yasaklamıştır.³³² Peygamberimizin bu hadîsinde bir insanın başka bir insana secde etmesinin –bu secde tapınmak anlamında veya aşırı tazim anlamında da olsa- mantıksız ve yanlışlığını, dikkat çeken bir şekilde kendine has üslubuyla dile getirdiği görüldüğü gibi, Allah'ın kendisine yüklediği sorumluluktan dolayı kocanın kadın üzerindeki hakkına da dikkat çektiği görülmektedir.³³³ Yol arkadaşlığı konusunda iki kişiden birinin diğerine başkan/önder olmasının prensipleştirilmesi, dinimizin huzurlu/uyumlu yaşamaya ve iyi geçinmeye önem verdiğini gösterdiği gibi geçici bir birliktelikte de olsa, Müslümanın, birliktelik ruhunu kaybetmeden nizam/düzen içerisinde yaşamasının gerekliliğine verdiği önemi göstermektedir.³³⁴ Bu bağlamda, aile kuran iki kişinin birlikteliği de ömür boyu sürecek bir yol arkadaşlığına benzemektedir. Bu sebeple böylesi uzun bir yolculukta eşlerin huzurlu ve uyumlu yaşaması için Rabbimiz, -koşulsuz/mutlak hâkimiyet veya tahakküm anlamında değil- bazı sorumlulukları yerine getirmesi şartıyla erkeği kavvam/aile reisi olarak atamış, kadına da bu görevin yüceliğinden dolayı hayat boyu sürecek bu arkadaşlıkta eşine itaat ederek aile birliğini korumasını emretmiştir.³³⁵ Zira hadîste *kavvam* âyetine atıfta bulunulması, cinsiyet olarak erkeğin üstün

³³¹ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 113, 136, 150-156.

³³² Kur'ân'da *secde* kelimesinin geçtiği âyetler incelendiğinde secdenin ilah/mabud olan rabbimize kulluk göstergesi veya Âdem'e meleklerin, Hz. Yusuf'a babası ve kardeşlerinin saygı göstermesi anlamında kullanıldığı görülmektedir. Bkz. Hicr 15/98; Tâhâ 20/70; Bakara 2/34; Yusuf 12/100. Bu hadîste ise secdenin, gerek aşırı saygı/tazim, gerekse tapınmak anlamında olsun her iki anlamda da kullanılmadığı, ters bir okuma veya söylemlerle Peygamberimizin, "kocanın hakkından dolayı" diyerek eşler arasındaki hukuka dikkat çektiği görülmektedir. Zira hadîsin varyantlarında hangi gerekçe olursa olsun kendisine secde edilmesine -insanın insana secde etmesinin imkansızlığından hareketle- izin vermediği açıkça ifade edilmektedir.

³³³ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 10/65-66.

³³⁴ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 80 (No.2608).

³³⁵ Nisa 4/34.

tutulduğunu değil, bilakis Allah'ın kendisine verdiği sorumluluğun yüceliğini göstermektedir. Meseleyle ilgili açık âyetin olması, secde hadîsinin de âyetin ifade ettiği anlamda anlaşılmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda hadîsin Kur'an'a ters düşmediği bundan dolayı da tevhid esaslarına aykırı bir söylem içermediği görülmektedir. Ayrıca secde hadîsi, kavvam âyetiyle birlikte değerlendirildiğinde, ailenin iki kurucu üyesinin -erkek ve kadın- belli sorumluluklarına işaret edildiği, aile olmanın önemine vurgu yapıldığı, dolayısıyla da iddia edildiği gibi cinsiyetçilik yapılmadığı açık ve net bir şekilde görülmektedir.

2.2. ÇOCUĞUN TERBİYESİ VE EĞİTİMİ AÇISINDAN AİLE İÇİNDE KADIN

2.2.1. Çocuk Terbiyesinde Anne Olarak Kadın

Kadın psikolojisi için en etkili duygu olan annelik duygusu, sanki tüm dünyadaki iyilikleri içine alan özel ve kuşatıcı bir duygudur. Annelik, iyilik, hoşgörü, sevgi, merhamet gibi birçok güzel duyguyu içine alır.³³⁶ Öyle ki vatan sevgisinin anne sevgisi ile beraber dillendirilerek, asker ocağının *ana kucağı* olarak nitelendirilmesi annelik kavramına yüklenen değerın kültürel kodlarını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda bu ifadeler dinin kültüre etkisini de göstermektedir. Annelik kavramına yüklenen bu değer kadının şahsiyetini şekillendirir. Bu bağlamda annelik, hataları örten, bu hatalar karşısında evladına yol gösteren ince ve merhametli ruh halinin yansıması gibidir. Hayatın her anında özellikle gençlik döneminde aşılamaz zannedilen birçok problem, maharetli anneler tarafından örtülür. Zira annelik, insanı hayata hazırlayan kutsal bir kurumdur.³³⁷ Bu sebeple anne denilince akla insanı mutlu ve huzurlu eden bir aile ortamının gelmesi kaçınılmazdır.

Rivayetlerde Peygamberimiz, erkeği; eşinin, evinin ve çocuklarının geçimini temin emekte sorumlu tutarken, kadını ise ailenin, eşinin ve çocuklarının bakımından ve terbiyesinden sorumlu tuttuğu görülmektedir.³³⁸ Hatta hadîs, kadının, kocasının başkasından olan çocukları -üvey- olsa dahi, bakması gerektiğine dair işaretler taşımaktadır. Bundan dolayı anne olarak kadının en önemli ailevi görevinin eşi ve çocuklarıyla ilgilenmesi, onları ihmal etmemesi ve çocuklarını nebevî terbiyeyle yetiştirmesi olduğu görülmektedir. Peygamberimiz meşhur fitrat hadîsiyle çocuğun terbiye ve yetişmesinde anne ve babanın yani ailenin önemine işaret etmektedir.³³⁹ Bu hadîs fitrat (İslâm) üzerine doğan çocuğun, -özellikle çocuğun terbiyesinden sorumlu

³³⁶ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 301.

³³⁷ Zekiye Demir, "Anneme Mektup", *Kadın ve Aile Yazıları* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 209.

³³⁸ Müslim, "İmâre", 20 (No. 1829), Buhârî, "Vesâye", 9 (No. 2751).

³³⁹ *Her çocuk fitrat/İslâm üzerine doğar. Sonra annesi-babası Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar.* Bkz. Buhârî, "Cenâiz", 93 (No. 1385), Müslim, "Kader", 22-25 (No. 2658).

olduğu yukarıdaki rivayetten anlaşılan- Müslüman anne tarafından İslâm inanç ve terbiyesiyle yetiştirilmesinin ehemmiyetini göstermektedir. Aksi takdirde çocuğun başka inanç ve kültürlerin etkisinde kalacağı muhakkaktır. Bu bağlamda ailede çocuğa öğretilmesi tavsiye edilen ilk şeylerin Tevhid inancının esasları, Allah'a ve Rasulüne bağlılık olduğu görülmektedir.³⁴⁰ Kültürümüzde çocuklara konuştukları ilk kelimeyi söyletmeye çalışırken, "Allah", "Allah bir" kelimelerinin öğretilmeye çalışılması nebevî tavsiyenin kültürel yansımasını gösteren örneklerdir.

Peygamberimizin ortaya koyduğu aile modelinde kadın, her şeyden önce anne vasfı ile karşımıza çıkmaktadır. Bir annenin nasıl olması gerektiği konusunda yol gösteren Peygamberimiz, bu rolü üstlenen kadının ailede kullanacağı dilin önemine işaret ederek, annenin ağzının bedduâli değil, hayır konuşup düşünen ve yaptığını hayır olsun niyetiyle yapan bir anne olunmasını tavsiye etmiştir. Nitekim annenin kendisine özellikle de çocuklarına bedduâ etmemesini tavsiye eden Peygamberimizin,³⁴¹ ailede huzurun, aile bireylerinin kurdukları iletişime bağlı olarak değişebileceğine işaret ettiği görülmektedir. Zira yapılan yanlışların hoş görülmediği, insanların birbirlerine güven duymadığı bir ailede sürekli gergin bir ortamın olması kaçınılmaz olacaktır. Ayrıca Peygamberimizin (sav), "*Ya hayır konuş yahut sus*" hadîsi,³⁴² ailede olabilecek birçok problemin giderilmesi için "formül" niteliğindedir. Zira insan ilişkilerinde, problemlere çözüm merkezli yaklaşabilmek, az eleştiri yapıp fazlaca çözüm üretebilmek, sıkıntıların problem haline gelmeden giderilmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda İslâm dini, anne olmayı insan yetiştirme sanatı olarak görmüş, aile içi iletişimin sabır ve hoş görü ile kurulması gerektiğine işaret etmiştir. Ailede toparlayıcı rolü olan annenin, zaman zaman aile içinde olabilecek problemlere bardağın boş tarafı yerine dolu tarafından bakması, sıkıntıların problem olarak değil evliliğin tadı-tuzu olarak görülmesini sağlayacaktır. Kullanılan dilin insan ilişkilerine etkisi, Yunus Emre'nin "Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı," ifadesiyle veciz bir şekilde ifade edilmiştir.³⁴³

Peygamberimiz örnek ahlâkıyla, karanlık içinde kalmış bir toplumdan yepyeni bir toplum tesis etmiş, İslâm kültürü ve medeniyeti çağları aşarak her dönem ve devirde değişmeyecek insanî ve ahlâkî kuralların oluşmasına vesile olmuştur.³⁴⁴ Kur'an tabiriyle *halife*³⁴⁵ olacak insanın, ahlâkî değerlerden uzak olması, hedeflenen İslâm toplumunun

³⁴⁰ İbrahim Canan, "İslâm'da Aile Terbiyesi", 34-35.

³⁴¹ Müslim, "Zühd", 74 (3009).

³⁴² Müslim, "İman", 75 (No. 47).

³⁴³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre Hayatı Sanatı Eserleri* (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1957) 103.

³⁴⁴ M. Ali Haşimi, *Kur'an ve Sünnete Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti*, 105-115.

³⁴⁵ Bakara 2/30.

oluşmasına engel olacaktır. Bu sebeple anne rolünü üstlenen kadından, evladını nebevî terbiyeye uygun yetiştirmesi beklenmektedir. Bu bağlamda Peygamber Efendimizin ortaya koyduğu terbiye metodunda öz bakıma dikkat edilmesi insanların ahlâkını şekillendiren bir aşama olarak görülmüştür. Zira insanın temizlenmeye duyduğu ihtiyaç en temel ihtiyaçlarındandır. Beden olarak temiz olmak bir gereksinim olduğu gibi, İslâm dininde ibadet edebilmenin şartı olarak da görülmüştür.³⁴⁶ Bu bağlamda temizlik, hem manevî temizlik açısından insanın rabbiyle ilişkisinde, hem de maddî temizlik açısından insanın kendisi ve diğer insanlarla ilişkisinde etkili olduğu söylenebilir. Peygamberimiz, temizliği imanın yarısı olarak niteleyerek Müslüman için temizliğin önemine dikkat çektiği gibi,³⁴⁷ temizliğin dinin temel prensiplerinden görülmesine de işaret etmektedir. Zira gelen ilk vahiylerden birisi olan temizlik³⁴⁸, İslâm toplumunu şekillendiren ahlâkî bir değer olarak görülmüştür. Medeniyetlerin oluşmasındaki temel unsurlardan birisi olan temizliğin, kişinin öz bakım temizliğinden başlayarak ahlâkında ve davranışlarında temiz olmasına kadar geniş bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Peygamberimiz ağız temizliğinden,³⁴⁹ saçların bakımlı ve taralı olmasına,³⁵⁰ güzel giyinip,³⁵¹ temiz kokmaya³⁵² varıncaya kadar, öz bakım ile ilgili birçok meselede temizliğin nasıl yapılacağını göstermiş ve tavsiyelerde bulunmuştur. Temizliğe önem veren İslâm dini, kadının israfa gitmeden, süsleneyim derken amacından uzaklaşır şehvi duyguları ortaya çıkaran davranışlardan uzak durmak kaydıyla kişisel bakımını yapmasına izin vermiştir.³⁵³

Dinin emirlerini çocuğuna öğretmesi gereken anneden aynı zamanda çocuğuna temizlik alışkanlıklarını da öğretmesi beklenmektedir. Zira aile terbiyesiyle oluşacak bu alışkanlığın çocuğa kazandırılmaması durumunda, çocuğun bu davranışı daha sonra kazanması zorlaşacağı gibi, bu alışkanlığın hiç kazanılmaması ise çocuğun ileriki hayatında psikolojik sıkıntılar yaşamasına sebep olabilecektir. Özellikle günümüzde

³⁴⁶ Maide 5/6.

³⁴⁷ Müslim, "Taharet", 1 (No. 233).

³⁴⁸ Müddessir 74/1-5.

³⁴⁹ Ebû Dâvûd, "Taharet", 30 (No. 55), Müslim, "Taharet", 47 (No. 255).

³⁵⁰ Ebû Dâvûd, "Tercil", 2 (No. 4163).

³⁵¹ Peygamberimiz kibirli kimsenin cennete giremeyeceğini ifade edince bir sahabe güzel giyinmenin kibir olup olmamasını sorması üzerine Peygamberimizin, *Allah güzeldir güzeli sever* buyurarak Müslümanların güzel giyinip, derli toplu olmalarını tavsiye ettiği görülmektedir. Hadîsin açıklaması için bkz., Nevevi, *Riyâzî's Sâlihîn*, 6/579-580.

³⁵² Müslim, "Elfaz", 20 (No. 2253).

³⁵³ Ebû Dâvûd, "Libas", 15 (No. 4062), Tirmizî, "Edep", 41 (No. 2799) "Allah temizdir temiz olanı sever", hadîste geçen *nezâfet* kelimesinin hem maddî hem de manevî temizliği ifade etmektedir. temizliğin önemini ifade eden hadîslere ve âyetlere incelendiğinde erkek yada kadın ayırmadan temizliğin emredildiği veya tavsiye edildiği görülmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Adem Dölek, "Hadîsler Işığında Temizlik ve İbâdet Konularındaki Vesveseler ve Tedâvî Yolları", *Dinbilimleri Akademik Araştırmaları Dergisi* 4/1, 2004, 47-71.

gençlerin ya modernlik/özgürlük adına ya da ihmal/bilgisizlik dolayısıyla kişisel temizliklerini nebevî öğretinin dinamiklerini göz önünde bulundurarak yapmadıkları görülmektedir. Örneğin gençler tırnaklarını uzatmakta veya suyun tırnağa/deriye temasını engelleyecek parlatici vb. maddeler kullanmaktadırlar.³⁵⁴ Aynı şekilde banyo yapmak ile -guslü gerektiren bir durumda- gusül almak arasındaki farkın izahını yapmak ve gusül almak konusunda bilinç oluşturmak elbetteki en çok annenin görevleri arasında görülmelidir. Ayrıca çocuğun saç bakımı ve süslenmesi gibi konularda, çocuklara nebevî hayata uygun bir bakış açısı kazandırılmalı, anne bu konularda özellikle kız çocuklarına rehberlik yaparak, süs ve bakım yapmanın sınırlarını iyice öğretmelidir.

İslâm, anne rolü üstlenen kadına toplumunun ihyası için İslâm'ın nezaket ve nezahetine uygun evlatlar yetiştirerek toplumu yönlendirme görevi vermiştir. Bu konuyla ilgili olarak Semiha Ayverdi'nin (1905-1993) Avrupa tarihinden verdiği örnek, nezaket ve zarafet timsali bir medeniyetin oluşmasında, örnek İslâm ahlâkının ne denli etkili olduğunun anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Buna göre, İstanbul'da Osmanlı sarayında ağırlanan İngiliz sefir, Hafize Sultan tarafından kendisine hediye edilen havlunun temizliği ve güzelliğinden dolayı, havluyu kullanmaya kıyamadığını ifade etmektedir. Ayrıca Brandebourg³⁵⁵ Prensi'nin 1624 yılında verdiği davette, kral, prens, prensesler ve asilzadelerin ne kadar süslü giyinseler de bir medeniyet perspektifi ortaya koymadıklarını gösteren şu örnek ifade edilmeye değerdir. Zira Prens, davet ettiği misafirlerine, yemeğin ortasından yenmemesini, kollara kadar ellerin tabaklara sokulmamasını, yemekteki kemiklerin arkalara atılmamasını, tabağa tükürülmemesini ve burunlarını masa örtüsüne silmemelerini rica eden bir mektup yazarak, misafirlerini temizlik ve âdâp kurallarına uymaya davet etmiştir. XVII.yy. Avrupa'sının duymaya aşına olmadığı bu kurallar, Peygamberimiz öncülüğünde oluşan İslâm medeniyeti tarafından bundan tam 10 asır önce tüm dünyaya ilan edilmiştir.³⁵⁶

Peygamberimizin hayatı, her konuda olduğu gibi ailede âdâb-ı muâşeret kurallarının öğretilmesi konusunda da en güzel örnektir. Zira Peygamberimizin, önünden ve sağ elle yemekten, suyu oturarak ve iki veya üç nefeste içmeye, yemeğe başlanmadan diğer işlere besmeleyle başlanmasına, misvak kullanmaktan yemekten önce ve sonra ellerin yıkanmasına kadar pek çok âdâb-ı muâşeret kurallarının temel

³⁵⁴ Bu konuyla ilgili Peygamber Efendimiz bir rivayetinde, "Beş şey fitrattandır. Sünnet olmak, koltuk altını temizlemek, bıyıkları kısaltmak, tırnakları kesmek ve koltuk altını temizlemek" buyurarak kişisel bakım ve temizliğin önemine işaret etmektedir. Müslim, "Tahare", 49, 50 (No. 257).

³⁵⁵ Almanya'da bir eyalet.

³⁵⁶ Semiha Ayverdi, *Kölelikten Efendiliğe* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2019), 49-51.

prensiplerini bizlere izah ettiği görülmektedir.³⁵⁷ Bu kurallar ailede özellikle anne tarafından çocuklara öğretilmesi gereken temel edep kurallarıdır. Ayrıca küçüklerini sevmek büyüklerini saymak, aile büyüklerinin yanında edepli davranmak, sosyal hayatta büyüklerine saygı göstermek, toplu taşıma araçlarında yer vermek gibi konularda³⁵⁸ da anne çocuğunu eğitmeli, çocuğunun nebevî ölçüde sosyalleşmesini sağlamalıdır.

Ailenin, neslin devamını sağlayan özelliğinin yanında aynı zamanda çocuğun topluma katılmasını sağlayan eğitici bir fonksiyonu da vardır. Ailenin kurumunun bu fonksiyonu, çocuğun sosyalleşmesini sağlayan evrensel bir yapıya sahip olduğu göstermektedir.³⁵⁹ Bu bağlamda ahlâkî değerlerle donanan kadının, anne olarak bu kültürel kodları nesillere aktaran pozisyonda olduğu ve medeniyetlerin oluşmasına büyük katkı sağladığı görülmektedir. Şahsiyetli, karakteri düzgün bir nesil yetiştirmek dine belirli açılardan değil, bütüncül bir açıdan bakmayı gerektirmektedir. Bu açıdan güçlü nesillerin güçlü milletleri, güçlü milletlerin ise büyük medeniyetler kuracağı göz önünde bulundurulduğunda, anne yetiştirdiği çocukları ile bu medeniyetin inşası vazifesini yerine getirmekte bundan dolayı da hakların en büyüğü olan annelik hakkına layık olmaktadır.

Hz. Peygamberin aile ve kadının analık vazifesinin önemine dikkat çeken rivayetleri bağlamında bir medeniyet inşa eden atalarımız, bu temel dinamikleri göz önünde bulundurarak "ana kucağı", "baba ocağı" gibi tabirler ile konunun önemine işaret etmişlerdir. Maddî anlamda kullanılmayan bu ifadeler ile atalarımızın, veciz bir dil kullanarak anne-çocuk arasındaki duygusal bağa ve çocuğun kişisel gelişiminin önemine dikkat çektiği görülmektedir. Zira çocuk gelişiminde annenin payı inkâr edilemeyecek bir boyuttadır. Bu bağlamda çocuğun gerek dünyaya geliş sürecinde gerekse büyüme ve yetişme aşamasında anneye olan ihtiyaçlarını göz önünde bulundurduğumuzda, annelik, yaşam boyu emekliliği olmayan bir görevi ifade etmektedir. Çocuğun anneye olan ihtiyacının sadece maddî ihtiyaçlar olduğu düşünülmemelidir. Çünkü anne-çocuk iletişiminin çocuğun psiko-sosyal gelişimdeki önemi yadsınmayacak kadar ehemmiyetlidir. Zira anne, annelik bilinciyle çocuğuna yaklaşmadığında, anne-evlat arasında olması gereken duygusal bağ zayıflamakta ve

³⁵⁷ Buhârî, "Etime", 2-3 (No. 5376), İbn Mâce, "Etime", 8 (No. 3267), Müslim, "Eşribe", 108 (No. 2022), Tirmizî, "Nikâh", 1 (No. 1080), Tirmizî, "Eşribe", 13 (No. 1885), Ebû Dâvûd, "Eşribe", 22 (No. 3731), Ebû Dâvûd, "Etime", 16 (No. 3765).

³⁵⁸ Tirmizî, "Birr", 15 (No. 1919), Tirmizî, "Birr", 75 (No. 2022).

³⁵⁹ A. Kadir Aslan, "Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar", *Ege Eğitim Dergisi* 1/2, 2002, 25-33.

çocuk bu anlamda ihtiyaç duyduğu duygusal bağı başka minvallerde arama gayretine girmektedir.³⁶⁰ Bu konuyla ilgili batıda endüstri toplumunda kadının çalışması üzerine incelemeler yapılmış ve aile üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Buna göre çalışma hayatının aile iletişimini zayıflattığı, ebeveynin çocuklarına ilgisizliğinin ise çocukları olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Yapılan araştırma ve gözlemlerde, kadının çalışması ile ailenin yaşam düzeyinin arttığı ancak annelik görevini ihmal edip çocuğundan uzaklaştığında, ailenin terbiye ve ahlâk düzeyinin çökerek, aile içi kırılmaların arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Toplum derinden etkileyen sosyal vakalar incelendiğinde sevgi eksikliğinin ailede dayanışmayı azalttığı buna bağlı olarak intihar, topluma başkaldırı gibi sorunlara yol açtığı da gözlemlenmiştir. Bazı toplum bilimciler bu açıdan kadının ev dışında çalışmasına karşı çıkarak, annenin ailesinden uzaklaşması ile ailenin dışında hiçbir yerde sağlanması mümkün olmayan duygusal iletişim fonksiyonun zarar gördüğüne işaret etmişlerdir.³⁶¹ Çocuk yetiştirmenin önemsiz, değersiz olduğunu düşünerek kadını aslı vazifesinden uzaklaştırmak, aile müessesesinin çökmesine sebep olan en önemli faktörlerdendir. Zira çocuğu ile duygusal bağı zayıf olan ailelerin sayısının artması, rastgele hareket eden, nerede nasıl davranacağını tam olarak bilemeyen, içine kapanık ve sorumsuz yaşayan genç insan profillerinin ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmaktadır.³⁶²

Psikiyatrist ve Nöropsikolog Nevzat Tarhan'a göre modern toplumda aile bağlarının bozulmasındaki en önemli faktörlerden birisi 1960'lı yıllarda başlayan ve yanlış yorumlanan feminizm hareketidir. Feminist düşünce kadının özgürlüğü bağlamında cinsel özgürlük düşüncesinin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Tarhan'a göre feministler, "güçlü olan ayakta kalır" düşüncesiyle erkeklere topyekûn savaş açmışlar ve mukaddes evlilik müessesesini savaş alanına çevirmişlerdir. Çocuğu hastalanınca karşılıksız yorulan ama içgüdüsel olarak annelik duygusundan dolayı yüksünmeyen anneye, feminizm, *özgürleşme* ve *karşılık* duygusunu öğreterek annenin evinden uzaklaşmasına neden olmuştur.³⁶³ Annelik rolünden uzaklaşması kadının içgüdülerinin yadsınması anlamına geleceğinden, kendinden ve evinden uzaklaşan kadın, "hayatını yaşama", "ayakları üzerinde" durma gibi süslü cümlelerle yalnızlığa terk edilmiştir. Feminizmin önderlerinden Betty Freedman'a kadını en çok mutlu eden şeyin ne olduğu sorulduğunda, "kendisine sadakatli olan bir erkek" cevabını vermesi,

³⁶⁰ Haluk Yavuzer, *Çocuk Eğitimi El Kitabı*, 14-15, 117-118.

³⁶¹ A. Kadir Aslan, "Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar", 25-33.

³⁶² C. Gotthilf Salzman, *Nerede Hata Yaptık*, çev. Zeki Karakaya (Samsun: Etüt Yayınları, 1999), 139.

³⁶³ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 307.

kadıncılık/cinsiyetçilik yapmak suretiyle yalnızlığa itilen kadının, itirafını ortaya koyan bir durumu yansıtmaktadır.³⁶⁴

İslâm'ın kadına verdiği değer incelendiğinde cinsiyetçilik yapılmadığı, dinin emrini yerine getirmesi ve görevlerinin bilincinde olması bağlamında değer verildiği açık bir şekilde görülmektedir. İslâm ne erkeği erkek olduğu için ne de kadını kadın olduğu için birbirine tercih etmiştir. Zira her iki bireyi de insan olması açısından eşit olarak kabul etmiş ancak cinsiyetlerin farklılığına dikkat çekerek yaratılış ve sorumluluklarının farklılığını vurgulamıştır.³⁶⁵ Peygamberimizin, kocasının eşine baktığında sevinç duyacağı, bir şey dediğinde itaat edeceği, kendisinin yokluğunda iffetine riayet edeceği eşi/kadını, salih bir kadın ve en hayırlı dünya nimeti şeklinde tarif etmesi,³⁶⁶ anne rolü üstlenen kadının, eşinin *hayat arkadaşı* ve *ailesinin temel direği* bir pozisyonunda olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda annelik sorumluluğu ile yüceltilen kadın, ailenin merkezine konularak İslâm toplumunun inşası için oğullar ve kızlar yetiştiren bir görev ile onurlandırılmıştır.³⁶⁷

Peygamberimiz, annelik kurumunun yüceliğini, "*Cennet annelerin ayakları altındadır*"³⁶⁸ buyurarak, cennete gitmenin yolunun annelik müessesesinden geçtiğine işaret etmiştir. Annelik vazifesine verilen önem, esasında İslâm'ın bu görevin bilincini taşıyan kadına verdiği değeri göstermektedir. Anne ve babaya iyi davranılmasını kesin bir dille uyarayan Kur'an,³⁶⁹ anne-babaya itaati Allah'a itaatten hemen sonra belirtmiştir. Zira evladının yaşamını sürdürebilmesi için canla başla çalışan ve ondan herhangi bir karşılık beklemeden iyilik yapan anne ve babaya itaatin emredilmesiyle çocukların ebeveynine saygı duymaları istenmiştir. Böylece neslin sağlıklı bir şekilde devamı için, anne ve baba nezdinde toplumun çekirdeği konumunda olan aile kurumu koruma altına alınmıştır.³⁷⁰ Bu konuda Ebû Hureyre'den gelen bir rivayette, Peygamberimizin kendisine güzel davranılıp güzel konuşulması gereken kişinin kim olduğu sorulduğunda, iki kez annendir demesi, üçüncü kez aynı soru sorulduğunda ise babandır, buyurması³⁷¹ İslâm'ın neslin devamını sağlayan ve ailenin temel unsurlarından olan anneye verdiği değeri göstermektedir. Hadîsler ve Kur'an ifadeleri göz önüne alındığında, toplumda saygı duyulması gereken ve *ata* olarak kabul edilen baba

³⁶⁴ Semra Demirkan, "Ana Ailenin Harsıdır", *Kadın ve Aile Yazıları* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 190.

³⁶⁵ Hucurât 49/13.

³⁶⁶ İbn Mâce, "Efdalu'n- Nisa", 5 (No. 1857).

³⁶⁷ Aliya İzzetbegoviç, *İslam Deklarasyonu*, ter. Rahman Ademi (İstanbul: Fide Yayınları, 2013), 63-64.

³⁶⁸ Nesâî, "Cihat", 6 (No. 3104).

³⁶⁹ Nisa 17/23-24.

³⁷⁰ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 3/477-478.

³⁷¹ Buhârî "Edep", 2 (No. 5971).

nezdindeki erkeği önceleyen anlayış yerine İslâm, annelik kurumunu yücelterek, annelik nezdinde kadını da *ata* olarak kabul etmiş, anne-baba ayırt etmeden eşit bir şekilde, "*ata*"yı saygıyı hak eden bir konuma getirmiştir.³⁷² Aynı şekilde Yüce Allah'ın, Hucurât Sûresinde, insanın kadın ve erkekten yaratıldığını söyledikten sonra üstünlüğün ancak takvada olduğunu belirtmesi de bu konuya işaret etmektedir.³⁷³

Annelik sorumluluğuyla yüceltilen kadının, evladına vereceği en önemli değerlerden birisi de çocuğun anne-babayı yani atasını seven ve onlara saygıda kusur göstermeyen bir birey olarak yetişmesini sağlamasıdır.³⁷⁴ Zira İslâm'ın anne-babaya verdiği değerın aşikar olması, aile bağlarının sağlıklı ve sağlam olması için annenin bu değerleri çocuğuna aşılmasını gerektirmektedir. Ailesinde, dede-anneanne-babaanne gibi büyüklerinin sevgisiyle büyüyen çocuklar sadece mutlu olmakla kalmamakta aynı zamanda kültürel miras içerisinde yetiştikleri için hem kendileriyle hem de toplumla daha barışık bir birey olmaktadır. Ayrıca anne-baba saygısıyla büyüyen çocuklar, kendileri büyüüp aile kurduklarında Kur'an'da da ifade edildiği gibi atayı sadece kendi anne-babasından ibaret görmeyip eşinin ailesini de ata kabul ederek yeni kurulan aileyi daha sağlam bir temel ve sevgi üzerine inşa edeceklerdir. Lakin bu durum yalnızca ahlâk ve terbiye bağlamında ve kültürel kodla okunsa da anne-babaya saygının dinin bir emri olduğu hiçbir zaman gözden kaçırılmamalıdır. Zira Allah, ana-babaya saygıyı kendisine itaatle eş tutmuş ve onlara *öf* dahi demeyi yasaklamıştır.³⁷⁵ Bundan dolayı bu saygının çocuğa, anne tarafından küçük yaştan itibaren kazandırılması dinin bir emridir.

2.2.2. İslâm'ın Eğitime Verdiği Değer ve Kız Çocuklarının Eğitimi

Peygamberimiz, eğitim ve öğretime çok önem vermiş, nebevî terbiye ile cahiliye insanını kendisinden örnek alınacak bir seviyeye çıkarmıştır. Rasûlullah, en yakınındaki Hz. Enes ve Hz. Âişe validemizin sürekli soru soran, öğrenme arzusu ile diri olan dimağına/zihnine nebevî terbiyeyi ilmek ilmek işlemiştir. Peygamber Efendimizin yanında büyüme saadetine eren Hz. Enes, çocuk olduğu için yaptığı hatalardan dolayı hiçbir zaman Peygamberimizin kendisine kızmadığını ifade etmiş, nebevî iklimden aldığı eğitim ve terbiyeyle birçok konunun aydınlanmasına vesile olmuştur.³⁷⁶ Aynı şekilde çocuk sayılacak bir yaştan itibaren Peygamber Efendimizin evinde yetişen Hz. Âişe'nin siyasetten fıkha, en mahrem konulardan sahâbînın naklettiği

³⁷² F. Asiye Şenat Kazancı, "Kur'an'ın Ana Babaya İhsan İlkesinin İtaate Dönüşümü ve Geleneğe Etkisi", *Marife* 6/1, 2006, 204.

³⁷³ Hucurât 49/13.

³⁷⁴ Bu konuya yukarıda Kur'an'ın bakışını zaten ifade etmiştik. İsrâ 17/23-24.

³⁷⁵ Nisa 4/22-24, İsrâ 17/23-24, ayc. bkz. Cevat Akşit, *Mutluk Evlilik*, 34-37.

³⁷⁶ İbrahim Canan, "Enes b. Mâlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara:TDV Yayınları, 1995), 11/234-235.

hadîslerdeki noksanlıkları gidermeye kadar birçok konuda otorite sayılacak seviyede ilim, irfan sahibi olduğu görülmektedir.³⁷⁷ Peygamberimizin ailesinin sevgi ikliminde yetişen Hz. Enes ve Hz. Âişe, İslâm'ın eğitim-öğretime kadın-erkek ayırmaksızın çok büyük ehemmiyet gösterdiğini ortaya koymaktadır. Oysa, sabah duâsında kadın olarak yaratılmadığı için övünen Yahudilerin, kadının sadece kendileri için (erkek) yaratılmış olduğunu iddia eden Hıristiyanların aksine İslâm, kadın ve erkeği emre muhatap olmak açısından eşit görmüştür.³⁷⁸ Peygamberimizin ilk çağrısına cevap veren kişinin Hz. Hatice olması, nebevî metodun kadın ve erkek ayrımı yapmadan insanın eğitilmesi üzerine kurulduğuna işaret etmektedir. Bu durum, İslâm'da öğretme ve öğrenme işinin sadece erkeklere özel görülmediğini göstermektedir.³⁷⁹ Bedir savaşında esir düşen müşriklerin, Ensar çocuklarından 10 tanesine okuma-yazma öğretmek şartıyla serbest bırakılması da nebevî öğretinin eğitim-öğretime verdiği önemi göstermektedir.³⁸⁰ Öyleki Peygamberimizin vahiy katiplerinden ve Kur'an'ı Mushaf haline getiren komisyonun başkanı olan Zeyd b. Sabit bu şekilde okuma-yazma öğrenen sahâbilerdendi.³⁸¹

Hz. Ömer'in ifadesiyle Peygamberimizin, toplumda herhangi bir kıymeti olmayan kadını,³⁸² hem insan olarak hem de anne olarak -zor bir görevi üstlendiği için- yücelttiği, bugünün ve geleceğin annelerine hak ettikleri değeri verdiği görülmektedir. Bir rivayette kız çocuğunu giydiren ve yetiştiren anne-babayla, cehennem arasında bir perde olacağına müjdesi verilmiştir.³⁸³ Narin ve kırılgan bir yapıya sahip olan kız çocuklarının yetiştirilmesi ve onların hayata hazırlanmasının gerekliliği, defaatle vurgulanan konuların başında gelmektedir. Rasûlullah, eğer kız çocukları hayatlarının ileriki dönemlerinde sıkıntıya düşerlerse anne-babaya çocuklarını yalnız bırakmamaları onlarla ilgilenip sahip çıkmalarını tavsiye etmiştir. Başka bir rivayette ise Peygamberimiz, evlendikten sonra tekrar baba evine dönen kızını himaye eden kişinin, hayırların en büyüğünü işlediğini buyurmuştur.³⁸⁴ Aynı şekilde üç kız çocuğunu, kendi kızını olsun veya olmasın, yetiştirip bakımıyla ilgilenen kişilerin cennetle

³⁷⁷ Bedruddîn ez-Zerkeşî, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, yay. haz. Bünyamin Erul (Ankara: Otto Yayınları, 2016), 14-15.

³⁷⁸ Tayyib Okiç, *İslâmiyet'te Kadın Öğretimi*, (Ankara: DİB Yayınları, 1979), 6.

³⁷⁹ Ayfer Balaban, Hatice Güler, "Mehmet Sait Hatipoğlu ile İslâm'ın Işığında Kadın", *Kadın ve Aile Yazıları* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 41-42.

³⁸⁰ M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, 9/189-190.

³⁸¹ Bünyamin Erul, "Zeyd b. Sâbit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara:TDV Yayınları, 2013), 44/234-235.

³⁸² İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 10/101.

³⁸³ İbn Mâce, "Edep", 3 (No. 3669).

³⁸⁴ İbn Mâce, "Edep", 3 (No. 3667).

müjdelenmesi,³⁸⁵ İslâm'ın kız çocuklarının eğitim ve terbiyesine verdiği değeri gözler önüne sermektedir. Kadına cinsiyet üzerinden değer atfetmeyen İslâm dini, kadının rabbine itaat ve kulluk eden şahsiyetini yüceltmış, erkek çocuğunu kız çocuğuna tercih etmeyerek adil olan ebeveyni de cennetle müjdelemiştir.³⁸⁶ Bu bağlamda çocukları konusunda gayret gösteren her anne-baba bizzat Hz. Peygamber tarafından övüldüğü gibi ailesi ve çocukları için yapılan harcamanın kişi için sadaka olacağı³⁸⁷ da ayrıca vurgulanmıştır.

Evladına dinî ve dünyevî ilk bilgileri veren anne, çocuğunun ilk öğretmeni olmakta, bundan dolayı da kadının eğitilmiş ve kültürlü olması nitelikli yavruların yetişmesini beraberinde getirmektedir. Bu açıdan annelik, sadece fiziksel olarak çocuğu kendi kendini idare edecek bir seviyeye getirmek değil, çocuğun psikolojik ve sosyolojik her türlü yönüyle ilgilenerak eğiten/terbiye eden, hatta çocuk büyüdüğünde de buna devam eden bir görevi içermektedir. Bu yönüyle anne, çocuk kendi ailesini kurduğunda da toplayıcı özelliğiyle karşımıza çıkmakta, ailesini başında toplayan, ailenin iki direğinden birisi olmaktadır.³⁸⁸ Teknolojinin hayatın bir parçası olduğu günümüzde kültürel kodun bilimsel ve teknolojik gelişmelerden etkilendiği görülmektedir. Bu bağlamda kültür aktarımı, önceden anneanneden anneye, babaanneden toruna şeklinde ilerlerken, günümüzde çocukların teknolojiye daha hâkim olmalarından dolayı *çocuktan anneye* şekline dönüşmektedir.³⁸⁹ Şu halde kadının huzurlu bir ailenin teminatı olması ve sağlıklı bir nesil yetiştirilebilmesi için eğitilmiş, kültürlü ve birikimli olması daha da önem arz eden bir hal almıştır.³⁹⁰ Bu bağlamda Kur'an ifadesi ile *salih* oğullar ve *salih*a kızların yetiştirilmesinin nebevî terbiyeyi kendisine rehber edinen eğitilmiş anne ve babalar ile mümkün olacağı görülmektedir.³⁹¹

³⁸⁵ Ebû Dâvûd, "Nevm", 29 (No. 5147-5148), ayc. bkz. Orhan Yılmaz, "Hadis Sünnet Işığında Kız Çocuklarına Verilen Değer", 190.

³⁸⁶ Ebû Dâvûd, "Nevm", 29 (No. 5146).

³⁸⁷ Müslim, "Zekât", 48 (No. 1002).

³⁸⁸ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 308-312.

³⁸⁹ Cibril hadisinde Peygamberimizin kıyamet alametleri olarak zikrettiği "Cariyenin efendisini doğurması" İbn Hacer ve bazı alimler tarafından çocukların annelerine kötü davranacağı şeklinde yorumlanmıştır. Bu bağlamda hadiste işaret edildiği gibi anne hizmetkâr, çocuğu ise efendi konumunda olmakta ve çocuk, efendinin kölesine yaptığı çirkin muameleyi yapmaktadır. İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 2/221. Bu yorumu haklı kılan veya böyle bir duruma sebebiyet veren şey ise İslâmî terbiyeden yoksun ve nebevî öğretiden uzaklaşarak büyüyen çocuğun karakterinin toplumsal yansımaları gösteren bir durumdur. İslâm'da anne-baba en çok saygı ve hürmete layık görülmesine rağmen (İsra 17/23, Ahkaf 46/15) çocukların, anne-babalarına fiziksel şiddet varacak şekilde saygısız davranmaları, huzur evlerinde evladı olan anne-babaların sayısının artması ancak İslâm terbiyesinden yoksun olarak büyüyen nesillerin ürünü olarak değerlendirilebilir.

³⁹⁰ Nesrin Türkarlan, "Kentte Kadın Olmak", *Kadın ve Aile Yazıları* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 50.

³⁹¹ Aliya İzzetbegoviç, *İslam Deklarasyonu*, 63-64.

Peygamberimizden gelen rivayetler; bilgili, görgülü, bilinçli ve şuurlu nesillerin yetişmesine vesile olan kişilerin (anne-baba) ahiret hayatında da mükafatlandırılacağına işaret etmektedir.³⁹² Bu bağlamda Bakara Sûresi 228. âyette geçen "makul ve meşru ölçülerde hakları" ifadesiyle kadının, zamanın şartlarına uygun eğitim almasına ve zamana uygun işler ile meşgul olmasına işaret edildiği görülmektedir. Bu anlamda âyetin, kadın-erkek ayırmadan aslında Müslüman'ın yaşadığı çağın gerisinde kalmaması gerektiğine dikkat çektiğini söylemek yerinde olacaktır. Ayrıca âyette geçen "ma'rûf" ifadesi ile daha önce toplumda olmayan hakların kadına verildiği belirtilmiştir. Aynı şekilde kadının hakları konusunda, Allah'ın dinde belirlediklerinin dışında, zamanın şartlarına göre ve maruf kabul edilen şeylerin değişmesine binaen değişikliklerin olabileceğine dikkat çekilmiştir.³⁹³ Zira Rabbimiz insanı yeryüzünde bir amaç ile yaratmış olduğunu³⁹⁴ ve bu amaç doğrultusunda insanın sürekli aklını kullanması gerektiğini buyurmuştur. İnsanı belli bir amaç için yaratan Rabbimiz, kadın ve erkeği bu amaca hizmet için sorumlu tutmuş ve sorumluluklarını hakkıyla yerine getirebilmeleri için eğitilmiş olmalarını salık vermiştir.³⁹⁵ Bu manada yanlış eğitilen bir kadın, kadınlığından utanmakta, eş ve anne olmaktan yüksünmektedir. Yine yanlış eğitilmiş bir erkek neslin sağlıklı yetişmesi konusundaki görevini tam manasıyla anlayıp yerine getirememekte, kadın-erkek ilişkisini cinselliğe indirgeyip, cinsiyet özelliklerini kötüye kullanabilmektedir.³⁹⁶

Müslümanların gerektiğinde hicret etmelerini, gerektiğinde ise mücadele etmelerini emreden³⁹⁷ Kur'an, şahsiyetli bir toplumun inşasının ancak kadın-erkek tüm Müslümanların bilinçlenmesiyle mümkün olabileceğine vurgu yapmaktadır. Müslüman kişinin bilinçli, eğitilmiş olmasına dair vurguyu, bilen ile bilmeyeni eş tutmayan Kur'an'ın³⁹⁸ eşsiz ruhunda da görmek mümkündür. Bilginin yalnızca teorik değil, bilakis pratik hayatta uygulanan bir boyutunun olduğuna Kur'an tarafından dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda bilgisini salih amel ile bütünleştirmeyip dünyalık menfaati için kullanan ve insanlığa faydalı olmayı gözetmeyen ilim sahipleri, "erdemsiz bilginler" olarak nitelendirilmiştir.³⁹⁹ Müslüman ailenin bireyi olan anne-babalar bu manada en iyi eğitime sahip olmaya gayret etmeli, aldıkları bu eğitimi yalnızca teorik olarak

³⁹² Müslim, "Birr", 147 (No. 2629) Buhârî, "Zekât", 10 (No. 1418), Buhârî, "Edep", 18 (No. 5995), Konuya işaret eden âyetler için ayc. bkz. Tahrir 66/6. Bakara 2/228.

³⁹³ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 1/361-365.

³⁹⁴ Zariyat Sûresi. 51/56.

³⁹⁵ İbn Mâce, "İman", 17 (No. 220).

³⁹⁶ Behiy Hûli, *Müslüman Kadının Aile ve Toplumdaki Yeri*, 178.

³⁹⁷ Nisa 4/75, 97-98.

³⁹⁸ Zümer 39/9.

³⁹⁹ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 4/601-603.

düşünmeyerek, başta çocukları olmak üzere tüm topluma pratik bir şekilde yansıtmalıdır. Bilgi ve bilmenin anlamının da zaten bildiğiyle amel etmek ve bildiğini uygulayıp öğretmek olduğu bilinen bir gerçektir. Bilgi paylaşıldıkça çoğaldığı gibi uygulandıkça da gerçekliğe bürünmektedir. Zira bilgi pratiğe dönüştüğünde toplum muasır medeniyet seviyesine yükselecektir. Bu bağlamda nesiller yetiştirerek münevver toplumları oluşturan kadın, eğitilmiş olmalı, ailesinde oluşturduğu nebevî iklimi topluma yansıtmalıdır.

Peygamberimizin öncülüğünde oluşan İslâm kültür ve medeniyeti İslâm'ın kadına verdiği değer açısından, insanlığı doğan kız çocuklarının haberinden utanç duyan ve kız çocuklarını diri diri toprağa gömen süflî bir anlayıştan, eşrefi mahlûkat olarak görülen ulvî konumuna ulaştırmıştır.⁴⁰⁰ İslâm medeniyeti adaletsiz davranılan her insan için umut olmuş bu anlamda toplumda var olan kadın imajını da değiştirmiştir.⁴⁰¹ Bu bağlamda toplumda yaygın olan, "kadının dediğinin tam tersinin yapılması", anlayışının Peygamberimizin örnek ahlâkıyla uyuşmadığı apaçık bir durumdur. Zira İslâm tarihinde siyasi açıdan büyük öneme sahip olan Hudeybiye Antlaşması ve arkasından Peygamberimizin ashâbı ile yaşadığı sıkıntıda, eşi Ümmü Seleme annemizin tavsiyesiyle hareket etmesi,⁴⁰² kadın karşıtı bu söylemin nebevî terbiyeyi yansıtmadığını göstermektedir. Ayrıca Hz. Fâtıma'nın "Babasının annesi" olarak isimlendirilmesi, kız çocuğuna verilen değeri ve sevgiyi gösterdiği gibi toplumda kadın lehine gelişen değişim sürecinin yansımalarını da göstermektedir.⁴⁰³ Bu anlamda İslâm, eğitim ve terbiye yoluyla sadece kadını eğitmekte bilakis kadınla birlikte toplumu da eğiterek toplumsal tekamülü gerçekleştirmektedir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) kadına değer vererek, onun eğitilmiş olmasına özellikle ehemmiyet göstermiştir. Çünkü kadının eğitilmesi erkeğin eğitilmesi ve yetiştirilmesi anlamına gelmektedir. Zira anne olarak kadın, erkek ve kadın cinsinden oluşan "insanın" bizatihi kendisini eğitmektedir. Bu sebeple hak ile batılı ayırt edebilen, bilinçli ve şuurlu bir ümmet inşa etmeyi hedefleyen Rasûlullah, kadın sahâbîlerin dini öğrenmeleri için onlara özel vakit ayırarak kadınların eğitimleriyle bizzat ilgilendiği

⁴⁰⁰ Nahl 16/58-59. İsrâ 17/70.

⁴⁰¹ Bu konuda Hz. Ömer'in, eşine kızması üzerine eşinin kendisine, Peygamberimizin eşlerinin bazen akşama kadar küs kalabildiklerini ifade ederek verdiği tepki üzerine, Hz. Ömer'in kızı Hafsa'ya bu durumu sormasını örnek verebiliriz. Hz. Hafsa, babası kırsa da durumu teyit etmiştir. Hz. Ömer ise kadınların söz sahibi olmadığı bir topluluğun bu denli değişimine şaşırıldığını belirtmiştir. Müslim, "Talak", 34 (No. 1479).

⁴⁰² Buhârî, "Şurût", 15 (No. 2731).

⁴⁰³ Beyza Bilgin, *Kadının Rolü ve Türkiye'de Kadın* (Ankara: Sinemis Yayınları, 2005), 21.

bilinmektedir.⁴⁰⁴ Kadın sahâbîlerden Ümmü Hişâm'ın Kâf Sûresini cuma namazlarına gittikçe bizzat Peygamberimizden dinlemek suretiyle öğrendiği rivayetlerde geçmektedir.⁴⁰⁵ Kadınların eğitimiyle ilgili Peygamberimiz (sav) döneminde başlayan gelişmeler sonraki süreçte de devam etmiştir. Bu bağlamda İslâm tarihinde, hadîs ve fıkıh alanı ile uğraşp uzman olan doksan civarında kadın alim yetişmiş ve bu hanım sahâbîler İslâm'ın yayılmasında önemli işler yapmışlardır.⁴⁰⁶

Tanınmış kadın sahâbîlerden Şifâ Hatun'un Hz. Hafsa'ya yazı yazmayı öğretmesi, İslâm'ın kadına verdiği eğitim hakkının toplumdaki yansıması olarak görülmelidir.⁴⁰⁷ Ayrıca Hz. Ömer'in Şifâ Hatun'u bazı vazifeler için görevlendirdiği ve bazı meselelerde kendisine danıştığı da kayıtlarda geçmektedir.⁴⁰⁸ Tedvin döneminde yapılan hadîs çalışmalarından örnek veren Mehmet Sait Hatipoğlu, Hatibi Bağdadi'nin, Buhari hadîslerini öğrenmek için Mekke'ye gittiğinde orada Kerime bint Ahmet isimli bir hanımdan kısa bir sürede hadîsleri dinlediğini bildirmektedir. İslâm medeniyetinin oluşmasında kadınların rolünün büyüklüğüne değinen Hatipoğlu, İslâm'a bütüncül yaklaşıldığında muazzam bir medeniyet ortaya çıktığını ifade etmektedir. Hatipoğlu, İslâm dinine tekrar bütüncül yaklaşıldığında ve İslâm dini hurafelerden arındırıldığında İslâm medeniyetinin yeniden yükseleceğine dikkat çekmektedir.⁴⁰⁹

Yüce Allah'ın kadın-erkek ayrımı yapmaksızın ilk emrinin "oku" olması, İslâm'ın eğitim ve öğretime verdiği değeri gösteren başka bir delildir. Ancak okumanın yaratının emrine bağlanarak gerçekleştirilmesi gerektiğine yapılan vurgu, kâinatın ancak Rabbin belirlediği hedef ile okuduğunda insanı amacına ulaştıracağı şeklinde yorumlanmıştır.⁴¹⁰ Modern dönemde insanlar yalnızca iş, meslek veya kariyer sahibi olmak için okumakta, ancak rabbin belirlediği amaç doğrultusunda okumadıkları için insanın bir yönü eksik kalmaktadır.⁴¹¹ Bu konuda İslâm ahlâkından, kulluk bilincinden uzak eğitim alan ve bu anlamda ruhunu yüceltmeyen pek çok kişinin, ihtirasları uğruna cana kıydığı, insan neslini tehlikeye attığı, çocuk, kadın demeden insanlık dışı

⁴⁰⁴ Buhârî, "İlim", 35 (No. 101), Müslim, "Birr", 152 (No. 2633), ayc. bkz. Hüseyin Yılmaz, "Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi", *Değerler Eğitimi Dergisi* 5/14, 115, Şakir Gözütok, "Resulullah Döneminde Kadın ve Kadın Eğitimi", *Dini Araştırmalar: Kadın Özel Sayısı*, 2016, 186.

⁴⁰⁵ Müslim "Cuma", 52 (No. 873).

⁴⁰⁶ Fahri Kayadibi, "Vahiy Sürecinde Kadın", *Kadın ve Aile Yazıları* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 30.

⁴⁰⁷ Ebû Dâvûd, "Tıb", 18 (No. 3887), Ahmed. b. Hanbel, *Müsned*, "Şifâ bint Abdillâh Hadîsi", (No. 27095).

⁴⁰⁸ Aynur Uraler, "Şifâ bint Abdullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV, 2010), 39/138-139, ayc. bkz. Mehmet Said Hatipoğlu, *Kültürel Mirasımızı Tenkit Zarureti*, 99.

⁴⁰⁹ Ayfer Balaban, Hatice Güler, "Mehmet Sait Hatipoğlu ile İslâm'ın Işığında Kadın", 40-41.

⁴¹⁰ Alak 96/1, bkz. Vehbe Zuhayli, *Tefsiri'l Münir*, 15/563-564.

⁴¹¹ İnsan ruh ve beden dualizminden oluşan bir varlıktır. Bu anlamda insanı, yalnızca maddesine ilişkin gelişmeler değil, bilakis sevgi, şefkat, merhamet gibi ruhuna hitap eden şeyler mutlu etmektedir.

davranışlar sergiledikleri görülmektedir.⁴¹² Bu açıdan Peygamberimizin rivayetleri, İslâm'ın evrensel çağrısı göz önünde bulundurularak yeniden okunmalı, eğitim-öğretim, yalnızca kariyer, para kazanmak veya makam/mevki sahibi olmak için yapılmaktan ziyade bilinçli ve şuurlu bir kul olmak için yapılmalıdır. Bu bağlamda anne, çocuğunu yetiştirmeye başladığı ilk andan itibaren ulvî bir amaç için okumanın ve gayret göstermenin gerekliliğine dair bilinç ve şuuru çocuğa vermelidir.

Eğitim konusunda dikkat etmemiz gereken diğer önemli bir husus ise Kur'an ve hadîs eksenli olmayan bir eğitimin İslâm toplumu üzerindeki olumlu bir etkisinin olmadığıdır. Bu hususu misyonerlik hareketleri çerçevesinde değerlendirdiğimizde konunun önemi daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Misyonerler özellikle çocuklar ve gençlere yönelik faaliyetler yaparak, gençlerin ve çocukların ilgilerini çeken sosyal ve kültürel etkinliklerle hedef kitleye ulaşmak istemektedirler. Özellikle misyonerlerin Peygamberimizin hayatını hedef alarak kendilerine göre kusurlu buldukları noktalardan hareketle Müslümanların inançlarını zayıflatmaya yönelik çalışmalar yaptıkları bilinmektedir.⁴¹³ Bu bağlamda Kur'an ve sünnet merkezli bir eğitimden geçen bilinçli ve şuurlu bir kadın, misyonerlerin hilelerine karşı duyarlı ve hassas olduğu gibi çocuklarını da bu ölçüye göre hareket edecek şekilde yetiştirecektir. Allah ve Rasulü'nün sevgisiyle kalbi dolu olan bir çocuğun kalbine nüfuz etmek neredeyse mümkün değilken, kalbinde bu anlamda boşluk olan bir çocuğun, cazip gösterilen birtakım şeylere meyletmesi imkan dahilinde olabilmektedir. Örneğin, boş veya yarım bardağın doldurulması mümkünken, dolu/tam bardağın doldurulması mümkün değildir. Bundan dolayı kadının, hem kendisinin hem de çocuklarının inancını koruyabilmesi, İslâm dininin kurallarını iyi bilmesi ve İslâm ahlâkını içselleştirmesiyle mümkün gözükmektedir. Bu bağlamda Müslüman bireylerin, özellikle nesilleri yetiştirme sorumluluğu olan kadının eğitimi olmasının gerekliliği daha aşikar olmaktadır. Zira ailesinde huzur bulan çocuk, ne kadar cazip gösterilse de ailesinin uzağında huzur aramayı düşünmeyecektir. Ayrıca anne olarak kadın, hurafe ve batıl inançların⁴¹⁴ kendisini yönlendirdiği bir kişiliğe

⁴¹² BBC NEWS Türkçe kanlınının, Türkiye'de Kadın Cinayetleri Durduracağız Platformu'na dayanarak yaptığı haberde son on (10) yılda kadın cinayetlerinin üç bine (2337) yaklaştığını sadece 2019 yılında dört yüz kırk yedi (447) kadının yaşamını yitirdiğini duyurmuştur. Berza Şimşek, "Kadın Cinayetleri", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50956293>, (Web. 9.3.2020). Bu konuda yapılan diğer bir haberde eğitim seviyesinin kadına şiddeti azaltmadığı, bilakis üniversite mezunu erkeklerin kadınlara daha fazla şiddet uyguladıkları uzman görüşüne dayanarak ifade edilmiştir. Şahika Yüksel, "Aile İçi Şiddet", <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/okumus-erkek-daha-fazla-dayak-atiyor-289595> (Web. 9.3.2020). Bu bağlamda İslâm'ın insanlık için evrensel olan davetinden ve özünden uzak olan bir eğitimin, kadının kişiliğinin yok sayılmasını ve cinsel obje olarak görülmesini engelleyemediği, toplumsal dönüşümünü sağlayamadığı için sorunu çözemediği aksine derinleştirdiği görülmektedir.

⁴¹³ Şinasi Gündüz, *Misyonerlik* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 109-113.

⁴¹⁴ Peygamberimiz "*Falciya giden kişinin 40 gün ibadeti kabul olmaz*" Müslim, "Selam", 125 (No. 2230) buyurarak Müslümanların hayırlı ilim ile meşgul olmaları gerektiğine işaret etmekte, insan onuruna

dönüştüğünde, toplumsal tekâmülün gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır. Kadının, Kur'an ve hadîs merkezli bir eğitimden yoksun kaldığında hem feminizmin hem de misyonerlerin tuzağına düşme olasılığı oldukça yüksektir. Bu bağlamda kadın, Peygamberimizin *ferasetli Müslüman*⁴¹⁵ tabirine uyacak şekilde hareket ederek daima bilinç ve şuur seviyesini yüksek ve diri tutmalıdır. Zira bilinçsiz annelerden oluşan bir toplumda, nesli İslâm'dan uzaklaştırmak ve soğutmak için yapılan faaliyetlerin başarılı olacağı unutulmamalıdır.⁴¹⁶ Bundan dolayı Müslüman kadının bilinç ve şuur ekseninde yetiştirdiği bireyler ile bu bireylerden oluşan münevver bir toplum arasında tam bir koşutluğun olduğu hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir.

2.3. TOPLUMSAL GÖREV VE SORUMLULUKLAR AÇISINDAN AİLE İÇİNDE KADIN

2.3.1. Hz. Peygamber Döneminde Kadının Çalışma ve Sosyal Hayatı

Peygamber Efendimizin hayatına bütüncül anlamda baktığımızda, Allah'ın emirleri doğrultusunda bir toplum inşa etmek istediği görülmektedir. Peygamberimiz ümmetinin bu bilinçle çalışmasını ve cihat ruhunu asla terk etmemesini tavsiye etmiştir.⁴¹⁷ Zira İslâm, Kur'an'da emredildiği üzere Allah'ın emirlerine uyulan, insanların iyiliğinin yayılması ve adaletin zıddı olarak görülen zulmün engellenmesi için çalıştığı bir toplumdur. Bu manada Müslümanların sorumlu tutulduğu, sosyal duyarlılığı arttırmak için insanları yönlendirme vazifesi, Kur'an'da *marufu emretmek ve münkerden uzaklaştırmak* olarak ifade edilmiştir.⁴¹⁸ İslâm ahlâkı üzerine oluşan bir toplum için Müslüman'ın ana hedefine ve sosyal sorumluluğuna dikkat çektikten sonra, kadınların çalışması ve sosyal hayatını İslâm'ın nasıl belirlediğini Peygamberimizin mübarek eşleri ve hanım sahâbîlerin nezdinde incelemeye çalışalım.

Hadîslerde kadınların çalışma hayatlarıyla ilgili herhangi bir meslek üzerinde durularak sınırlama getirilmemekle beraber Peygamberimizin insanın yaratılış özelliklerini göz önüne alarak kadınlara ve erkeklere görev taksim ettiği görülmektedir. Hz. Ali ve Hz. Fâtıma evlendiklerinde Peygamberimizin, Hz. Ali'ye evin dışarı işlerini Hz. Fâtıma'ya ise ev işlerini yapmasını tavsiye ederek görevlendirme yaptığı

aykırı işlerle meşgul olduklarında ise ruhun tatminini farklı yerlerde arayabileceğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda kadının eğitimi daha da önem arz ederek aklını ve ruhunu yüceltmesini gerekmektedir. Kadının, hem aile ilişkilerinde hem de çevresinde kurduğu arkadaşlıklarında ruhunu yücelten, ibadetlerinde hassas bir seviyede olması hedeflenmiştir.

⁴¹⁵ Tirmizî, "Tefsiru'l-Kur'ân", 16 (No. 3127).

⁴¹⁶ Tayyib Okıç, "İslâmiyet'te Kadının Eğitim ve Öğretimi", 2/34-35.

⁴¹⁷ Müslim, "İman", 78 (No. 49), Tirmizî, "Fiten", 11 (No. 2172). Konuyla ilgili âyetler için ayc. bkz. Ali İmran 3/104. Maide 5/78-79.

⁴¹⁸ Âli İmran 3/104.

bilinmektedir.⁴¹⁹ Peygamberimizin kadınlara evleriyle ilgilenmelerini tavsiye ettiği de kaynaklarda geçmektedir.⁴²⁰ Peygamberimizin kadınlara evlerini öncelikle tavsiye etmesini daha önceden bahsettiğimiz gibi kadının genel anlamda insanın yaratılış amacına uygun toplumsal rolü kavraması ve İslâm toplumunun oluşması için sorumluluk alması bağlamında değerlendirdiğimizde kadının ihmal etmemesi gereken en önemli görevinin ailesi olduğu ortaya çıkmaktadır.⁴²¹ Ancak Peygamberimiz döneminde kadınların çeşitli mesleklerde çalıştığı ve Rasûlullah'ın kadınlara toplumsal hayatta çalışmak konusunda yasak getirmediği de görülmektedir. Zamanın şartları dikkate alındığında insanların o günün şartları dahilinde sınırlı iş imkanlarına sahip oldukları açıktır. Ticaret, tarım ve hayvancılığın zamanın en çok istihdam barındıran iş alanları olduklarını söylemek yanlış olmasa gerekir.⁴²² Bu bağlamda kadın sahâbilerle ilgili rivayetler incelendiğinde kadınların bahsedilen alanlar ve bu alanların dışında da çalıştıkları ve sosyal hayatta aktif oldukları görülmektedir.

Hz. Peygamber döneminde birçok insan ticaretle uğraşmaktaydı. Ticaretle uğraşan kadınlar açısından verilecek ilk ve en meşhur örnek bizzat Peygamberimizin eşi Hz. Hatice'dir. Hz. Hatice Mekkeli zengin tüccarlardan biriydi ve Rasûlullah Peygamber olduktan sonra onun ticaretine engel olmamıştı.⁴²³ Yine Peygamberimizin eşlerinden Zeynep bint Cahş'ın deri tabaklayıp sonra da derileri işleyip sattığı, elde ettiği geliri de tamamen yoksullara dağıttığı bilinmektedir.⁴²⁴ Bu konuya başka bir örnek ise Kayletü'l Enmari isimli tüccar olan kadın sahâbîdir. Rivayetlere göre Kayle Peygamberimize bir umre ziyaretinde, yaptığı ticareti anlatmış, Hz. Peygamber ise fiyat yükseltme ile ilgili olarak onun yaptığı ticaret şeklini değiştirmiştir.⁴²⁵ Bu rivayet incelendiğinde Rasûlullah'ın Kayle'ye "Kadınların çalışmaması gerekir" tarzında herhangi bir yasak getirmediği⁴²⁶ ancak erkek olsun kadın olsun, ticaret yaparken insanların hakkını koruyarak çalışmalarını gerektiğini gösteren bir usul getirdiği görülmektedir. Ticaretle

⁴¹⁹ Ali Toksarı, "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", *Diyanet İlmî Dergi* 29/4, 1993, 75.

⁴²⁰ Buhârî, "Vesaye", 9 (No. 2751), Müslim, "İmare", 20 (No. 1829). Ayc. bkz. Hayrettin Karaman, *Kadın ve Aile* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1995), 358.

⁴²¹ Peygamberimizin kadınlara evin iç işlerini tavsiye etmesini, kadının sosyal hayattan kopartılması anlamında değerlendirmek doğru değildir. Daha ziyade bu tavsiyeyi, bir pergel misali kadının, bir yönüyle ailesinden ayrılmadan sabitlenmesi gerektiği diğer yönüyle ise sosyal hayattaki gelişmelerden geri kalmayarak her türlü ilmi, fikri, kültürel, sanatsal gelişim ve değişime açık olması anlamında değerlendirmek yerinde olacaktır.

⁴²² Sabri Hizmetli, *İslâm Tarihi*, 132-136.

⁴²³ İbn Hişam, *İslâm Tarihi: Siret-i İbn Hişam Tercümesi*, 1/251.

⁴²⁴ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/683.

⁴²⁵ İbn Mâce, "Ticaret", 29 (No. 2204).

⁴²⁶ Kur'an'ın bu konudaki genel bakışı da kadının sosyal hayattan kopması şeklinde değil, kadının sosyal hayatta cinsiyeti ile değil, Müslüman kadın şahsiyeti ile var olması gerektiği yönündedir. Zira Kur'an'da, dışarı çıkarken dış örtülerinin alınması ile ilgili âyet kadının sosyal yaşamını yok sayan çarpık bir anlayışı yadsımda bilakis kurallarına uygun bir hayat tarzı ortaya koymaktadır. Ahzab 33/35, 59.

meşgul olan kadınların örnekleri artırılmakla birlikte kadınların çarşıya alışveriş için çıkmalarına izin verildiği de rivayetlerde geçmektedir.⁴²⁷ Peygamberimiz, Semrâ bint Nüheyk isimli kadın sahâbîyi usule uygun satış yapmayan kişilere pazarlarda elinde kırbacı ile gerektiğinde ceza vermek üzere görevlendirmiştir. Peygamber Efendimizden sonraki reşit halifeler döneminde bu uygulamanın örneklerine aynı şekilde rastlamak mümkündür. Örneğin, Şifâ isimli kadın sahâbînin Hz. Ömer tarafından gerektiğinde ceza vermek kaydıyla pazarlarda kontrol amaçlı görevlendirildiği bilinmektedir.⁴²⁸

Hz. Peygamber döneminde kadınların etkin oldukları bir diğer alanın ise tarımcılık olduğu görülmektedir. Kadınların eşleri ile berber çalıştıkları ve geçimlerini sağlamak için fedakârlık yaptıkları tahmin edilecek bir vakıdır. Örneğin Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ'nın eşi Zübeyir b. Avvâm ile Medine'ye hicretten sonra Peygamberimizin verdiği tarlada çalıştığı ve başında mahsul taşıdığı kaynaklarda geçmektedir.⁴²⁹ Bazı kadınların hayvan otlatarak çobanlık yaptıkları da bilinmektedir.⁴³⁰ Asrı saadette kadınların aktif olarak çalıştıkları bir diğer alan ise kadın olmanın fitri özelliği olarak ortaya çıkan ebelik mesleğidir. Kadınlar bu dönemde ebelik ve hemşirelik yapmışlar hatta savaş zamanlarında sıhhiye olarak faal bir şekilde görev almışlardır. Sağlık alanında çalışan kadın sahâbîlerin başında Selmâ isimli ebeyi zikretmek yerinde olacaktır. Selmâ ismiyle de bilinen Ümmü Râfi'nin Peygamber Efendimizin ve Hz. Fâtıma'nın çocuklarının ebesi olduğu ve otuz yılı aşkın bir zamanda ebelik yaptığı ifade edilmektedir.⁴³¹ Çocuklara dadılık ve sütannelik yapmak da o dönemde yaygın olarak kadınların çalıştıkları mesleklerdendi. Bu konuda Hz. Peygambere ve amcası Hz. Hamza'ya sütannelik yapan Süveybe ve Peygamberimize uzun zaman bakan Halîme akla ilk gelecek örneklerden olsa gerektir.⁴³² Peygamberimizin oğlu İbrâhim'in ise sütannesinin yanındayken öldüğü bilinmektedir.⁴³³

Kadınların sıhhiyelik yaptıklarına değinmiştik. Bunlardan bazıları ebelik ve hemşirelik yaparken, bazı kadınlar ise doktorluk yapacak tecrübeye sahiplerdi. M. Asım Köksal (1913-1998), Hayber'in fethinde (7/628) mescitte bir çadır kurulduğunu ve bu çadırda yaralıları tedavi etmek için bizzat Peygamberimiz tarafından Küaybe bint Sa'd el-Eslemiyeye isimli kadın sahâbînin yaralıları tedavi etmek için atandığını ifade

⁴²⁷ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/960.

⁴²⁸ Aynur Uraler, "Şifâ bint Abdullah", 39/138-139, ayc. bkz. Ali Toksarı, "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", *Diyanet İlmî Dergi*, 76.

⁴²⁹ Müslim, "Selam", 34 (No. 2182).

⁴³⁰ Buhârî, "Zebâih", 18 (No. 5501).

⁴³¹ Mehmet Eren, "Ümmü Râfi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42/327.

⁴³² Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/39-40.

⁴³³ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 28 (No. 3125-3126).

etmektedir.⁴³⁴ Tabiplik yapan diğer kadın sahâbîlerden birisi ise Hz. Ca'fer'in eşi Esmâ bint Umeys idi. Esmâ, Peygamberimiz hastalandığında Yemen ve Hindistan'dan gelen bitkilerden karışım hazırlayarak tedavisi için çalışmıştır.⁴³⁵ Kadınların Hz. Peygamber döneminde özellikle savaş zamanlarında hemşirelik yaptıklarına dair örnekler ise oldukça çoktur. İbn Abbas'tan gelen bir rivayette kadınlara Rasûlullah savaşmayı yasakladığı için onların savaşa su taşıma, savaş aletlerinin tamiri, yaralılara yardım için savaşa katıldıkları ve bu hizmetlerinden dolayı Rasûlullah'ın ganimetlerden (hisse şeklinde değil) hediyeler verdiği geçmektedir.⁴³⁶ Savaş ve kadından bahsederken ihtiyaç durumunda eline kılıç almak zorunda kalıpta bizzat savaşa katılan kadın sahâbîlerden bahsetmek yerinde olacaktır. Bu hanım sahâbîlerin en meşhurlarından Nesîbe Hatun, Uhut savaşında Müslümanların dara düştükleri o anlarda Rasûlullah'ın yanından hiç ayrılmamış, eşi ve oğulları ile Peygamberimizi canı pahasına savunmuştur. Nesîbe'nin Hz. Peygamberin yardımı ile bir süvariye öldürdüğü ve çabalarından dolayı Peygamberimizin duâsını aldığı rivayetlerde geçmektedir.⁴³⁷ Ümmü Atıyye isimli kahraman kadın sahâbînin ise Peygamberimizle yedi savaşa katıldığı ve yaralılara yardım ettiği bilinmektedir.⁴³⁸

Peygamberimizden gelen rivayet örnekleri incelendiğinde, kadınlar hakkında şu işi yapar veya şu işi yapamaz şeklinde bir kayıt da bulunmadığı görülmektedir. İslâm'ın belirlediği helal-haram kaydının kadın-erkek ayırmaksızın her insanı bağlaması, kadının da çalışma hayatında helal ve haram sınırına riayet etmesini gerektirmektedir.⁴³⁹ Ayrıca yüce dinimiz İslâm'ın insana toplumsal veya kişisel olarak yüklediği sorumlulukları kişinin fitratına uygun bir şekilde belirlediği de görülmektedir. Bu bağlamda kadınların İslâm'ın belirlediği helal dairesinde, meşruiyet ölçüsünde çalışmaları gerekmektedir. Kadınların mahremiyet kurallarına riayet edip, namusuna ve şerifine dikkat ederek çalışmasında bir sıkıntı görülmemektedir. Ancak kadın Peygamberimizin dikkat çektiği üzere öncelikli olarak ailesi ve çocuklarından sorumlu olduğu için ailesini ihmal etmemek üzere çalışma hayatına atılmalıdır.⁴⁴⁰ Zira

⁴³⁴ M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi* (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1987), 10/201.

⁴³⁵ Ahmet Acarlıoğlu, "Hz. Peygamber (s.a.v.) Döneminde Kadının Çalışma Hayatındaki Yeri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42/1, 2019, 221.

⁴³⁶ Müslim, "Cihat", 137 (No. 1812).

⁴³⁷ M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, 10/159-160.

⁴³⁸ İbn Mâce, Cihat, 37. Peygamber Efendimizin kadınları savaş ile sorumlu tutmadığı hatta Hz. Âişe savaşa katılmak için izin istediğinde kadınların savaşa katılmalarına izin vermediği bilinmektedir. Buhârî, "Cihat", 62-64. No. 2880-2883), Müslim "Cihat", 142, (No. 1812), İbn Mâce, "Cihat", 37 (No. 2856). Ancak kadınlar mükellef olmamakla birlikte ihtiyaç zamanlarında cephe gerisinde veya savaş meydanında görev almışlardır.

⁴³⁹ Nur 24/30-31. Âli İmran 3/197. Hucurât 48/13.

⁴⁴⁰ Müslim, "Zekât", 40 (No. 996).

Peygamberimiz eşini ve çocuklarını ihmal etmeyi hangi gerekçe ile olursa olsun uygun görmemiş ve şiddetle uyarmıştır.⁴⁴¹ Kadın, insan olarak evvela, İslâm medeniyetinin toplumsal tekamülü için sorumluluğunun farkında olmalı, sonra da kadın olarak asıl sorumlu tutulduğu ailesini ihmal etmemelidir. Nesil yetiştiren kadının eğitimi olmasının ve yaşadığı zamanın gerisinde olmamasının gerekliliğinden daha önce bahsetmiştik. Kadın ister çalışmayı tercih etsin ister sadece anneliği tercih etsin ilim ve irfan sahibi olarak toplumdaki yerini alması gerektiği görülmektedir. Müslüman toplumların muasır medeniyet seviyesine yükselmesi için kadının bulunduğu ortamda, iyiliğin yayılması için uğraşan duyarlı, etrafına faydalı olmak için gayret eden üretken bir vizyona sahip olması gerekliliği aşikârdır. Aksi takdirde kadın, kulluk amacından uzak, medyanın ve modanın yönlendirdiği edilgen bir konumda olacaktır.

2.3.2. Günümüzde Kadının Çalışma ve Sosyal Hayatı

Kadının çalışması ve sosyal hayatı hem insanlık tarihi kadar kadîm bir konu hem de en çok tartışılan sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sanayi devrimi ve ardından yaşanan savaşlar ve ekonomik krizlerin, kadın iş gücünün tartışılmasına neden olduğu görülmektedir. Bu bağlamda mevcut durum nedeniyle dünyada, özelde ise ülkemizde kadının evinin, evi bağlamında sosyal çevresinin dışında ücret karşılığı çalışmasını arz ve talep doğrultusunda gündeme getirmiştir.⁴⁴² Modern dönemle birlikte birçok iş alanının oluşması kadının çalışma hayatının şekillenmesinde etkili olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında modern dönemde özellikle sanayileşmiş toplumlarda kadının çalışma alanının daha da genişlediği görülmektedir. Kadının çalışmasında temel olarak yasak getirmeyen İslâm'ın, modern dönemde hemen her alanda çalışan ve kariyerini aile hayatının önüne geçiren kadına bakışı nedir? İslâm, kadının çalışma ve sosyal hayatını sınırlamış mıdır? Aile ilişkisi bağlamında düşündüğümüzde kadının çalışması aile ilişkilerini nasıl etkilemektedir? Kadının, günün çoğunu ailesinden uzak geçirmesinin hem kendine hem de aile bireylerine psikolojik yansımaları nelerdir? şeklindeki sorular bu başlık altında incelenecek ve konumuzu şekillendirecektir.

Peygamberimizin aile hayatıyla ilgili ifadeleri kadının sosyal hayatının nasıl şekillenmesi gerektiği konusuna ışık tutmaktadır. Erkeğin, evin ve ailesinin maddî-

⁴⁴¹ Buhâri, "Vesâye", 9 (No. 2751), Müslim, "İmâre", 20 (No. 1829), Ebû Dâvûd, "Zekât", 45 (No. 1692).

⁴⁴² Balkan savaşları sırasında erkeklerin savaş dolayısıyla sosyal hayattan kısmen uzaklaşmaları, kadınların ihtiyaca binaen çalışma hayatındaki boşlukları doldurmasını kolaylaştırmıştır. *Hilali Ahmer* bugünkü ismiyle *Kızılay'ın* o dönemde kadınları hemşirelik, memurluk, temizlik görevlisi, terzi, aşçı olacak şekilde eğitip, iş verdiği bilinmektedir. Zekiye Demir, "Kadının Ücret Karşılığı Çalışması Konusunda Din İşleri Yüksek Kurulu'na Gelen Sorular", *Dini Araştırmalar* 21/54, 2018, 81-106.

manevî ihtiyaçlarını gidermekle sorumlu tutulmasının⁴⁴³ kadının asli görevi olan *annelik* görevini daha rahat ve huzurlu bir şekilde yerine getirebilmesi açısından bir vurgu niteliğinde olduğu görülmektedir. Bir yandan ise İslâm, kadının parasını eşinin izinsiz kullanmasına izin vermeyerek,⁴⁴⁴ yeri geldiğinde eşinin yeri geldiğinde çocuğunun zorluklarına tahammül gösteren kadının, maddî anlamda sıkıntıya girmesini engellemeye çalışmıştır.

Bu bağlamda konuya baktığımızda kadının iş hayatını engelleyen ifadelerin olmaması, maddî anlamda geçim sorumluluğu olmayan kadın açısından tercihine bırakılmış bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak çalışanın muhakkak bir karşılığının olacağına bizzat Kur'an tarafından teyit edilmesi⁴⁴⁵ ve Peygamberimizin eşlerinden çalışan hanımlarının bulunması, Müslüman kadının yüce İslâm medeniyetinin oluşması için, çalışma hayatında nasıl bir bakış açısına sahip olması gerektiği meselesini gündeme getirmektedir.

Dinimiz İslâm, kadına anne kimliğinden dolayı en büyük değeri vermiş, belki de insanlık tarihinin en büyük haklarından olan anne olma hakkını tüm yüceliği ile kadına tekrar iade etmiştir.⁴⁴⁶ Nesil yetiştirmenin toplum inşa etme açısından önemi ve bilinçli, çalışkan nesillerin muasır medeniyetler oluşmasındaki katkısının büyüklüğü yadsınamaz cinstendir. Kadının çalışması konusunda yasak getirmeyen İslâm dininin kadın-erkek ayırt etmeden helal ve haram çizgisinde belli kurallar getirdiği, kadının mahremiyetle ilgili kurallara dikkat ettikten sonra çalışmasında sıkıntı görmediği daha önce de belirtmişti. Ancak sanayileşme ile kadının çalışma hayatına girmesi ve modern düşüncenin toplumsal yaşama etkisini kadınların dönüşümü üzerinden eleştiren Aliya İzzetbegoviç (1925-2003), modern düşüncenin toplumda açtığı yaranın büyüklüğünü şu sözleriyle eleştirdiği görülmektedir: "Medeniyet kadından kullanılan veya tapılan bir nesne yarattı, ancak bu esnada tek saygıdeğer özelliği olan şahsiyetini aldı. Anneliği ihmal ederek o, kadını temel ve yeri doldurulamaz rolünden yoksun bıraktı"⁴⁴⁷ cümlesi ile tepkisini dile getirerek, kadının annelik vazifesini aksatmadan çalışmasının toplum ve aile açısından önemine vurgu yapmaktadır. Zira İslâm, kadına annelik erkeğe ise babalık görevini vererek aile kurumunu hem düzenlemiş hem de koruma altına almıştır. Aile kurumunun sağlıklı devam edebilmesi cinslerin öncelikli olarak sorumluluklarının

⁴⁴³ İbn Mâce, "Nikâh", 3 (No. 1850).

⁴⁴⁴ Nisa Sûresi 4/4, konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Vehbe Zuhayli, Tefsirü'l Münir, 2/483, ayc. bkz. Cevat Akşit, Mutlu Evlilik, 125.

⁴⁴⁵ Ali İmran, 3/195, Nahl 16/95, ayc. bkz. Ejder Okumuş, "İslam ve Kadın", *Kadın ve Aile Yazıları* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 25.

⁴⁴⁶ Aliya İzzetbegoviç, *İslam Deklarasyonu*, 63.

⁴⁴⁷ Aliya İzzetbegoviç, *İslam Deklarasyonu*, 64.

bilincinde olmasını gerekli kılmıştır. Şu halde erkeğin ne kadar ağır ve yoğun işte çalışırsa çalışsın bir şekilde ailesine zaman ayırmasının gerekli olduğu ve aksi için bir bahanesinin olmayacağı açık olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁴⁸ Aynı şekilde kadının da çalışması durumunda annelik vazifesini ihmal etmesinin veya kariyerini anneliğinin önüne geçirmesinin bir bahanesinin olmayacağı toplumsal bir sorumluluk vazifesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadının sorumlu olduğu asıl görevin annelik olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, çalışma hayatının zorlukları karşısında yorulan kadının eve geldiğinde bu kutsal vazifesine yüksüneceği açık olduğundan kadının her işten önce ailesini gözetmesinin Allah'ın ve Resulünün emri⁴⁴⁹ olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda kadının aile kurma ve annelik hassasiyetini suistimal etmeden çalışması, Kur'an tabiri ile *saliha kadın* olması için gerekli vasıfları kaybetmeden sosyal hayatını şekillendirmesinin gerekliliği olarak görülmektedir.⁴⁵⁰

Kadının çalışması ve sosyal hayatı konusunda üzerinde düşünülmesi gereken başka bir mesele ise "çalışan kadın" kavramının feminizmin çığırkanlığı ile dayatılan anlamından uzaklaştırılarak yeniden yorumlanmasının gerektiği meselesidir.⁴⁵¹ Modern dönemde eğitim seviyesinin artması ile kadınların doktor, avukat, öğretmen oldukları veya girişimci, tekstil, medya gibi birçok alanda çalıştıkları görülmekle birlikte daha çok hizmet sektöründe çalıştıkları bilinmektedir.⁴⁵² Kadın ücret karşılığında çalıştığında aşçılık, temizlik elemanı, hemşirelik veya kreşlerde çalışmakta ve toplumda "çalışan kadın" statüsünde değerlendirilmektedir. Oysa bir anne evinin aşçılığını, temizliğini, çocuklarının bakıcılığını ve hemşireliğini yapmakta en önemlisi çocuğunun ilk öğretmeni olarak çalışmakta fakat çocuğuna baktığında değil kreşte başkalarının çocuğuna baktığında "çalışan kadın" statüsünde görülmektedir. Modern toplumda *çalışan kadın* imajı zaman içerisinde annelik yapan kadını, "Çalışmayan, boş duran kadın" pozisyonuna düşürdüğü görülmektedir. Annelik yapan kadın neredeyse tüm mesleklerin yaptığı işleri yapıp çok çalışmasına rağmen yine de toplumda işsiz ve cahil olarak düşünülmemektedir. Hatta toplumun mahalle baskınından dolayı kadın, anneliğinden utanan bir konuma itilmektedir. Kadın bundan dolayı yaratılışında var olan annelik duygusunu tam hissedememekte ve anne olduğu için hak ettiği saygıyı çevresinden görememektedir. Bu durum toplumda anne olmanın çalışmayan kadın olmakla eş değer görülmesi gibi bir algının oluşmasına neden olmuştur. Meseleye bu

⁴⁴⁸ Mehmet Hatipoğlu vd., *Eş Olarak Hz. Muhammed: Kutlu Doğum Tutanakları 2*, 1-74.

⁴⁴⁹ Ahzab 33/33, Nisa 4/34. Tirmizî, "Radâ", 11 (No. 1163).

⁴⁵⁰ Bekir Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, 254-260.

⁴⁵¹ Fatih Tokbaş, "Yenilikçi Müslüman Düşünür Olarak Aliya İzzetbegoviç", *DEÜİFD*. 44, 2016, 7-45.

⁴⁵² Zekiye Demir, "Kadının Ücret Karşılığı Çalışması Konusunda Din İşleri Yüksek Kurulu'na Gelen Sorular", 86.

açından bakıldığında toplumda "çalışan kadın" anlayışının acilen yeni bir okuma ile değiştirilmesinin gerektiği görülmektedir.⁴⁵³ Bu bağlamda her işin eğitiminin, okulunun, seminerinin olduğu gibi annelikle ilgili de bu tarz çalışmaların yapılması, hatta okullarda annelik ve babalık ile ilgili derslerin okutulması, *annenin* boş dolayısıyla değersiz, cahil ve âtıl bir konumuna düşürülmesine engel olacak, anne olarak kadın da kendisini değerli hissedecektir. Oysa günümüz toplumunda kadın ister çalışsın isterse çalışmasın, anneliğini ihmal ettiğinde ilişkileri kopma seviyesine gelen ailelerin sayısının azımsanmayacak ölçüde çok olduğu görülmektedir. Zira sekülerleşme annelik duygusu ile donatılmış kadını bu duygudan uzaklaştırıp istekleri peşinden koşan bir pozisyona getirmektedir.⁴⁵⁴ Yine aynı sebepten dolayı çocukların mağdur oldukları, çocuğun fiziksel ve ruh gelişiminin bu durumdan olumsuz etkilendiği de bilinmektedir. Nöropskiyatır Nevzat Tarhan, çocukların fizikî bakım şartları çok iyi bir noktada olsa bile anne sevgisini yeterince hissedemediklerinde psikolojik açıdan yeterli bir gelişim elde edemeyeceklerini, kadın dünyevileştikçe annelik duygusunun bir o kadar zayıfladığını ancak annenin çocuğuyla daha çok ilgilendiğinde ise çocuğun kişiliğinin daha iyi geliştiğine dikkat çekmiştir.⁴⁵⁵

Kadın ona değer yükleyen ve en temel hakkı olan annelik vasfından uzaklaştığında hem duygusal olarak bir parçasından yoksun olmakta hem de üreten değil tüketen bir konumda görüldüğünden duyguları incinmektedir. Kendisi için biçilen toplumsal rol doğrultusunda kadın, kariyer yapma konusunda kendini baskı altında hissetmektedir.⁴⁵⁶ Gelişmiş toplumlarda kadınların çalışma hayatlarında başarılarını artırmak için radikal denilebilecek çabalar göstermesi ve kariyerinde yükselmesine karşın annelik duygusundan yoksun olarak yetişen kadının aile hayatından uzaklaştıkça kendisini yalnız hissetmesinin toplumsal bir vakıaya dönüştüğü de bilinmektedir. Ailesizlik ve yalnızlık duygusunu ticarete dönüştüren Japonların kendilerini yalnız ve mutsuz hisseden kişiler için sıcak ev ortamını ve sevecen eşin sıcaklığını yansıtmayı hedefledikleri *yuva cafeler*, hatta kendisini iyi hissetmek için etrafında kendisine iltifat eden genç ve yakışıklı erkeklerin hizmet ettikleri *uşak cafeler* açtıkları medyaya

⁴⁵³ Aliye İzzetbegoviç, *İslâmî Yeniden Doğuşun Meseleleri*, ter. İbrahim Hakan, Azra Belekçi Aydoğan (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020), 31-50.

⁴⁵⁴ Semra Demirkan, "Modern Zamanlarda Annelik", *Kadın ve Aile Yazıları* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 86.

⁴⁵⁵ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 317.

⁴⁵⁶ Nevzat Tarhan, A.g.e.,114, Süper kadın sendromu ile ilgili ayc. bkz. Seçil Kılıç, "Süper Kadın Sendromuna Dikkat", *Seninle Dergisi*, 2012, 36-37. Web için bkz. <http://www.seninle.com.tr/ruh-ve-beden/psikoloji/1509-super-kadin-sendromuna-dikkat.html> (Web.15.01.2020).

yansıyan haberler içindedir.⁴⁵⁷ Benzer bir uygulamanın uzun yıllardır Avrupa ve Amerika'da aile ortamını özleyen kişiler için *sarıma merkezleri* ile hayata geçirildiği bilinmektedir.⁴⁵⁸ Avrupa'da iş hayatında başarılı olmak ve erkekler gibi düşünüp karar verebilmek için erkeklik hormonu alan kadın sayısının arttığı da ifade edilmektedir. Kadının fitratından uzaklaşarak sosyal ve çalışma hayatına dahil olması ve bu pozisyonun modernleşme adına bir gereklilik gibi algılanması hem kadını ruhsal sıkıntılara sürüklemekte hem de kadının ailedeki toparlayıcılık rolünü azaltmaktadır.⁴⁵⁹ Kadın bir yandan ailesinden kopmak istemeyerek iyi bir anne ve eş olmak istemekte, bir yandan da başarılı bir kadın olarak toplumda yerini almak istemektedir. Kadın üzerinde oluşturulan toplumsal baskının günümüz toplumunda kadının birden çok rol alması ile yakından ilişkili olduğu ve psikolojik sıkıntıları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Depresyon ve panik atağa sebep olan bu durum tıpta "Süper kadın sendromu" olarak isimlendirilmiştir.⁴⁶⁰ Şu halde kadının yalnızca toplumsal anlamda "çalışan kadın" imajının yerine, anneliği merkeze alan bir çalışan kadın anlayışının tesis edilmesi durumunda hem kadının toplumsal yükü hafifleyecek hem de kadının ailevi ve sosyolojik anlamda yaşamış olduğu pek çok sıkıntının önüne geçilmiş olacaktır.

Rabbinin yaratma sebebinden uzaklaşarak bir yaşam tercih edildiğinde toplumsal gelişmeler ve değişimlerin aileyi olumsuz etkilediği ortadadır. Peygamberimiz ve sahâbîler döneminde ortaya koyulan kadın imajının, kadını tamamen sosyal hayattan koparan, eğitimine bile izin vermeyen bir anlayıştan uzak olduğunu ifade etmiştik. Bununla birlikte çalışma, eğitim, sinemaya gitme gibi hayatla iç içe olunan yerlerde İslâm'ın kadın ve erkek için kurallar getirdiği ama tamamen sosyal yaşamı yadsımadığı da bilinmektedir. İslâm'ın, modern hayat felsefesinin dayattığı gibi kadını kadın kimliğinden uzaklaştırıp işçi olarak gören ve feminizmin etkisi ile esasında evinden uzaklaştırarak daha çok yönlendirilen bir nesne şeklinde görmediği de açıktır.⁴⁶¹ Bu bağlamda düşündüğümüzde tarihi, kadını değersizleştiren örneklerle dolu olan batı medeniyetine karşı İslâm, kadının aile içinde aldığı sorumluluktan dolayı şefkat ve değer zirvesinde bir tutum sergilemiştir. Ancak, modern düşünce kadını amacından

⁴⁵⁷ Dilara Gerçek, "Japonların Yaratıcılıkta Bir Dünya Markası Olduğunun Kanıtı: Konsept Kafeler", <https://onedio.com/haber/japonlarin-yaraticilikta-bir-dunya-markasi-oldugunun-kaniti-konsept-kafeler-803838> (Web. 21.03.2020).

⁴⁵⁸ "Kendini Yalnız Hissedenler İçin Sarılma Merkezi", <http://www.cumhuriyet.com.tr/galeri/kendini-yalniz-hissedenler-icin-sarilma-merkezi-904766/3> (Web. 21.03.2020).

⁴⁵⁹ Fatma Hale Liman, "Kadın Emeğinin Değeri", *Kadın ve Aile Yazıları* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 246.

⁴⁶⁰ Halide Yenen, "Yeni Rollerle ve Yeni Sorumluluklarıyla Kadın", *Kadın ve Aile Yazıları* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 35-36.

⁴⁶¹ İbrahim Yıldız, "Kur'an ve Sünnete Göre Sosyal Hayatta Kadın Erkek İlişkisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42, 2019, 83-109.

uzaklaştırıp cinsel kimliğini ön plana çıkartmış, "Kadın özgürlüğü" söylemiyle de kadını üreten ve insan yetiştiren bir konumdan sırf kendisi için çalışan bir pozisyona itmiştir. Bu durum ise kadının ailesinden uzaklaşarak erkeğin arzularına göre bir yaşam sürmesine sebep olmaktadır. Sonuçta kadın, beğenilme duygusuyla hareket ederek kendi özünü kaybetmekte ve cinsiyet özelliğini ön plana çıkararak bir varlık konumuna düşmektedir.⁴⁶² Bu da kadının, erkek karşıtı söylemi özgürlük olarak gören feminizmin tuzağına düştüğünün açık bir göstergesidir.

Kadının yaratılışından ve yaratılış amacından uzaklaştığında, aslında özünden uzaklaştığı görülmektedir. Kadının latif ruhuna tekrar dönme isteğinin, modern toplumun acı çeken, emekçi kadınının ruh haline de yansıdığını Bora Ayanoglu'nun "Fabrika Kızı" isimli eserinde görmek mümkündür. Eserde çalışan kadının hayalinin kendisini seven/koruyan bir eşe ve mutlu bir yuvaya olan özlemi etkili bir şekilde dile getirilmektedir.⁴⁶³ Bu bağlamda kadının, aile ve çalışma hayatına nebevî çerçeveden bakarak hayatı okuduğunda daha sağlıklı, insan onuruna daha uygun bir ilişki oluşturabileceği aşikârdır. Kadının kişiliğine ve yaratılışına uygun davrandığında daha mutlu olacağı için hem sağlıklı nesiller yetiştireceği hem de Rabbinin kendisine bahşettiği cinsiyetinin farklılığının getirdiği incelikle sosyal hayatında daha başarılı olacağı görülecektir.

Kadının çalışma ve sosyal hayatı ile ilgili olarak aile kurumunu korumak ve ihmal etmemek şartıyla çalışmasının İslâm açısından herhangi bir sakıncasının olmadığını gördük. Fakat teknolojik gelişmelerle birlikte modern toplum insan hayatını kolaylaştıran pek çok imkânlar sunmasına karşın aynı zamanda pek çok ahlâkî problemi de beraberinde getirmektedir. Örneğin cep telefonu veya internet kullanmak birçok konuda hayatımızı kolaylaştırırken mahrem şeylerin paylaşılmasına veya mahremiyet sınırının muhafaza edilmemesinden kaynaklanan istismar olaylarının yaşanmasına

⁴⁶² Bu konuda daha ileri bir görüş sunan Safinaz Kazım, "Kadının Hürriyeti ve Özgürlüğü" söyleminin esasında Müslüman ülkeleri daha rahat yönetmeyi hedefleyen egemen emperyalist güçlerin ve siyonizmin ortaya çıkardığı bir söylem olduğunu düşünmektedir. Kazım, İslâm medeniyetinde "Hicap" özgür kadının işareti iken batı medeniyetinin dünya siyasetinde söz sahibi olmasından itibaren, "Çıplaklık" kadının özgürlüğüdür şeklinde bir algı operasyonuna dönüştüğünü iddia etmektedir. Kazım'a göre siyonizm ve emperyal güçler Müslüman ülkelerde inşa etmek istedikleri yeni toplum düzeninde ülkelerin dili ve kadın üzerinden emellerini ortaya çıkarmaktadır. Zira özgür kadın, özgürleştikçe aileye fırsatı kalmayacak aile işleri ile uğraşmak atıl görülecektir. Böylece bozulan aile ile toplum zayıflatılacaktır. Dağılan, amacı olmayan, cinsellik tuzağına düşmüş toplumun yönetilmesi ise daha kolay olacaktır. Kazım, eğitim sistemini de eleştirerek, ailesinden uzaklaşp sosyalleşme adı altında bireyselleşen kadının, Allah'ın "Oku" emrine muhalif bir öğrenim görmesiyle esasında eğitim ve özgürlük çatısı altında "hicap"tan uzak, çıplaklaştırılarak nesne haline getirildiğini iddia etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Safinaz Kazım, *Kadının Özgürlüğü*, çev. Mustafa İslamoğlu (İstanbul: Denge Yayınları, 1996), 40-55.

⁴⁶³ Online üzerinden müellifin ismi ile ulaşabileceğimiz bu şiir, sanatçı Alpay tarafından aynı isimle şarkı olarak seslendirilmiştir.

sebebiyet verebilmektedir. Bu bağlamda Müslüman kadının sosyal ve çalışma hayatında, İslâm'ın belirlediği çizgileri aşmadan mahremiyet kurallarına uyması, toplumsal görev ve sorumluluklarını yerine getirirken istismara uğramadan şahsiyetini muhafaza etmesinin nasıllığı bir sonraki başlık altında incelenmeye çalışılacaktır.

2.4. SOSYAL HAYATIN AİLEYE YANSIMASI AÇISINDAN AİLE İÇİNDE KADIN

Sosyal hayatın aileye yansıyan kısmında ilk önce mahremiyet konusuyla ilgili bilgiler verilecek, daha sonra ise teknolojik gelişmelerin aile ve sosyal hayat üzerindeki etkilerine değinilecektir. Bu bağlamda Müslüman kadının sorunları ve bu sorunlar karşısındaki tavır ve tutumun ne olduğuna dair rivayetlere yer verilecektir.

2.4.1. Mahremiyet ve İstismar Açısından Modern Toplumda Kadın

Sözlükte helal olmayan, yasaklanan şey anlamına gelen mahrem kelimesi, fıkıh terimi olarak dinen yasaklanmış bulunan belli derecelerdeki akraba anlamında kullanılmıştır. Mahrem denildiğinde neyin kast edildiği Kur'an âyetleri ve hadîsler ışığında değerlendirilmiş, kadın-erkek ilişkileri, evlenme yasağı olan kişiler ve onlarla olan iletişimin sınırları, özelde ise kadın-erkek ilişkisinde daha çok cinsiyet dokunulmazlığı bağlamında anlaşılmıştır.⁴⁶⁴ Mahremiyet sınırları sadece kişinin kendisinin belirlediği bir alan olarak karşımıza çıkmamaktadır. Bilakis mahremiyet alanının kültürel faktörlerden etkilendiği fakat mahremiyet alanında din faktörünün etkisinin yadsınamaz olduğu ve dinin, mahremiyet alanının sınırlarını bizzat çizdiği görülmektedir.⁴⁶⁵

Yüce Allah insanı bir dişi ve bir erkekten ruh ve beden düalizmiyle yaratmıştır.⁴⁶⁶ İnsan ruhî yönü ile ulvî bir dereceye çıkarken, insanın maddesel yönünü temsil eden süflî yönü ile fitratına aykırı davrandığında yaratılan varlıklar içerisinde en alt seviyeye düşebilmektedir.⁴⁶⁷ İnsanın bu şekilde yaratılması, insanı varlık sahasındaki diğer varlıklardan farklı kılmaktadır. İnsanın yaratılan varlıklar içerisinde saygın ve yüce kabul edilmesi, insanın canını, bu bağlamda da sosyal statüsü ne olursa olsun onun özel hayatını, özel hayatının gizliliğini, ailesi ve ailesi ile ilgili haklarını, onurunu ve şerefini, dinin ve hukukun koruması altına alınmasını gerekli kılmıştır.⁴⁶⁸ Zira yüce Allah, varlıkların en şerefli olması açısından insanın fitratında var olan saflık, yücelik

⁴⁶⁴ Salim Ögüt, "Mahrem" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/388.

⁴⁶⁵ Muammer Cengil, "Aile ve Mahremiyet", *Peygamberimiz ve Aile* (Ankara: DİB Yayınları, 2019), 105-109.

⁴⁶⁶ Hucurât 49/13.

⁴⁶⁷ Tîn Sûresi 95/4-5.

⁴⁶⁸ Kolektif, *Sorularla Mahremiyet Bilinci* (Ankara, DİB Yayınları, 2019), 17-18.

ve mükerreriyeti korumak için çeşitli ilke/prensipler koymuştur.⁴⁶⁹ Bunlardan birisi de şüphesiz mahremiyet duygusudur. Mahremiyet duygusu, insanın fitratını koruma ve ruhunun yüceliğini muhafaza ederek ruhu bedende görünür kılma yani insanın zarafetini ortaya çıkarma eğilimidir.⁴⁷⁰ İnsanın fitratından uzak, ruh ve bedenden müteşekkil yönünü yadsıyan davranışı insanı kabalaştırmakta ve duygularını yönlendirmesini zorlaştırmaktadır. Mahremiyet duygusu insanoğlunun yaratılışında var olan fitrî bir duygudur.⁴⁷¹ Bu ona Rabbi tarafından bahşedilen müstesna bir özelliktir. Zira insan, mahremiyet duygusu sayesinde kendisini tanır ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı korunma gücüne sahip olur. İnsanın bedenine, aklına ve özel yaşamının gizliliğe olan saygının artırılması bilincini yerleştiren bu duygu sayesinde insan, kendi özel alanını koruduğu gibi başkasının özel alanına müdahil olmaması gerektiğinin de bilincine varmaktadır. Bu bağlamda dinin amacının insanda kulluk bilincini artırmak olduğunu düşündüğümüzde mahremiyet bilincinin oluşması da kulluk bilincimizin artmasına sebep olan önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁷² Dinimiz mahremiyet bilincinin oluşması için birçok kural getirmiştir. İnsan bu kurallara uyduğunda hem kendisini hem de başkasını yanlışla düşmekten koruyarak zarar görmekten ve başkasına zarar vermekten kendisini muhafaza etmektedir.⁴⁷³ Dinimizin mahremiyet bilincinin oluşması için getirdiği kurallardan birisi İslâm'ın erkek-kadın ayırmadan sorumlu tuttuğu tesettür emridir.⁴⁷⁴ Tesettür ile ilgili nasslar ve hükümler incelendiğinde tesettürün, cinsel kimliği ön plana çıkartmamak için vücut hatlarını belli etmeyecek şekilde olması istenmektedir.⁴⁷⁵ Tabiri caizse tesettürün teşhire mahal bırakmayacak şekilde olması istenmektedir.⁴⁷⁶ Kur'an'da tesettürün karşıtı olarak *teberrüc*⁴⁷⁷ kelimesinin kullanılması, cinsiyetçilik yapılmadan kadının sosyal hayatında var olması

⁴⁶⁹ İsrâ 17/70.

⁴⁷⁰ Adem Güneş, *Nezaket ve Zarafet İçin Mahremiyet Eğitimi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2015), 16-17.

⁴⁷¹ Araf 7/22, âyette şeytanın hilesinden sonra ağacın meyvesini yemeleri üzerine Hz Havva ve Hz Âdem'in çıplak kaldıkları ve cennet yaprakları ile örtünmeye çalışmaları anlatılmaktadır. Hz. Havva ve Hz. Âdem'in çıplak kalır kalmaz özel bölgelerini örtmeye çalıştıkları mahremiyet duygusunun insanın fitratından getirdiği bir özellik olduğunu göstermektedir.

⁴⁷² Yusuf Bahri Gündoğdu, "Mahremiyet Eğitiminin Temeli İnsanlık Şerefi: Ailenin Mesuliyetleri", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 7/2, 2017, 387-394.

⁴⁷³ Kolektif, *Sorularla Mahremiyet Bilinci*, 18.

⁴⁷⁴ Tirmizî, "Edep", 28 (No. 2777). Tesettür ve mahremiyetle ilgili en önemli rivayetlerden birisi, Peygamberimizin, Ümmü Mektum'la karşılaşan hanımları Ümmü Seleme ve Meymune'ye örtünmelerini emretmesine karşılık, onların, onun âma olduğunu söylemeleri, Peygamberimizin ise O, âmaysa siz değilsiniz cevabını vermesidir. Tirmizî, "Edep", 29 (No. 2778).

⁴⁷⁵ Nur 24/30-31, Ahzab 33/33. Tesettürün; ince, dar veya vücut hatlarını belli edecek şeffaf bir kıyafet olmaması gerekmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Serahsî, *Mabsût*, 1/65.

⁴⁷⁶ Müslim, "Libas ve Zinet", 35 (No. 125). Tesettür ve örtünme ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İmam Mansur el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, İlmî Neşre Haz. Ali Haydar Ulusoy (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2008), 11/384-386.

⁴⁷⁷ Teberrüc, bir anlamda kişinin tüm dikkatleri üzerine çekmeye çalışarak adeta kendisini teşhir etmesi anlamına gelmektedir. Nûr Sûresinde bu davranış yasaklanmıştır. Nûr 33/33.

gerektiğine vurgu niteliğindedir. Zira tesettür, bireyin dışarıda, kadın veya erkeğin bedensel özelliklerini ön plana çıkartmadan sadece insan olarak sosyal kimliği ile var olabilmesinin teminatı olmaktadır.⁴⁷⁸ Bu açıdan bakıldığında cinsiyetçilik yapmayan İslâm dininin bu emrinin, beden dokunulmazlığına dikkat çektiği ve toplumda mahremiyet bilinci ile ilgili bir farkındalık oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. Bu anlamda Peygamberimizin, "*Her dinin bir ahlâkı vardır, İslâm'ın ahlâkı ise hayadır*"⁴⁷⁹ şeklinde buyurarak haya duygusuna vurgu yapmasını, Müslümanlarda mahremiyet bilinci oluşturmaya, duygularını/ruhlarını eğiterek ahlâklarını güzelleştirmeye tavsiye olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

Mahremiyet eğitimi bireyin kendisine ait olan özel alanının farkına varması, başkasının özel alanlarına saygı duyarak kendisi ile diğer insanları kapsayan sosyal çevresi arasında sınırlarını koruyan sağlıklı iletişim kurma bilincine denilir. Mahremiyet eğitimi sadece cinsel eğitim olarak anlaşılmaz zira bu eğitim ile birey tüm hayatını kolaylaştırıp yönlendirecek olan duygularının eğitimini öğrenir ve duygularını yöneterek sosyal bilinç kazanır. Mahremiyet eğitimi, anne ve baba tarafından bizzat ailede verilmesi gereken süreçsel bir eğitimi içermektedir.⁴⁸⁰ Özellikle günümüzde istismar olaylarının artması mahremiyet bilincinin tekrar gündeme gelmesine ve mahremiyet eğitimine önem verilmesine sebep olmuştur.

Mahremiyet eğitiminin ailede verilebilecek bir eğitim olduğundan bahsetmiştik. Şu halde aile toplumun en temel yapı taşı olduğundan toplumda ahlâk ve maneviyatın da mihenk unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple İslâm'ın aileye ve anne pozisyonunda olan kadının eğitimine verdiği önemin bu anlamda değeri bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Aile, bir çocuğun kendisini en güvende hissettiği yer olduğu gibi üstelik haya ve edep duygusunun da kazanıldığı yerdir.⁴⁸¹ Bu bağlamda ahlâk kurallarının ve davranış kazanımlarının çocuklara öğretilip içselleştirileceği yerin öncelikli olarak aile kurumu, daha sonra ise toplumsal bilinç ile mümkün olacağı aşikârdır. Kendi içerisinde hiyerarşik bir yapısı olan ailenin esasında sevgi ve muhabbet temeli üzerine inşa edildiği görülmektedir. Bu bağlamda çocuk, hiyerarşi sıralamasının en üst yerinde olan ebeveynine itaat etmesi ve saygı duyması gerektiğini ailesinde gördüğü bu sevgi sayesinde öğrenmektedir. Ailesinde sorumluluk olarak büyüyen çocuk ahlâkî değerleri kavramakta, sosyal ilişkilerinin temelini ailesinden almaktadır. Bu

⁴⁷⁸ H. Yunus Apaydın, "Tesettür", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 40/538-543.

⁴⁷⁹ İbn Mâce, "Zühd", 17 (No. 4182).

⁴⁸⁰ Adem Güneş, *Mahremiyet Eğitimi*, 15-25.

⁴⁸¹ Tirmizî, "Birr ", 47 (No. 1974).

sebeple aile, medeniyet oluşturan nesillerin yetiştiği, ifade edilmeyen ama uyulan, sözsüz kuralların çocuğa kültürel kodlarla aktarılması gereken bir okul olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁸²

Hayatın her alanına özelde ise aile kurumuna düzenlemeler getiren İslâm dini toplumda mahremiyet eğitiminin nasıl yerleşeceği konusunda belirleyici bir rol üstlenmiştir. İnsan ilişkileri ve aile hayatıyla insanlığa örnek olan Peygamberimizin, kadın-erkek ilişkilerinden ebeveyn-çocuk ilişkilerine, aile hayatının mahremiyetinden diğer ailelerin mahremiyetine varıncaya kadar mahremiyetle ilgili birçok konuda tavsiye ve emir niteliğinde uyarılarda bulunduğu görülmektedir.⁴⁸³ Mahremiyet eğitiminin temelini oluşturan, duyguların kontrolü ve kişinin özel alanının korunmasının gerekliliği meselesi üzerinde ehemmiyetle duran Nebevî terbiye, ahlâklı ailenin ahlâklı toplumu oluşturacağına dikkat çekmektedir.⁴⁸⁴

Din, insanı kutsal saymış ve onun dinini, aklını, canını, neslini ve malını koruma altına almıştır.⁴⁸⁵ Bu açıdan meseleye baktığımızda mahremiyetin sadece bedensel bir koruma olmadığı görülmektedir. Zira kişinin izinsiz başkasına bakması, sırrını yayması, kendisine ait olmayan şeyleri izinsiz kullanması, zan ile hareket ederek yanlış bilgi yayması da mahremiyet sınırları içerisinde değerlendirilmiştir.⁴⁸⁶ Nitekim Peygamberimiz bir hadîsinde başkalarının gizli yönlerini araştırıp sonra da onu açık edenlerin, Allah tarafından evlerinin içinde olsalar bile herkese rezil edileceğinin ifade edilmesi mahremiyet ihlalinin dinen yasak olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.⁴⁸⁷ Ayrıca kişiye iftira veya zina isnadında bulunmak, kişinin özel hayatının dokunulmazlığı konusunda hem mahremiyet ihlali hem de apaçık günah olmaktadır.⁴⁸⁸ Buradan hareketle kişinin en özel yeri olan evinin yani meskenin mahremiyeti ile özel yaşamın dokunulmazlığı birlikte değerlendirilmiştir. Zira mesken mahremiyeti hakkında

⁴⁸² Sadettin Ökten, "Aile Üzerine Düşünceler", *Peygamberimiz ve Aile* (Ankara: DİB Yayınları, 2019), 73-77.

⁴⁸³ Peygamberimizin eşler (karı-koca) arasındaki ilişki ve sırların dışarıya aktarıldığı evin kıyamet gününde en kötü ev olacağı buyruğu, İslâm dininin mahremiyet ve aile içi sırlar konusundaki hassasiyetini ortaya koymaktadır. Müslim, "Nikâh", 123 (No. 1437), bu konuya işaret eden hadîsler için ayc. bkz. Müslim, "Birr", 28-29. No.2563), Buhârî, "Diyat", 15 (No. 6888), Ebu Dâvûd, "Edep", 127 (No. 5186).

⁴⁸⁴ İbrahim Canan, "İslâm'da Aile Terbiyesi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi II* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 23-26, 29-31, 40-41.

⁴⁸⁵ Müslim, "Hacc", 19 (No. 147), Buhârî, "Megâzî", 78 (4406).

⁴⁸⁶ Hilmi Demir, "İslâm'da Özel Hayat ve Özel Hayatın Gizliliği", *TASAV Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Merkezi*, 2013 (www.turkakadami.org.tr).

⁴⁸⁷ İbn Mâce, "Hudud", 5 (No. 2546). Başkalarının gizli yönlerini araştırmak anlamına gelen ve Kur'an'da Allah tarafından yasaklanan *tecessüs* kavramıyla ilgili olarak ayc. bkz. Hucurât 49/12.

⁴⁸⁸ Nur 24/23.

Kur'an, "evlere kapılarından girin"⁴⁸⁹ buyurarak açık bir ifade ile evlere gizlice veya zorla girmeyi yasaklamıştır. Bu

sebeple İslâm alimleri başkasının yaşadığı yere izinsiz girmeyi kişinin hakkına tecavüz şeklinde değerlendirmişlerdir.⁴⁹⁰ İslâm, mahremiyet sınırlarını korumak için bazı kurallar getirmiş, aileden başlayarak, toplumun bu kurallar dairesinde şekillenmesini hedeflemiştir. Bu bağlamda İslâm toplumunda ahlâk, ailede oluşmakta ve özelden genele ulaşan bir halka gibi genişlemektedir. Mesken ve özel yaşam mahremiyeti hakkında bir rivayette, dışarıdan eve gelen yetişkin kişilerin, ev halkının müsait olup olmamalarını gözeterek kapıyı üç kez çalmaları ve sonra beklemeleri tavsiye edilmiş, kapı açılır veya davet edilirse içeri girilmesi gerektiği öğütlenmiştir.⁴⁹¹ Başka bir rivayette ise Peygamberimiz izin verilmediği halde evin içine bakılmasını dahi yasaklamıştır.⁴⁹² Ailenin mahrem bir yer olduğunu gösteren bu rivayetler, İslâm medeniyetinde mahremiyetin geniş boyutunu ortaya koymaktadır. Bu açıdan özel yaşamın dokunulmazlığı hakkının sadece bedensel bir korunma değil maddî-manevî birçok yönü kapsayan bir dokunulmazlık hakkı olduğu aşikârdır.

Ailede kadın ve erkeğin eş olarak birbiriyle ilişkisi ve çocukların mahremiyet konusunda bilinçlendirilmesi meselesi, mahremiyet eğitiminin ana çizgisini oluşturmaktadır. Nur Sûresi 58. âyette aile içinde ev halkının dikkat etmesi gereken temel prensipler belirtilerek konuya dikkat çekilmiştir. Âyette sabah namazından önce, öğleyin kıyafetlerin değiştirildiğinde ve yatma vaktinde, çocukların ebeveynin odasına girerken izin istemeleri tembihlenmiş aksine davranıldığında günah olacağı belirtilerek konunun önemi vurgulanmıştır.⁴⁹³ Âyet gün içinde anne ve babanın çocuklarının yanında kılık kıyafetlerine dikkat etmeleri gerektiği şeklinde de anlaşılmaktadır. Zira evde anne-baba için mahrem yer olarak yatak odalarının işaret edilmesi, çocuklarının yanında eşlerin mahrem olan davranışlarına dikkat edilmesi gerektiğini göstermektedir. Aynı şekilde âyet, çocukların nasıl davranması gerektiğini öğrenmeleri açısından, anne-babanın onların odalarına veya özel alanlarına izin isteyerek girmesi gerektiğine de işaret etmektedir.⁴⁹⁴ Nûr ve Hucurât Sûresi'nde mahremiyete dair dikkat çekilen ahlâkî

⁴⁸⁹ Bakara 2/189.

⁴⁹⁰ Hilmi Demir, "İslâm'da Özel Hayat ve Özel Hayatın Gizliliği", *TASAV Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Merkezi*, 2013 (www.turkakadamisi.org.tr).

⁴⁹¹ Buhârî, "Büyü", 9 (No. 2062).

⁴⁹² Müslim "Edep", 41, 44 (No. 2156, 2158), Buhârî "Diyat", 15 (No. 6888).

⁴⁹³ Nur 24/58.

⁴⁹⁴ Buhârî, *el-Edebü'l Müfred*, Ter. ve Şerh. Yaşar Kandemir, 2/424-425.

özellikler, Peygamberimizin haya duygusuyla imanı ilişkilendiren hadîsleri⁴⁹⁵ bağlamında değerlendirildiğinde, aslında mahremiyete dair konuların imanın alameti ve belirtisi olduğu apaçık bir şekilde görülecektir.

Peygamberimiz kendisine yönelen bir soru üzerine, aynı evde yaşansa bile kişinin annesinin yanına girerken izin istemesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁹⁶ Bu durum mahremiyet eğitimi açısından günümüz eğitimcilerinin özellikle dikkat çektikleri bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzmanlar, çocukların eğitiminde dikkat edilmesi gereken fiziksel, zihinsel ve duygusal olmak üzere üç auradan bahsetmektedir.⁴⁹⁷ Fiziksel aura, çocuğun özel alanının ihlal edilmemesi şeklinde ifade edilmektedir. Anne-babanın izin alarak çocuğu öpmesi veya çocuk yanlış bir şey yaptığında ondan izin alarak müdahil olunması, çocuğun fiziksel aurasını kurmak anlamına gelmektedir. Bu anlamda çocuğun fiziksel aurasını yıkmamak için, çocuğun odasına girerken veya onun değer verdiği bir eşyasına dokunacağımız zaman veya kıyafetini yanlış giydiğinde düzeltmek için çocuktan izin alınmasına dikkat etmek gerekmektedir. Bu konuda Peygamberimizin uygulamalarını göz önünde bulundurmamak meseleyi daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Örneğin Peygamberimize bir gün, sağında bir çocuk solunda ise ashâbın yaşlılarının bulunduğu bir ortamda bir içecek ikram edilmiş, Peygamberimiz ise içeceğin birazını içtikten sonra kalanını yaşlılara ikram etmek için çocuktan izin istemişti. Ancak çocuk senden gelen nasibimi vallahi hiçbir kimseye paylaşmam diyerek izin vermeyince, Peygamberimiz içeceği çocuğa vermiştir.⁴⁹⁸ Bu örnekte görüldüğü üzere Peygamberimizin çocukların duygu ve düşüncelerine önem vermesi, psikolojik düşüncede vurgulanan fiziksel ve zihinsel aura'nın çocukta nasıl oluştuğunu görmek açısından önemlidir. Yine Peygamberimizin, Hz. Enes'in kardeşi Ümeys'e

⁴⁹⁵ Peygamberimizin haya ile ilgili hadîslerinin iman başlığı altında ele alınması buna işaret etmektedir. Haya ile ilgili hadîsler için bkz. Buhâri, "İman", 14 (No. 24), "İman", 2 (No. 9), Müslim, "İman", 12 (No. 60), Nesâî, "İman", 27 (No. 5023), Haya'nın tüm peygamberlerin sünneti olduğuna dair bkz. Tirmîzi, "Nikâh", 1 (1080). Ayrıca Peygamberimiz haya ile ilgili şöyle buyurmaktadır: "Allah bir kulunu helak etmek isterse ondan hayasını alır. Hayası ondan alındığında onda iğrençlikten başka bir şey bulunmaz. Bu durumda emanet duygusunu da yitirir ve sürekli olarak hâin gözüktür. Merhamet duygusunu da kaybeder, o bu hale düşünce artık kovulmuş/terk edilmiş ve İslâm'ın nişanı ondan alınmış bir vaziyettir." İbn Mâce, "Fiten", 26 (4054).

⁴⁹⁶ Mâlik b. Enes b. Mâlik, *Muvatta*, hk. Muhammed Mustafa el-Âzamî (Müessesetü Zâyid b. Sultan el-İmârât, 1425/2004), "İsti'zân", 1-3 (No. 3538, 5/1402)

⁴⁹⁷ *Aura*, bir nevi kişinin sınırlarıdır. *Fiziksel aura*, kişinin başkalarıyla arasına belirli bir mesafe koyarak yakınına izinsiz yaklaşılmasından hoşnut olmama durumudur. *Zihinsel aura*, kişinin düşüncelerini rahatlıkla söyleyebilme özgürlüğüdür. Düşünme yetisini geliştiren bu güç sayesinde çocuk doğru-yanlış davranışları zamanında anlayabilir. *Duygusal aura*, kişiye duygularının önemli olduğu hissini vermesidir. Kişiye saygı duymakla oluşan bu sınır gelişmediğinde birey olduğu gibi davranamaz ve başkalarının istediği gibi davranır. Bu durum ise çocukta sahte benlik oluşmasına ve başkasının güdümünde hareket etmesine sebebiyet verir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Adem Güneş, *Mahremiyet Eğitimi*, 55-70.

⁴⁹⁸ Müslim, "Eşribe", 127 (No. 2030).

kuşunu sorarak onunla ilgilenmesi⁴⁹⁹de çocuğun düşünce ve fikrine değer verdiğini göstermekte, bir nev'i psikolojik düşüncedeki duyuşsal aura'nın oluşmasının önemine işaret etmektedir. Bu bağlamda çocuğun kendisine verilmesi gereken bu güven duygusundan yoksun kalması, çocukta özgüven eksikliğine sebep olduğundan başkalarının kendisine dokunmaması gerektiği hissini oluşmasına engel olmaktadır. Öyleki böyle bir çocuk, başkasının mahremiyet sınırını ihlal edebildiği gibi, kendi mahremiyet sınırlarının ihlal edilmesini de tam olarak anlayamamaktadır.⁵⁰⁰ Zira ailesinde saygı görmeden büyüyen bir çocuk, saygı göstermenin ne demek olduğunu anlayamamakta, öz saygı düşüncesini kaybettiği için de başkalarına saygı duymayan bir kişilik göstermektedir. Ayrıca ailede sorunlar tartışılarak veya zor kullanılarak çözülmeye çalışılıyorsa bu durumun çocuğun kendisini ifade tarzına dönüşeceği unutulmamalıdır. Birçok anne çocuğu okula başladığında diğer çocukların sebepsiz yere çocuğuna vurduğunu, elinden kalemini çekip aldığını veya saçını çekip kaçtığını şikâyet etmektedir. Bu durum okul çağına gelmiş olmasına rağmen evinde saygı görmediği için öz saygısı yıkılan bir çocuğun davranışına örnek verilebilir.⁵⁰¹ İnsanın Allah'ın yarattıkları içinde en saygın bir yerde olduğu bilincini bir çocuğa ancak Peygamberimizin eğitim metodunu kavrayan anne nezdinde ebeveynlerin sağlayacağı ortadadır. Bu bağlamda anne çocuğuna sadece konuşarak değil, davranışlarıyla değerli olduğunu hissettirerek kişisel gelişimini tamamlamakla sorumludur.⁵⁰²

Mahremiyet eğitimi açısından üzerinde durulan ve ailede kazanılması gereken değerlerden birisi tuvalet ve banyo eğitimidir. Peygamberimiz tuvalet yapılırken kişilerin yan yana gelip konuşmalarını ifade etmiştir.⁵⁰³ Buradan hareketle bir annenin, çocuğa tuvalette yalnız olma ve tuvalet kapısını kapatma alışkanlığını kazandırması gerektiği anlaşılmaktadır. Kapalı yerde gözlerden uzak bir şekilde banyo yapılması hususunda insanları uyaran Peygamberimiz, özel bölgelerin mahremiyeti konusunda bir bilinç oluşturmakta ve haya duygusunun kaybedilmemesi için, "Biriniz gusledeceğiniz vakit kapalı bir yerde yıkansın" buyurmaktadır.⁵⁰⁴ Peygamberimizin bu hassasiyetinde mahremiyet eğitimi açısından önemli inceliklerin olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Peygamberimizin, çocukların kişisel gelişimlerini sağlıklı tamamlayabilmesi ve cinsiyet bilincinin oluşabilmesi için "Çocukların yataklarını yedi

⁴⁹⁹ Buhârî, "Edep", 81 (6129).

⁵⁰⁰ Adem Güneş, *Nezakat ve Zarafet İçin Mahremiyet Eğitimi*, 55-65.

⁵⁰¹ Nevzat Tarhan, "Çocukta Saygı Eğitimi", *Diyanet Aylık Dergi: İslâm ve İnsan Hakları* 206, 2008, 36-38

⁵⁰² İbrahim Canan, "İslâm'da Aile Terbiyesi", 27-29.

⁵⁰³ Kolektif, *Sorularla Mahremiyet*, 25.

⁵⁰⁴ Nesâî, "Gusül", 7 (No. 406), Ebu Dâvûd, "Hamâm" 1 (4012).

yaşına vardıklarında ayırın"⁵⁰⁵ emrinin evrenselliğine şahit olmaktadır. Nebevî terbiye çocukların özel alan bilinci oluşması için aileyi uyarmakta ahlâklı bir neslin ahlâklı ailelerce yetiştirileceğine dikkat çekmektedir.

Özel bölgelerin mahremiyeti konusuna dikkat çeken pedagoglar çocuğa bu bilincin tuvalet eğitimi verilmeye başlanmasından itibaren aşamalı bir şekilde verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Çıplak olmaya ve başkalarının bakışlarına maruz kalmaya alışan bir çocuğun mahremiyet bilincinin tam oluşmadığına dikkat çekilmiştir.⁵⁰⁶ Bu anlamda Peygamberimizin, kişinin bakışlarını kontrol etmesine dair uyarıları bir çok problematik durumu engelleyecek niteliktedir.⁵⁰⁷ Zira ailesinden bu kazanımı alamayan bir çocuk kendisini rahatsız edecek bir bakışın, onu takip eden bir çift gözün farkına varamayacaktır. Bir çocuğun yetişkinlerin zararlı davranışlarını fark etmesinin yaklaşık on dört yaş bulduğunu bu zamana kadarki sürede mahremiyet bilincinin çocuğa kazandırılması gerektiği ısrarla belirtilmiştir.⁵⁰⁸ Yapılan araştırmalarda çocukların kendilerini güvende hissettikleri kişilerin yanında ve yerlerde daha çok istismara uğradıkları tespit edildiğinden, anneler -ebeveyn/veli- birinci derecede sorumlu tutulmaktadır. Zira anne ailede çocuğun bakımından öncelikle sorumlu olan kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁰⁹ Bundan dolayı çocukların akrabaları yanında veya başka bir evde oyun oynama gibi sebeplerle yalnız kalmaları sakıncalı görülmüştür. Zira çocukların yakın akrabaları ile "onlar kardeş", "abisi yabancı değil" gibi düşüncelerle beraber banyo yaptırıldıkları, aynı odada yalnız bırakıldıkları veya beraber yatmalarına izin verildiği için istismara maruz kaldıkları da sıklıkla rastlanan vakalardandır. Özellikle aile içinde istismara uğrayan kız çocuklarının, kendilerini koruyamadığı veya sessiz kaldığı için annelerini suçladıkları görülmektedir.⁵¹⁰ Aile ilişkilerinin sağlıklı olmaması, annenin çocuğunu koruma bilincinden ve annelik görevlerinden uzak olması, ailede dikkat edilmesi gereken mahremiyet kurallarının ihlali, istismar olaylarını etkileyen önemli faktörler olarak belirtilmiştir.⁵¹¹ Bu bağlamda düşündüğümüzde mahremiyet eğitiminin sağlıklı bir aile için önemi ve ailede anne rolünde olan kadının bilinçli, eğitilmiş ve Müslüman ferasetine uygun bir şahsiyette olması gerektiği daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

⁵⁰⁵ Ebû Dâvûd, "Salat", 26 (No. 495).

⁵⁰⁶ Adem Güneş, *Mahremiyet Eğitimi*, 98-110.

⁵⁰⁷ Tirmîzi, "Edep", 28 (No. 2777).

⁵⁰⁸ Adem Güneş, *Mahremiyet Eğitimi*, 98-110.

⁵⁰⁹ Bülent Kara vd., "Çocuk İstismarı", *Çocuk sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 47, 2004, 141,143.

⁵¹⁰ Aslıhan Okan İbiloğlu vd., "Çocukluk Çağı Cinsel İstismar ve Ensest Olgularına Çok Yönlü Bakış", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 10/1, 2018, 86-88.

⁵¹¹ Şura Genç, Seçil Coşkun, "Ensest", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 106, 2013, 222-223.

2.4.2. Sosyal Paylaşım ve Mahremiyet Çerçevesinde Kadın

Sosyal medya kullanıcılarının artması ile kültürel değişimler artmış ailede sorumluluk sahibi olan kadının dikkatli davranacağı meseleler de çoğalmıştır. Teknolojik gelişmelerin insanlara sunduğu kolaylıklar, görevlerin hakkıyla yapılması konusunda bireyi tembelleştirebilmektedir. "Bilinçli anne olma" ifadesi belki de günümüz toplumunda olduğu kadar, başka zamanlarda bu kadar önemle vurgulanmamıştır.⁵¹² Bu sebeple hayatımızın bir parçası haline gelen sosyal medya kullanıcıları konusunda, sosyal medyanın zararları ve faydalarını birbirinden keskin bir şekilde ayırmak, ilk yapılacak şey olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün hemen her kesimden insanın evinde olan internet, yaşamımızın sosyal medya mecralarına açılan kapısı niteliğindedir. Bu bağlamda internet kullanmanın nasıllığı cevaplanması gereken bir mesele olmaktadır. Zira sosyal medya kullanıcılarının artması ile sosyal bir varlık olan insanın, internet bağımlısı olduğunda içine kapanık, olaylara karşı duyarsız, çabuk sinirlenen bir yapıya dönüşebileceğine dikkat çekilmiştir. İnternet bağımlılığı, konunun uzmanlarınca, "İnterneti oto kontrol sağlamayacak şekilde fazla kullanmak, internet kullanılmadığı zamanlarda asabiyet, saldırganlık ve sosyal hayatta ilişkilerinin bozulması" şeklinde tanımlanmıştır. Bebeklik, ergenlik ve hatta erişkinlik dönemlerinde bireyin interneti kontrollü kullanması önerilmiştir. Çocuk sağlığı ve gelişimi açısından gelebilecek zararlara karşı özellikle aileyi uyaran doktorların, internet başında geçirilen süreye dikkat çektikleri görülmektedir.⁵¹³ Bu bağlamda kadın, her şeyden önce anne olacağını veya anne olduğunu unutmamalıdır. Zira aile ve çocuk nimetinin, kendisine emanet edildiğinin bilincinde olduğunda kadın, çocuğunu gerçek ve sanal alemde koruması gerektiğinin farkında olacak şekilde davranacaktır. Bir kadının geriye bırakacağı en önemli eserin çocuğunu güzel yetiştirmek olması rivayetlerde de vurgulanmaktadır.⁵¹⁴ Bu sebeple kadın, vazifesini ihmal edebilecek meşgalelerden - özellikle de mahremiyet duysunu zayıflatacak işlerden- kendisini ve ailesini koruma bilincinde olmalıdır.

Sosyal medya kullanıcılarının artmasının aileye etki eden en önemli yönünün mahremiyet kuralları ile ilgili olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Zira takip edilen programlar veya yayınlarla ilgili olarak anne-babanın evde müstehcen şeylerle alakalı olması, çocuğun psikolojik gelişimi açısından zararlı görülmüştür. Zira çocuk açısından erken uyarılma, çocukta davranış bozuklukları oluşturarak istenmeyen bazı

⁵¹² Olgun Gündüz, "Toplumsal Değişme Sürecinde Aile Kurumunda Yaşanan Farklılıklar ve Süreklilikler", *Peygamberimiz ve Aile* (Ankara: DİB Yayınları, 2019), 92-94.

⁵¹³ Seda Topçu, "Çocuk ve Sanal Ortam", *Kocatepe Tıp Dergisi* 19, 2018, 27-33.

⁵¹⁴ İbn Mâce, "Edep", 3 (No. 3671).

olayları tetikleyebileceği uzmanlar tarafından belirtilmektedir.⁵¹⁵ Bu konuda Peygamberimizin, insanın gözünü haramdan korumaya yönelik tavsiyelerini göz bulundurmak, insanların hem ahlâk hem de zihin olarak kirlenmesinin önüne geçecektir.⁵¹⁶ Bu sebeple anne-baba, davranışlarıyla örnek olmalı teknolojik gelişmelerden yararlanırken zararlarını da hesaba katarak davranmalıdır. Bu bilinçle yetiştirilen bir çocuğun cinsiyet kimliği de daha doğru oluşacaktır. Ailesinin yanında kendisini güvende hisseden çocuk ise, yanlış bilgilerde doldurulmadığından özellikle hata yapmaya müsait olan ergenlik dönemini bocalamadan atlatabilmeyi başaracaktır.⁵¹⁷

Kur'an, insanları elindeki imkânlardan dolayı aldatan kimseleri elbise giymiş kütüğe benzeterek, insanların olduğundan farklı gözükmelerini ve imkânlarını kötüye kullanmasını yasaklamıştır.⁵¹⁸ Ayrıca Peygamberimiz kendindeki nimetlerden dolayı kibirlenen ve elindekiler ile başkalarına gösteriş yapanları şiddetle uyarmıştır. Rivayetlerde bu şekilde davranan kişiler, Allah'ın yere batıracağı ve kıyamete kadar da bu halin devam edeceği kimseler şeklinde ikaz edilmişlerdir.⁵¹⁹ Günümüzde mahremiyet sınırlarının ihlali ile dürüstlük, güvenilirlik, doğruluk gibi erdemler yerini sanal alemde gerçek dışı ilişkilere bırakmaktadır. Kendilerini olduklarından farklı, sadece gözükmek isteği gibi gösteren kişiler sosyal medya aracılığı ile insanları aldatabilmektedir.⁵²⁰ Bu sebeple yalancı ve aldatan konumuna düşmemek için paylaşılan bilgilerin ve haber ağının doğruluğunun irdelenmesine özen gösterilmelidir. Zira Kur'an insan ilişkilerine zarar verilmemesi için bilginin-haberin doğruluğunun araştırılmasını emretmektedir.⁵²¹ Bu konuda Peygamberimiz doğru sözlü olup güvenilir kişi olmayı tavsiye etmiş aksi durumda ise Müslüman ahlâkının yerini münafıklaşmaya terk edebileceğini belirterek uyarmıştır.⁵²²

Türkiye'de boşanmaların sebebine dair yapılan araştırmalarda, istatistikler boşanma sebeplerinin başında sosyal paylaşım ve sohbet sitelerinin geldiğini göstermekte, aldatma olgusunun ise en geçerli boşanma sebebi olduğu görülmektedir.⁵²³ Ayrıca kişisel paylaşım yapmakla ilgili yapılan araştırmalarda ise kadınların

⁵¹⁵ Alfred Adler, *Çocuk Eğitimi*, çev. Kamuran Şipal (İstanbul: Cem Yayınevi, 1998), 181.

⁵¹⁶ Tirmîzi, "Edep", 28 (No. 2776), Müslim, "Edep", 10 (No. 45).

⁵¹⁷ Sevim Asımgil, *Benim Müslüman Yavrum* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1992), 242-246.

⁵¹⁸ Münafikun 63/4.

⁵¹⁹ Buhârî, "Libas", 5 (No. 5788-89), Müslim, "Libas", 48/49 (No. 2087-88)

⁵²⁰ Zeynep Şentürk Dizman, "Sosyal Medyanın Boşanmaya Etkileri", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* (ASEAD) 6/4, 2019, 548-555.

⁵²¹ Hucurât 49/6.

⁵²² Tirmîzi, "İman", 14 (No. 2632).

⁵²³ Lokman Cerrah, "Sosyal Medya ve Bazı Kurumsal Etkileşimler ve Sosyal Medyaya Eleştirel Yaklaşım", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20/4, 2016, 1405,1409.

erkeklerden daha fazla sosyal medyayı kullandıklarının tespit edilmesi,⁵²⁴ sosyal medya kullanıcılığının artmasının aile yapısını etkilediğini göstermektedir. Sosyal medyanın kontrolsüz kullanılması ise çiftler arasında iletişimsizliği beraberinde getirmektedir. Özellikle dizilerde veya sanal dünyada görülenlerin, yaşantılara aktarılmaya çalışılması, evli çiftler arasında boşanmaya kadar varan aile içi sıkıntıların çoğalmasına sebep olmaktadır.⁵²⁵ Başka hayatları takip etmek, bireyin psikolojisini bozmakta ve sorunlar karşısında kendisini yetersiz hissetmesine neden olmaktadır. Bu nedenle elindeki ile yetinmeyip çözümü farklı yollardan arayanların sayısının gitgide arttığı bilinmektedir. Peygamberimizin, kişinin eşi ve ailesiyle meşgul olmasını -daha çok zaman ayırması veya ilgilenmek- en güzel ve ehemmiyetli şey olarak vurgulaması,⁵²⁶ bizlere değişen hayatın değişmeyen ilke ve prensiplerini sunmaktadır. Bu durum İslâm'ın gerek mahremiyet konusunda gerekse kişisel davranışlar noktasındaki uyarılarının, teknolojik gelişmelerle değişen toplumsal ilişkiler açısından geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Toplumsal değişimin hızlandığı günümüz toplumunda kadın, İslâm'ın kendisinden beklediği ahlâkî olgunluktan sapmadan hayatın içinde olmalıdır. Zira bir annenin, yaratılış gayesinden uzaklaşmadan ve mahremiyet kurallarına daha fazla dikkat etmesi şartıyla ailesini koruyacağı aşikârdır.⁵²⁷

İslâm dini kadın-erkek ilişkilerinin belirlenmesinde aileyi ve nesli koruyan bir duruş sergilemektedir. Bu konuda Rasûlullahın, kadın yalnızken veya eşinin yanında olmadığı zamanlarda, erkeğin ve kadının yakınlarının onu sık sık ziyaret etmesini yasakladığı bilinmektedir. Bir rivayette kadınların olduğu yere girmekten sakının buyrulunca bir sahâbî, "hamv"ın durumunu sormuş Peygamberimiz "hamv ile yalnız kalmak ölümdür" şeklinde soruyu cevaplamıştır.⁵²⁸ Hadîste *hamv* ile erkeğin oğullarının dışındaki erkek akrabaları nezdinde, amcaoğlu-amcakızı, halaoğlu-halakızı, enişte, kayın, baldız gibi kadın ve erkeğin yakın akrabaları kast edilmektedir. Bu kişiler akrabalığın yakınlığından dolayı aileyi sıklıkla hatta gece-gündüz demeden ziyaret edebilmektedirler. Bundan dolayı İslâm, mahremiyet kurallarını hatırlatarak Allah'ın koyduğu kurallara dikkat edilmediği takdirde aile içinde hoş karşılanmayacak şeyler

⁵²⁴ Zühal Fidan, Zülfiye Acar Şentürk, "Sosyal Medyada İletişim ve Kadınlar Üzerine Bir Değerlendirme", *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi E Dergi* 1/2, 2016, 70.

⁵²⁵ Zeynep Şentürk Dizman, "Sosyal Medyanın Boşanmaya Etkileri" *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)* 6/4, 2019, 548-555.

⁵²⁶ Buhârî, "Nafakât" 8 (No. 5363), Buhârî, "İman" 41 (No. 55-56), Müslim, "Zekât", 38 (No. 994), Ebu Dâvûd, "Zekât" 45 (No. 1691).

⁵²⁷ Bekir Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, 223 .

⁵²⁸ Buhârî, "Nikâh", 112 (No. 5232,5233). Müslim, "Selâm", 20 (No. 2172), Müslim'in Sahihini tahkik eden Muhammed Fuat Abdalbaki bu hadîste geçen *hamv* kavramını, kocanın amca, dayı, kardeş gibi nikâh düşen yakın akrabaları şeklinde açıklamıştır.

yaşanabileceğine dikkat çekmektedir.⁵²⁹ Nitekim hemen her gün enişte-baldız, kayın-gelin vd. arasında yaşananlardan dolayı birçok ailenin/yuvanın yıkıldığı hatta sonu yaralama ve cinayete kadar giden olayların yaşandığı görülmektedir.⁵³⁰

Dinin maslahatlarından birinin nesli korumak olduğu düşünüldüğünde, Peygamberimizin *havm nedir* sorusuna "ölümdür" diye yanıt vermesi, aileyi ve akrabalık bağlarını çarpık ilişkilerden korumaya yönelik çarpıcı bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinimizin bizim en yakınımızdaki kişilere karşı tutumu açık olduğu halde, günümüz toplumunda sosyalleşme adı altında sosyal medya mecralarında mahremiyet sınırlarının zorlanması veya ihlal edilmesi, üzerinde düşünmeye değer bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medyanın insan hayatını kolaylaştıran birçok olumlu yanı olduğu gibi insanın kendisine veya sosyal ilişkilerine zararı olan yönlerinin olduğu da bilinmektedir. Örneğin sosyal medya, kişinin toplum içerisinde yapmaya çekineceği birçok davranışı rahatlıkla yapabilme imkânı sunmakta ve sonra bu durum alışkanlık haline gelebilmektedir.⁵³¹ Bu bağlamda meseleye bakıldığında sosyal medya ile mahrem sınırının genişlediği, aile içine gece gündüz giren kişilerin sayısının arttığı rahatlıkla söylenebilmektedir. Kadın ve erkeğin sanal ortamda da olsa baş başa kalması, aile bağlarını ciddi anlamda zedelemekte ve kişiyi zina tehlikesiyle karşı karşıya getirebilmektedir.⁵³²

Konuyla ilgili dikkat çekilmesi gereken diğer bir nokta ise, kadınların ve çocukların sosyal medya aracılığı ile zarara uğratıldığı hatta istismara maruz kaldıkları gerçeğidir.⁵³³ Bu bağlamda sosyal medyada paylaşılan fotoğrafların bazı sıkıntıları beraberinde getireceği açıktır. Zira sosyal medya aracılığı ile kendisine sanal bir dünya kuran kişiler çok rahat davranabilmektedirler. Beğenilme ve takdir edilme duygusu paylaşılan fotoğraflar ile kendisini göstermektedir. Özellikle blogger/fenomen annelerin, çocuklarının hamilelik döneminden doğum anına kadar özel olan her türlü fotoğraf, video ve bilgilerini paylaştıkları görülmektedir. Anlaşıldığı üzere çocuklar, bu

⁵²⁹ Ailenin sağlam temeller üzerine inşa edilerek iffet, şeref ve bu bağlamda neslin korunmasına özen gösteren İslâm dini, aile içinde oluşacak her türlü çarpık ilişkinin önüne set çekmiştir. Bu açıdan haram ve yanlış düşüncelere giden her yol bir nevi *seddi zerâi* düşüncesi çerçevesinde ortaya konmuştur. Aile içinde ve akrabalar arasında nikâh düşmeyen kişilerin çarpık ilişkisi bir tarafa, bu kişilerin birbirlerine böyle bir düşünceyle bakması, sarılması gibi davranışların yasaklandığı görülmektedir. Geniş bilgi için bkz. Serahsî, *Mebûsât*, 4/387-388.

⁵³⁰ <https://www.cnnurk.com/turkiye/kaynana-ve-damadin-iliskisi-ortaya-cikti-facia-yasandi>, (Web. 05.04.2020). Haberde kaynana ve damat arasında yaşanan çarpık ilişkinin ortaya çıkması üzerine, kan döküldüğü ifade edilerek aile içindeki faciaya dikkat çekilmiştir.

⁵³¹ Zühal Fidan, Zülfiye Acar Şentürk, "Sosyal Medyada İletişim ve Kadınlar Üzerine Bir Değerlendirme", *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi* 1/2, 2016, 67.

⁵³² Serahsî, *Mebûsât*, 5/235, ayc. bkz. Cevat Akşit, *Mutlu Evlilik*, 84.

⁵³³ Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, *İnternet Kullanımı ve Aile*, yay. haz. Sadık Güneş (Ankara: İsmat Matbaacılık, 2008), 14-16, 223.

paylaşımların bilincinde olamayacakları bir yaşta olduklarından, blogger annelerin paylaşımlarını reklam amaçlı veya kazanç sağlamak için kullanabilme ihtimalleri göz önünde bulundurulması gereken bir meseledir.⁵³⁴ Bu paylaşımların ilerleyen zamanlarda çocuğun psikolojisine olumsuz etkisinin dışında çocuk kaçırılması, pornografi, pedofili gibi çocuğa yönelik suçların işlenmesine de zemin hazırladığı unutulmamalıdır.

Çocuk istismarları ile ilgili suçların son on yılda yüzde yedi yüz (%700) arttığı ve İnsan Hakları Derneği'nin 2018 yılı raporuna göre Türkiye'nin bu suçlar konusunda dünyada üçüncü sırada yer aldığı açıklanmıştır. Sosyal paylaşımların istismar olaylarının artışında etkili olduğu söylenebilir. Zira çocuğun resimlerinden okuluna kadar kişisel olan birçok bilgi, bizzat ebeveynler tarafından paylaşılmaktadır. Özellikle annelerin babalara göre daha fazla paylaşım yaptıkları görülmektedir.⁵³⁵ Oysa Peygamberimizin sünneti çerçevesinde mahremiyet prensiplerine uyan her kadının annelik bilinciyle aile üyelerini korumak için gerekli sorumluluk ve hassasiyeti göstermesi gerekmektedir.

Teknolojik değişimlerin sosyal ilişkilerimizi nasıl şekillendirdiğini daha geniş boyutta düşündüğümüzde sosyal medyanın etkisi yadsınamaz bir gerçek olmaktadır. Zira sanal ortam ile kişiler en mahrem ilişkilerini, evlerinin özellerini ve kendi şahsi bilgi ve ilgilerini kamuya sunmaktan çekinmedikleri görülmektedir. Bu konu hem Kur'an'da -özellikle Hucurât Sûresi'nde- hem de Peygamberimizin hadîslerinde insanların birbirinin gizli yönlerini veya kusurlarını araştırmamaları, bunları açığa çıkarmamaları, birbirleri hakkında zan yapmamaları ve sırrı ifşa etmemeleri konusunda ciddi uyarılar bulunmaktadır.⁵³⁶ Bu uyarılara pek dikkat edilmediği görülen sanal ortamlarda insanlar en mahrem yer olan aile ilişkilerini ifşa etmekte, rahatlıkla aile sınırlarını ve mahrem konuları sosyal medyaya konu yapabilmektedirler.⁵³⁷ Üstelik insanların bir yandan sürekli mutlu görünmeye çalışan bir yandan da birbirine ilgisizliği ve sevgisizliği şikâyet eden paylaşımlar yaptığı görülmektedir. Hatta kadın, eşinin ilgisizliğini, kocasının dağınıklığını bir resim paylaşarak ifade ederken, erkek karısının ilgisizliğini toplanmamış yemek sofrasını hikâye ederek sosyal medyaya sunabilmektedir. Evin içinde kalması gereken sorunların dört duvarın çok ötesine

⁵³⁴ Serap Duygulu, "Sosyal Medyada Çocuk Fotoğrafi Paylaşımlarının Mahremiyet İhlali ve Çocuk İstismarı Açısından Değerlendirilmesi", *TRT Akademi: Spor Yayıncılığı* 4/8, 2019, 443-444.

⁵³⁵ Serap Duygulu, "Sosyal Medyada Çocuk Fotoğrafi Paylaşımlarının Mahremiyet İhlali ve Çocuk İstismarı Açısından Değerlendirilmesi", aynı yer.

⁵³⁶ Hucurât 49/12. Aynı şekilde Peygamberimizi bu konulardaki uyarıları için de bkz. İbn Mâce, "Hudud", 5 (No. 2544/2545/2546). Buhâri, "Mezâlim", 4 (No. 2442), Müslim, "Zikir", 38 (2699), Tirmîzi, "Birr", 19 (No. 1930).

⁵³⁷ Mehmet Karaca, "Aileyi Tehdit Eden Yeni Bir Tehlike: Sanal İlişkiler", *e-Journal of New World Sciences Academy* 2/3, 2007, 138-139.

taşınması, ufak şeylerden mutlu olarak tatminkâr olma erdemini de yok etmektedir. Oysaki insan, önceden ciddi sorun olduğunu düşünüp paylaştığı şeyleri bir gün unutulabilirken, paylaşılan şeyler unutulmamaktadır. Bu tarz davranışların aile ilişkilerinde huzursuzlukları artırdığı sosyal bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵³⁸ Veya kişi en özel günlerini, anlarını kamuya sunma ihtiyacı hissederek mutluluğunu başkalarına kanıtlamak zorundaymışçasına paylaşım yapabilmektedir. Oysa yaptığı paylaşım ile mutlu olmayı özdeşleştirmek bir süre sonra hem kişiyi doyumsuz yapmakta hem de sürekli takip ettiği kişinin hayat standardına ulaşamadığında daha çok mutsuz olmaktadır. Esasında sanal alemdeki mutluluğun zannedildiği gibi gerçek mutluluk getirmediği görülmektedir. Başka kişilere mahrem alanlarının paylaşılması ne kadar yanlış ise takip ettiğimiz kişilerin mahrem alanlarına vakıf olmakta bir o kadar yanlıştır. Peygamberimizin insanların hallerini araştırmama ve açık etmeme uyarısına⁵³⁹ rağmen böyle bir merak insanları, mahremlerini dışarı yayma, zan ve dedikoduya sebebiyet verme günahına düşürebilmektedir.⁵⁴⁰ Oysa bir sözü bir bakışı bile mahrem gören İslâm, emanet kavramını toplumda içselleştirmiş, sırrın ifşasını münafıklaşma özelliği olarak görmüştür.⁵⁴¹ Bu bağlamda aile, mahremiyet ilkelerine uyulduğu ve mahremiyetin dört duvara sığıldığı ölçüde kurumsallaşmaktadır.

Modern dönemde teknolojik gelişmelerin artması ve sosyal medya kullanıcılarının yaygınlaşması ile mahremiyet olgusunun alanının genişlediği açıkça ortaya çıkmış gözükmektedir. Şu halde İslâm kültür ve medeniyetinin tüm zamanlara ışık tutacak değerleri ihmal edilmeden toplumsal değişimler takip edilmelidir. Zira hayatta, temel amaç ve hedeflerin aslî unsur, diğer gelişme ve olayların ise arızî unsur olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda Müslüman kadın ailesinde ve sosyal hayatının her alanında hayra öncülük etmenin hayrı yapanla aynı olduğu⁵⁴² bilinci ile ailesinde ve toplumda iyiliğin tesisi için çalışmalıdır.⁵⁴³ Kadının Müslüman ve mükellef olması onun en başta insanî özelliklerini ön plana çıkarmasını gerektirmektedir. Özellikle meseleyi "Her koyun kendi bacağından asılır" mantığı ile ele almanın doğru bir sonuca ulaştırmayacağı görülmektedir. Çünkü sokağın birine bacağından asılan bir koyunu bıraktığımızda birkaç gün sonra kokusu sokaktaki tüm insanları etkileyecektir. Bu

⁵³⁸ Vusala Güleç, "Aile İlişkilerinin Sosyal Medyayla Birlikte Çöküşü", *e-Journal of New Media* 2/1, 2018, 112-113.

⁵³⁹ Müslim, "Zikir", 38 (No. 2699), Tirmîzi, "Birr", 19 (No. 1930).

⁵⁴⁰ Kolektif, *Sorularla Mahremiyet Bilinci*, 63-67, ayc. bkz. Nevzat Tarhan, "Selfie Çılgınlığı Kişilik Zaafî Haline Dönüşebilir", <https://www.nevzattarhan.com/selfie-cilginligi-kisilik-zaafi-haline-donusebilir.html> (Web. 04.04.2020).

⁵⁴¹ Münafıklığın alametleriyle ilgili bkz. Tirmizî, "İman", 25 (No.106-107)

⁵⁴² Müslim, "İmâre", 38 (No. 1893).

⁵⁴³ M. Ali Haşimi, *Kur'an ve Sünnete Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti*, 303.

örnekte olduğu gibi anne, çocuğunu hem kendi ailesi içinde hem de toplumda nasıl davranması konusunda terbiye etmelidir. Bu şekilde ailede başlayan iyilik, bireyin sosyal bir varlık olması sebebiyle davranışına yansiyacak ve toplumda iyiliğin tesisi sağlanmış olacaktır. Bu bağlamda neme lazımcılık yapmayan Müslüman bir anne, aslında sadece kendi çocuğunun ahlâkî terbiyesi ve onun mutluluğu ile ilgilenmemektedir. Zira bir yuvada çıkan yangının çabuk yayılacağı bilincinde olan Müslüman bir kadının Peygamberimizin Müslümanların bir vücudun azaları gibi olduğuna dair rivayetini⁵⁴⁴ de göz önünde bulundurduğunda başkasının evinde veya çocuğunda olan yangını görmezden gelerek davranması pek mümkün gözükmemektedir. Müslüman kadında var olan bu davranış ve sosyal sorumluluk bilincinin, İslâm ahlâkının bir gereği olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu sebeple nesil yetiştirmek gibi ağır sorumluluğu olan kadının, evlatlarını İslâm'ın cihat emrinin ruhuna uygun olarak yetiştirmeye çalışması onun aslî görevi olarak gözükmemektedir. Her Müslüman'dan olduğu gibi Müslüman kadından da dünyada iyiliğin tesisi için "Emri bil ma'rûf nehyi anil münker" bilinciyle hareket etmesi beklenmektedir.⁵⁴⁵ Zira Rasûlullah cihad etmeyi İslâm dinin zirvesi olarak nitelemiş, namaz kılmakla birlikte zikrederek, namaz kılmak gibi önemli sorumluluk ve ibadet olduğunu bildirmiştir.⁵⁴⁶ Bu açıdan Müslüman şahsiyeti kendisinde oluşmuş olan kadın, gerek sanal ortam gerekse gerçek ortamda, kulluğunun gereği olan sorumluluğunun bilinciyle toplumsal ilişkilerini sürdürmelidir. Bu bağlamda kadının mutlu aile yuvasını toparlayıcı, sıcaklığı ile kuşatıcı olmasının önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Zira kadının, aile ilişkilerinin zayıflaması durumunda yuvasının sıcaklığını kaybedeceğinin farkında olması gerekmektedir. İslâm'da kulluk bilinci annelik bilincini artırmaktadır. Zira imanlı kul olmayı eğitimin ilk şartı gören İslâm "inaniyorsanız üstünsünüz"⁵⁴⁷ âyetiyle toplumsal başarının metodunu da ortaya koymaktadır.⁵⁴⁸ Bu açıdan bilinç, şuûr ve sorumluluk sahibi olan bir kadın, ailesini modern dönemin çıkmazlarından ancak nebevî terbiyeyi bugüne uyarlayarak koruyacağını göz önünde bulundurmalıdır.

⁵⁴⁴ Buhârî, "Edep" 27 (6011), Müslim, "Birr", 66 (2586).

⁵⁴⁵ Necmettin Erbakan, *Davam* (Ankara: MGV Yayınları, 2013), 24-25.

⁵⁴⁶ Tirmizî, "İman", 8 (No. 2616), İbni Mâce, "Fiten", 12 (No. 3973)

⁵⁴⁷ Âli İmran 3/139.

⁵⁴⁸ İbrahim Canan, "İslâm'da Aile Terbiyesi", 27-29.

SONUÇ

Rivayetler ışığında kadının aile içindeki önemine dair yapmış olduğumuz bu çalışmayı nihayete erdirmiş bulunuyoruz. Bu bağlamda kadının aile içerisindeki konumunun toplumsal yansımaları göz önünde bulundurulduğunda, kadının hem ailede hem de toplumsal anlamda çeşitli görev ve sorumluluklarının bulunduğu görülmektedir. Ancak kadının bu görev ve sorumlulukları yerine getirirken nebevî terbiyeyi kendisine rehber edindiği takdirde hem ailesine ve topluma faydalı bir birey olacağı hem de psiko-sosyal ilişkileri açısından huzurlu ve mutlu olacağı aşikârdır.

Kadın, tarihsel süreçte batıl inançların ve kültürlerin etkisinde kalarak ötekileştirilmiş, bırakın kadın olarak bir değer görmeyi, insan olarak bile toplumda hak ettiği değeri görememiştir. Özellikle Yahudilik ve Hıristiyanlık geleneğinde kadının, Hz. Âdem'i kandırarak cennetten kovulmasının sebebi -lanetli bir insan(kadın)- olarak görülmesi, kadın hakkında birçok çarpık düşüncenin ortaya çıkmasına ve kadını hafife alma geleneğinin doğmasına sebep olmuştur. Zayıf ve güçsüz ailelere mensup olan kadınların alınıp satılan bir eşya/mal olarak görülmesi, fuhşa zorlanması, istismara uğraması, evde gereksiz bir yük olarak görülmesi gibi durumlar ise cahiliye Araplarında da kadının Allah'ın yarattığı değerden çok uzak, değersiz ve itibarsız bir konumda olduğunu göstermektedir. Bu anlayış "Ve'dul Benât" ismiyle tarihe geçen -kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi- olayların yaşanmasına sebep olmuştur.

İslâm'ın yeryüzünü onurlandırması ve Peygamberimizin örnek hayatıyla birlikte kadın, tarihsel süreç içerisinde değersiz ve itibarsız görülerek ötekileştirilen konumdan, Allah'ın kendisini yarattığı ulvî konuma yüceltilmiştir. İslâm, yaratılış itibarıyla erkek ile aynı ruhtan yaratılan kadını, her şeyden önce insan olmak anlamında eşit kabul etmiştir. Kadın, İslâm'ın bu bakışı ile toplumda birey olarak yerini almış, kulluğa muhatap olma ve bir amaç için yaratılma noktasında erkek ile aynı kaderi paylaşmıştır. Fıtrat dini olan İslâm, cinsiyetçilik yapmamış, bilakis cinsiyetlerin arasını ayırarak kadının yaratılış farklılığına dikkat çekmiş ve onu fıtratına uygun olan konumuna ulaştırmıştır. Bu sebeple kadına ve erkeğe farklı sorumluluklar veren İslâm dini, kadını toplumun inşasında görev ve sorumlulukları olan bir konuma yükseltmiştir. İslâm'ın kadınlara yönelik en önemli kazanımı şüphesiz devrim niteliğinde olan kadın hakları konusudur. Zira İslâm açısından kadına verilen haklar, kadın için bir kazanım olmaktan ziyade kadının yaratılışının gereği olarak görülmektedir. Bu anlamda insan neslinin devamını annelik görevi ile kutsallaştıran İslâm, kadına cenneti annelerin ayakları altına seren bir yücelik atfetmiştir. Bu açıdan Peygamberimizin öncülüğünde

oluşan İslâm kültür ve medeniyetinde anne olarak kadın, toplumun temel taşı olan ailenin kurucu iki üyesinden birisi olarak kabul edilerek ulvî bir konuma yükseltilmiştir. Kadının aile müessesesinde kurucu rol alması, İslâm toplumunun inşasında ve şekillenmesinde merkezi bir konuma sahip olmasını da beraberinde getirmiştir.

İslâm dininin kişiye sorumluluk verirken vurguladığı en önemli hususlardan birisinin birlikte yaşam konusu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda iki veya üç kişinin yolculuğa çıktığında aralarından birini başkan/reis seçmeleri birlikte yaşamın sıradan, rastgele ve herkesin kendi kafasına göre hareket ettiği bir alan olmadığını aksine birlikte yaşamın belli bir düzen ve uyum gerektirdiğine işaret etmektedir. Bu örnekte olduğu gibi ailenin de en az iki kişinin birlikte yaşam alanı olması belli kurallara tâbî olunarak tesis edilmesini gerektirdiği gibi aile kurumunun düzen ve uyumu için de kuralların sistematik olarak aile reisi tarafından yürütülmesini gerektirmektedir. Aksi takdirde bu şekilde tesis edilmeyen bir ailenin sağlam bir temel üzerine inşa edilmesi mümkün değildir. Aynı şekilde sistematik olarak aile reisi tarafından kuralların işletilmesinin yerine her aile bireyinin kendi kafasına göre takıldığı bir ailede düzen, uyum ve huzurun olması da mümkün olmayacaktır. Peki aile reisi niçin erkek olmak zorundadır? Yoksa erkeğin ailedeki reisliği ataerkil kültürün getirmiş olduğu bir rol müdür? Daha önceden de bahsedildiği gibi Kur'an'ın erkeğe aile içerisinde kavram rolü vermesi, erkeğin ataerkil kültürün bir baskısı veya neticesinde aile reisliği konumunu/rolünü elde ettiğini göstermekten ziyade erkeğe vahiy merkezli bir rol biçildiğini göstermektedir. Ayrıca vahiy bir yaşam tarzı haline getiren Allah Rasulünün hadîsleri/sünneti de bu konuda bize işaretler vermektedir. Örneğin Hz. Âişe'nin Peygamberimize kadın için insanların en hayırlısı kimdir diye sorduğunda *kocası*, erkek için en hayırlısı kimdir diye sorduğunda ise *annesi* cevabını alması⁵⁴⁹ Peygamberimizin aile reisliğinin erkeğe ait olduğuna işaret ederken erkeğin üzerindeki en önemli hakkın anneye ait olduğunu vurgulaması cinsiyet ayrımcılığı yapmadığının en temel göstergesidir. Lakin Kur'an ve Kur'an'ı yaşam tarzı haline getiren Peygamberimizin insanlara biçmiş olduğu görev ve sorumlulukları beğenmeyip kendilerine cinsiyetsel rol, görev ve sorumluluk biçen modern düşünce erbabı kendi biçtikleri role uygun görmedikleri Kur'an âyetlerini kafalarına göre yorumlamakta, hadîsleri ise reddetme yoluna gitmektedirler. Bu anlamda en çok kadınlar hakkındaki hadîsler, bağlamından koparılmak suretiyle ön plana çıkartılmakta ve cinsiyet eşitsizliği üzerinden tartışma yapılarak hadîslere, Peygambere ve dine karşı olumsuz bir algı oluşturulmaktadır. Kadını cinsiyet merkezli bir bakış açısıyla aileden uzaklaştırmaya çalışan bu tarz yorumlar özellikle kadının

⁵⁴⁹ Nesâî, "İşaretü'n-Nisa", 63 (No.9103).

özgürlüğüne vurgu yaparak, kocasına hatta anne-babasına dahi itaat veya bağlı olmasının özgürlüğünü kısıtlayacağı algısına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda modern dünyada feminizm, kadının sosyal hayatını tabiri caizse *ilahlaştırarak*, kadının ailesinden kopmasını bir meziyet olarak sunmaktadır. Hâlbuki kadının, değer görüp sevildiği ve saygı gördüğü ailesinden uzaklaşması, algı yapıldığı gibi kadını mutlu etmemekte, aksine toplumda yalnızlaştırmaktadır. Bu bağlamda iddia edildiği gibi İslâm, kadının sosyal hayatını belli alanlara sıkıştırmamıştır. Bilakis, annelik görevinin gereği olarak imanlı, şuurlu ve sağlıklı nesillerin yetişebilmesi için kadının sosyal hayatta da etkin olmasını istemiştir. Bu açıdan kadın, çocuğunu yalnızca ailede terbiye eden bir birey değil, sosyal hayatta da bunun sürekliliğini sağlayan bir vazife görmektedir. Zira eve kapalı (sadece aile içinde) bir terbiye ve ahlâk sadece evde kalırken, sosyal hayatta evde öğrenilen ahlâk ve terbiyenin pratik yönünün bulunmaması, çocukta teorik ve pratik arasında bir bocalama ve hayal kırıklığına sebep olabilmektedir. Böyle bir durum çocuk ile aile arasında kırılmalara, hatta çocuğun kendisini ailesinden uzaklaştırmasına sebep olabilmektedir. Üstelik pratik hayatta karşılığını bulamadığı ahlâkî kurallar zamanla kendisinden şüphelenilen bir konuma gelmekte ve bizatihi kuralın kendisinden şüphelenilerek *deizme* doğru kapı aralanmaktadır. Bu açıdan İslâm dininin emir ve yasakları, yalnızca teorik olarak anlaşılmalı üstelik pratik olarak da düşünülmelidir. Bu bağlamda kadın, yalnızca aile içerisine kapanarak çocuk terbiye eden değil, çocuğun hem aile hem de sosyal hayatta kazanım elde etmesini sağlayan bir rol görmektedir

Günümüz toplumunda eğitim-öğretim hayatı ile birlikte kadın hemen hemen her alanda çalışmaya başlamıştır. Kur'an'ın insanı çalışmakla sorumlu tutması ve Hz. Peygamberin kadınların çalışmaması gerektiğine dair bir emrinin veya uygulamasının bulunmaması, kadının çalışma hayatını meşrulaştırmaktadır. Helal kazanç veya mahremiyet kurallarının gerekliliği gibi konularda, her Müslüman nasıl mükellef ise kadın da çalışırken aynı şekilde mükellef ve sorumludur. Ancak kadın için en önemli sorumluluk, ailesi ve annelik görevinden dolayı çocuklarının bakım, ahlâk ve terbiyesi ile meşgul olma sorumluluğudur. Bu açıdan İslâm, kadının çalışmasını, bu şarta/kayda bağlayarak meşru görüp izin vermektedir.

İnsanın fitratından getirdiği duygulardan birisi mahremiyet duygusudur ve mahremiyet eğitimi ailede başlamaktadır. Bundan dolayı anne olarak kadının, aile içerisinde mahremiyet eğitimi çocuklarına bilinçli bir şekilde vermesi gerektiği gibi toplumsal olarak da çocuklarının bu kurallara uyması için gerekli özveriye göstermesi gerekmektedir. Zira günümüz toplumunda artan boşanmalar veya istismar olaylarının

sebepleri incelendiğinde, aslında mahremiyet kurallarının ihlal edilmesinin meselenin özünü oluşturduğu açık bir şekilde görülecektir. Özellikle teknolojik gelişmeler ve sosyal medya kullanımının artması mahremiyet sınırının genişlemesine sebep olmuştur. Bazı ailelerin bilinçsizliğinden, bazı ailelerin ise modern ve açık görüşlü oldukları gerekçesi ile dinin belirlediği kurallara uymadıkları bilinmekte ve görülmektedir. Peygamberimizin aile ve sosyal ilişkiler konusundaki örnekliği ise bu bağlamda günümüz ailesinin, aile ve sosyal ilişkilerine rehberlik edecek pozisyonundadır. Bu sebeple Müslüman şahsiyeti oluşmuş bir kadının, kendisi ve ailesini koruyabilmesi, ancak nebevî terbiyeyi rehber edinmesi ile mümkün olacaktır.

Bilge Kral Aliya İzzetbegoviç'in "*Yeryüzünün öğretmeni olmak için gökyüzünün öğrencisi olmak gerekir*" sözü, rabbanî ve nebevî terbiyeyi esas almayan bir toplumun muasır medeniyet kurmasının mümkün olmadığına dair önemli ipuçları vermektedir. Zira nebevî öğretinin rehberliğinde İslâm kültür ve medeniyetini yükselten ve dünya sahnesinde şahlandıran milletlerin bu özden beslendiği hiçbir zaman gözden kaçırılmamalıdır. Ufku ve amacı olmayan milletlerin üstün bir medeniyet kurması mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda referans noktasını yalnızca yaratıcısından alan, kendine özgün bir düşünce/fikir ortaya koyan ve taklitçi olmayan milletler, medeniyetler kurmayı başarmıştır ve başaracaktır. Yüce Allah'ın, yaratılışı bir gaye ile taçlandırarak insanı yeryüzünün halifesi kılması, yeryüzünün rabbanî bir bakış açısı ile imar edilme sorumluluğunu Müslüman'a yüklediğini göstermektedir. Bu açıdan her Müslüman'ın olduğu gibi kadının da bu gaye ve amaç doğrultusunda bir düşünce ve anlayış ortaya koyması gerekmektedir. XX.yy. sonunda ve XXI.yy. başında yapılan savaflara baktığımızda, Müslüman olsun, gayri Müslim olsun, işgal edilen ülkelerin, akan masum kanların ve yok olan kültürel birikimin arkasında emperyalist güçlerin olduğunun görülmesi, kâinatta boşluğun olamayacağını göstermektedir. Böyle bir boşluk ise ancak şuurlu ve bilinçli kadınların/annelerin nebevî terbiyeyle yetiştirdiği mücahid ve mücahide bireylerden oluşan bir medeniyetin kurulmasıyla tekrar doldurulacaktır. Bu sebeple yeryüzünün imarının, İslâm'ın ortaya koyduğu güzel ahlâk ve Resulün terbiyesi ile şekillenmeyen kapitalist güçlere bırakılamayacağı aşikârdır. Bu bağlamda İslâm'ın kendisine verdiği değer ve izzet ile güçlü aileler kuran kadın, yetiştireceği çocuklar ile geleceğin aydınlığı olan toplumları yeniden inşa edecektir. Bu ise ancak ve ancak kadının, yaratılışına ve yaratılışındaki gayeye döndüğünde inşası gerçekleşecek bir durumdur.

KAYNAKÇA

- Acarlıoğlu, Ahmet. "Hz. Peygamber (s.a.v.) Döneminde Kadının Çalışma Hayatındaki Yeri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42/1 (2019): 212-232.
- Adam, Baki. "Yahudilik", ed.Şinasi Gündüz. *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ankara: DİB Yayınları, 1.Baskı, 2007. 205-275.
- Abdulcebbar, Süheyb. *el-Müsned'ül Mevdûi el-Câmii lil-Kütübü'l Aşerâ*, 22 cilt, 2013, b.y.
- Adler, Alfred. *Çocuk Eğitimi*, Çev Kamuran Şipal. İstanbul: Cem Yayınevi, 1998.
- Ağırman, Cemal. *Kadının Yaratılışı: İlgili Rivayetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım*, İstanbul: Risale Yayınları, 2001.
- Akdemir, Salih. "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerimde Kadın", *Journal Of Islamic Research* Vol:10, No:4 (1997): 249-258.
- Aksan, Yücel. "1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da Cadılık", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVIII/2 (2013): 355-368.
- Akşit, Cevat. *Mutlu Evlilik: İslâmi Esasları*. Erkam Matbaası: İstanbul, 2001.
- Aktaş, Cihan. *Bacı'dan Bayan'a*, İstanbul: Pınar Yayınları, 1. Baskı, 2001.
- Altıntaş, Halil & Şahin, Muzaffer. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009.
- Apaydın, H. Yunus. "Tesettür", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/538-543, Ankara: TDV, 2011.
- Arsel, İlhan, *Şeriat ve Kadın*, İstanbul: Kurtiş Matbaası, 6.Baskı, 1990.
- Asımgil, Sevim. *Benim Müslüman Yavrum*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1992.
- Aslan, A. Kadir. "Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar", *Ege Eğitim Dergisi* 1/2 (2002): 25-31.
- Ayanoğlu, Bora. "Fabrika Kızı", *Dünden Bugüne* Albümü İçinde, Seslendiren Alpay, 1988.
- Aydın, M. Akif. "İslâmda Kadın", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24/86-94, Ankara: TDV, 2001.
- Aydın, Mahmut. "Hıristiyanlık", ed. Şinasi Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ankara: DİB Yayınları, 1. Baskı, 2007. 77-203.
- Aynî, Ebû Muhammed Muhammed b. Ahmed b. Musa b. Hüseyin Bedreddin el-. *Umdetü'l-Kârî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 25 cilt, Beyrut: Dârü İhyâü't-Terâsi'l-Arabî, t.y.

- Ayverdi, Semiha. *Kölelikten Efendiliğe*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 8. Baskı, 2019.
- Bağcı, Musa. *Beşer Olarak Hz. Muhammed*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 3. Baskı, 2014.
- Başar, Serpil. "Değer Açısından Kur'an'da ve Hadîslerde Aile Birliği ve Devamlılığı", *Kur'an'ın Nüzûlünün 1400. Yılı Münasebetiyle Kur'an'da Aile Sempozyumu*. Düz. DEÜ, Soma Belediyesi ve Soma İlçe Müftülüğü. Soma: Tibyan Yayıncılık, 2010. 90-114.
- Bilgin, Beyza. *Kadının Rolü ve Türkiye'de Kadın*. Ankara: Sinemis Yayınları, 2005.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslâm İlmihali*, sad. Mehmet Talu, İstanbul, Çelik Yayınevi, 2003.
- Bırışık, Abdülhamit. "Hz. Peygamber'in Hayatından Davranış Modelleri", *Hz. Peygamber'in Hayatından Davranış Modelleri*. yay. haz. Recep Kılıç. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Birnbaum, Philip. *Daily Prayer Book: Ha-Siddur Ha-Sahalem*. New York: Hebrew Publishing Company, 1949.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah el-. *el-Edeb'ül-Müfred*, 2 cilt, çev. Yaşar Kandemir. İstanbul : Tahlil Yayınları, 1. Baskı, 2017.
- *Sahihu'l- Buhârî*, 8 cilt, b.y.: thk. Muhammed Züheyr b. Nasır el-Nasır, Dâru Tevki'n-Necât, 2. Bassım, 1422/2001.
- Büyük, Abdullah. *Mutlu bir Yuva için Aile Mektebi*. Konya: Ribat Yayınları, 2007.
- Canan, İbrahim. "Enes b. Mâlik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 11/234-235, Ankara: TDV, 1995.
- "İslâm'da Aile Terbiyesi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi II*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005. 23-41.
- *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Baskı, 1994.
- Carullah, Musa. *Hatun*, çev. Mehmet Görmez. Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 3. Baskı, 2002.
- Cengil, Muammer. "Aile ve Mahremiyet", Kolektif. *Peygamberimiz ve Aile*. Ankara: DİB Yayınları, 3. Baskı, 2019. 7-105.
- Cerrah, Lokman. "Sosyal Medya ve Bazı Kurumsal Etkileşimler ve Sosyal Medyaya Eleştirel Yaklaşım", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 20/4* (2016): 1393-1414.
- Cessâs, İmam Ebu Bekir Ahmed er-Razi el. *Ahkâmü'l-Kur'an*, 3 cilt, Beyrut&Lübnan: Darul Fikr, 1428-29/2008.

- Chernofsky, Erica. "Çökmüş Evliliklere Tutsak Kadınlar"
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140313_zincirlenmis_kadinlar.
2014. 08 04 2020.
- Coşkun, Şura Genç&Seçil. "Ensest", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 106 (2013): 215-261.
- Çağrı, Hayrettin Karaman&Saderrettin Gümüş&İ. Kâfi Dönmez&Mustafa. *Kur'an Yolu Tefsiri*, 5 cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2003.
- Çağrı, Mustafa. "Zulüm", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 44/507-509, Ankara: TDV, 2013.
- Çakan, İsmail Lütfi, *Hadîs Edebiyatı*, İstanbul: İFAV, 3. Baskı, 1996.
- Çakma, Diren. "Fransız Devrimi'nde Kadın: Eksik Yurttaş", *Ege Akademik Bakış* 7/2 (2007): 727-745.
- ÇOÇA, "Bizim Ailede Olmaz!", (<https://www.youtube.com/watch?v=XaXuRWA03g>).
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdullah b. El-Fadl b. Behrâm b. Abdussâmed ed-. *Sünen-i Dârimî*, 4 cilt, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, Suudi Arabistan: Dârü Li'n-Nâşir ve't-Tevzi', 1. Baskı, 2000/1412.
- Demir, Hilmi. "İslâm'da Özel Hayat ve Özel Hayatın Gizliliği" *TASAV Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Merkezi*, (www.turkakadamisi.org.tr) (2013): 1-6.
- Demir, Zekiye. "Anneme Mektup", Kolektif. *Kadın ve Aile Yazıları*. Ankara: DİB Yayınları, 3. Baskı, 2017. 207-209.
- ."Kadının Ücret Karşılığı Çalışması Konusunda Din İşleri Yüksek Kurulu'na Gelen Sorular", *Dini Araştırmalar* 21/54 (2018): 81-106.
- Demircan, Adnan. "Câhiliyye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", *İstem* 2/3, 2004.
- Demirel, Cumhuriyet. "Kadın Erkek Eşitsizliği Vehmini Uyandıran Konular ve Bu Konuyla İlişkili Ayetlerin Yorumları", *Kırıkkale İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi (KIİFAD) I* (2016): 63-74.
- Demirkan, Semra. "Ana Ailenin Harsıdır", Kolektif. *Kadın ve Aile Yazıları*. Ankara: DİB Yayınları, 3. Baskı, 2017. 187-191.
- Demirkan, Semra. "Modern Zamanlarda Annelik", Kolektif. *Kadın ve Aile Yazıları*. Ankara: DİB Yayınları, 3. Baskı, 2017. 167-171.
- Dizman, Zeynep Şentürk. "Sosyal Medyanın Boşanmaya Etkileri", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) 6/4* (2019): 548-555.
- Doğan, Sinem. "Cadıcılık mı Kötü Yoksa İnsanlık mı: Avrupa'da Cadı (Kadın) Avları", <http://www.acikbilim.com/2013/02/dosyalar/cadilik-mi-kotu-yoksa-insankik-mi-avrupada-cadi-kadin-avlari.html>. tarih yok. Web. 08.04.2020.

- Dorman, Emre. "Kur'an'da Kadın", <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/emre-dorman/kuranda-kadin-erkek-40486201>. tarih yok. Web.23.02.2020.
- Dölek, Adem. "Hadîsler Işığında Temizlik ve İbâdet Konularındaki Vesveseler ve Tedâvî Yolları", *Dinbilimleri Akademik Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2004): 47-71.
- Duygulu, Serap. "Sosyal Medyada Çocuk Fotoğrafi Paylaşımlarının Mahremiyet İhlali ve Çocuk İstismarı Açısından Değerlendirilmesi", *TRT Akademi: Spor Yayıncılığı* 4/8 (2019): 428-487.
- Dümeynî, Misfir b. Gurmullah ed-. *Hadîste Metin Tenkidi Metodları*, çev. İlyas Çelebi, Adil Bebek, Ahmet Yücel, İstanbul: Kitabevi, 1997.
- Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 4 cilt, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, t.y.
- Elbânî, Muhammed Nâsiriddîn. *Sahîhu't-Tergîb ve't-Terhîb*, 3 cilt, (Mektebetü'l-Maârifelil-Nâşir ve't-Tevzi'), 1. Baskı, 2000/1421.
- Erbakan, Necmettin. *Davam*. Ankara: MG V Yayınları, 2013.
- Eren, Mehmet. "Ümmü Râfi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/327, Ankara: TDV, 2012.
- Eren, Şadi. *Kur'an ve Toplum*. İstanbul: Zafer Yayınları, 1998.
- Erul, Bünyamin. "Zeyd b. Sâbit", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 44/321-322, Ankara: TDV, 2013.
- Evin, Mehveş. "Cinsiyetsiz Anaokulu!" *Milliyet*, (<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehvesevin/cinsiyetsiz-anaokulu-1631869>). (Web.24.12.2012.)
- Federici, Silvia. *Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim*. çev. Öznur Karakaş. İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2004.
- Gerçek, Dilara. *Japonların Yaratıcılıkta Bir Dünya Markası Olduğunun Kanıtı: Konsept Kafeler*, <https://onedio.com/haber/japonlari-yaraticilikta-bir-dunya-markasi-oldugunun-kaniti-konsept-kafeler-803838>. tarih yok. (Web.21.03.2020).
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*, yay. Haz. Cemal Güzel, (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008), 1. Baskı, 478-526.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Yunus Emre Hayatı Sanatı Eserleri*, İstanbul: Varlık Yayınevi, 1957.
- Görmez, Mehmet. "İslâm ve Kadın Yazıları Üzerine", Kolektif. *Kadın ve Aile Yazıları*. Ankara: DİB Yayınları, 3. Baskı, 2017. 13-17.
- Gözütok, Şakir. "Resulullah Döneminde Kadın ve Kadın Eğitimi", *Dini Araştırmalar: Kadın Özel Sayısı*, 2016, 175-196.

- Güleç, Vusala. "Aile İlişkilerinin Sosyal Medya ile Birlikte Çöküşü", *e-Journal of New Media* 2/1 (2018): 105-120.
- Güler, Ayfer Balaban&Hatice. "Mehmet Sait Hatipoğlu ile İslâmın Işığında Kadın" (Söyleşi), Kolektif. *Kadın ve Aile Yazıları*. Ankara: DİB Yayınları, 3. Baskı, 2017. 39-44.
- Günaltay, Şemseddin. *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1. Baskı, 1997.
- Günay, Hacı Mehmet. "Nüşûz", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 33/303-304, Ankara: TDV, 2007.
- Gündoğdu, Yusuf Bahri. "Mahremiyet Eğitiminin Temeli İnsanlık Şerefi: Ailenin Mesuliyetleri", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2017): 387-394.
- Gündüz, Olgun. "Toplumsal Değişme Sürecinde Aile Kurumunda Yaşanan Farklılıklar ve Süreklilikler", ed.Hale Şahin&Rukiye Aydoğdu Demir. *Peygamberimiz ve Aile*. Ankara: DİB Yayınları, 2019. 81-103.
- Gündüz, Şinasi. *Hıristiyanlık*. İstanbul: İsam Yayınları, 2. Baskı, 2008.
- Gündüz, Şinasi. *Misyonerlik*. Ankara: TDV Yayınları, 3. Baskı, 2007.
- Gündüz, Şinasi. *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001,
- Güneş, Adem. *Nezakat ve Zarafet İçin Mahremiyet Eğitim*. İstanbul: Timaş Yayınları, 37. Baskı, 2015.
- Güneş, Ahmet. "Kur'an ve Sünnette Aile Birliğinin Korunması", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2004): 19-183.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*, 2 cilt. İstanbul: İrfan Yayınları, 6. Yayın, 2003.
- . *İslâma Giriş*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Müsned-i Ahmed b. Hanbel. thk. Şuayb Arnavûd&Adil Mürşid vd., Messetü'r-Risâle, 2001/1421.
- Harman, Ömer Faruk. "Kadın", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24/82-86, Ankara: TDV, 2001.
- Haşimi, M. Ali. *Kur'an ve Sünnete Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti*. çev. H.İbrahim Kutluay vd., İstanbul: Risale Yayınları, 18. Baskı, 2009.
- Hatipoğlu, Mehmet Said. *Kültürel Mirasımızı Tenkit Zarureti*. Ankara: Otto Yayıncılık, 3. Baskı, 2012.
- Hizmetli, Sabri. *İslâm Tarihi*. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 3. Baskı, 1999.

- Hûliy, Behiy. *Müslüman Kadının Aile ve Toplumdaki Yeri*. çev. Mustafa Özcan. İstanbul: Özgü Yayınları, 1. Baskı, 2017.
- İbiloğlu, Aslıhan Okan vd., "Çocukluk Çağı Cinsel İstismar ve Ensest Olgularına Çok Yönlü Bakış", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar/Current Approaches in Psychiatry 10/1* (2018): 84-98.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmet b. Ali. *Fethü'l Bârî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 13 cilt, Beyrut: Dârü'l Ma'rife, 1379.
- İbn Hibbân, *Sahih-i İbn Hibbân*, 18 cilt, thk, Şuayb Arnavûd, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988/1408.
- İbn Hişam, *İslâm Tarihi: Siret-i İbn Hişam Tercümesi*, 4 cilt, ter. Hasan Ege, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006.
- İbn Mâce el-Kazvînî. *Sünen-i İbn Mâce*, 2 cilt, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki. Darü İhyâi el-Kütübü'l-Arabiyyeti&Faysal İsa el-Babi el-Halebi, t.y.
- İmam Mansur el-Mâtûrîdî. *Te'vilâtü'l-Kur'an*. 17 cilt, ilmi neşre haz. Ali Haydar Ulusoy. İstanbul: Mizan Yayınevi, 1. Baskı, 2008.
- İmam Nevevi. *Riyâzü's Sâlihîn: Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, çev. M. Yaşar Kandemir vd., İstanbul: Erkam Yayınları, 2010.
- İzzetbegoviç, Aliya. *İslâm Deklarasyonu*. ter. Rahman Adem. İstanbul: Fide Yayınları, 5. Baskı, 2013.
- İzzetbegoviç, Aliya. *İslâmî Yeniden Doğuşun Meseleleri*. Türkçesi: İbrahim Hakan Aydoğan&Azra Belekçiç Aydoğan. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020.
- Kandehlevî, M. Yusuf. *Hayâtü's Sahâbe*. 4.cilt, çev. Ali Arslan. İstanbul: Merve Yayınları, t.y.
- Kandemir, M. Yaşar. "Hatice", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 16/465-466, Ankara: TDV, 1997.
- Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadîsler*, İstanbul: İFAV, 10. Baskı, 2017.
- Kandemir, Yaşar. *Mutlu Bir Yuva İçin*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2000.
- Kaplan, Hilal. "7. Gün", *Beyaz TV*, <https://www.youtube.com/watch?v=hBoIoYgaNuc>.
- Kara, Bülent vd., "Çocuk İstismarı" *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 47* (2004): 140-151.
- Karaca, Mehmet. "Aileyi Tehdit Eden Yeni Bir Tehlike: Sanal İlişkiler", *e-Journal of New World Sciences Academy 2/3* (2007): 131-143.
- Karagöz, İsmail. "Kur'an'ın Kadına Mesajı", Kolektif. *Kadın ve Aile Yazıları*. Ankara: DİB Yayınları, 3. Baskı, 2017. 18-22.
- Karaman, Hayrettin. *Kadın ve Aile*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Baskı, 1995.

- Kaval, Musa. "İlahi Dinlerde Kadının Kıymet Problemi", *Akademik Bakış Dergisi* 55 (2016): 306-324.
- Kayadibi, Fahri. "Vahiy Sürecinde Kadın", Kolektif. *Kadın ve Aile Yazıları*. Ankara: DİB Yayınları, 3. Baskı, 2017. 28-31.
- Kazancı, F. Asiye Şenat. "Kur'an'ın Ana Babaya İhsan İlkesinin İtaate Dönüşümü ve Geleneğe Etkisi", *Marife* 6/1 (2006): 195-211.
- Kazım, Safinaz. *Kadının Özgürlüğü*, çev. Mustafa İslamoğlu. İstanbul: Denge Yayınları, 2. Baskı, 1996.
- Kılıç, Recep. *Âyet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlâkı*. Ankara: TDV, 6. Baskı, 2010.
- Kılıç, Seçil. "Süper Kadın Sendromuna Dikkat", *Seninle Dergisi (Web için bkz. <http://www.seninle.com.tr/ruh-ve-beden/psikoloji/1509-super-kadin-sendromuna-dikkat.html>)* (2012): 36-37.
- Kırbaçoğlu, Hayri. "Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", *İslâmî Araştırmalar* 10/4, 1997.
- Kitab-ı Mukaddes*. İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2006.
- Kolektif. *Sorularla Mahremiyet Bilinci*. Ankara: DİB Yayınları, 2. Baskı, 2019.
- Köksal, M. Asım. *İslâm Tarihi*, 18 cilt. Şamil Yayınevi: İstanbul, 1987.
- Kutlay, Halil İbrahim. *Hadiste Sened Tenkidi*, İstanbul: Elif Yayınları, 2015.
- Kutluay, İbrahim. "Hz. Peygamber'in Hadislerinde ve Sünnet'te Ailenin Korunması ve Neslin Devamı İçin Alınan Tedbirler", <https://www.tihk.gov.tr/prof-dr-ibrahim-kutluay/> (Web.29 02 2020).
- Kutup, Seyyid. *Fîzilâl-il Kur'an: Kur'an'ın Gölgesinde*, 16 cilt, çev. Bekir vd., İstanbul: Hikmet Yayınları, t.y.
- Koçyiğit, Talât. *Hadis Tarihi*, Ankara: TDV Yayınları, 2 .baskı, 1998.
- Liman, Fatma Hale. "Kadın Emeginin Değeri", Kolektif. *Kadın ve Aile Yazıları*. Ankara: DİB Yayınları, 3. Baskı, 2017. 244-247.
- Malik b. Enes b. Malik, *Muvatta*. 8 cilt, thk. Muhammed Mustafa el-Âzamî, Müessesü Zâyid b. Sultan el-İmârât, 1425/2004.
- Maraşlı, Sema. "İstanbul Sözleşmesi ile Neyi İmzaladık?" *Söz Meydanı*, (<https://www.youtube.com/watch?v=XwhaTAI3V3U>), ----- "Kadın ve Erkek Üzerine", <https://seslimakale.com.tr/videodetay/sema-marasli--kadinlik-ve-erkeklik-uzerine-5880>. tarih yok. 28 02 2020.

- MEB, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Okul Standartları Kılavuzu*, 2016, (http://tical.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/26/15/971621/dosyalar/2017_12/12163245_Toplumsal_Cinsiyet_EYitliYine_DuyarlıY_Okul_StandartlarY_KYlavuzu.pdf).
- Mehmet Hatipoğlu vd. *Eş Olarak Hz. Muhammed:Kutlu Doğum Tutanakları 2*. Ankara: TDV, 1998.
- Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel. *İnternet Kullanımı ve Aile*. yay. haz. Sadık Güneş. Ankara: İsmat Matbaacılık, 2008.
- Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyri. *el-Camiu's-Sahih*. thk. Muhammed Fuad Abdulkaki. Beyrut: Daru Tarihi't-Turasi'l-Arabiyyi, t.y.
- Nasr, Seyid Hüseyin. *Modern Dünyada Geleneksel İslâm*. İstanbul: İnsan Yayınları, Genişletilmiş 3. Baskı, 2001.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb el-Horasânî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 12 cilt, thk., Hasan Abdilmün'im Şalebî, Beyrut: Müessetü'r-Risâle,2001&1421.
- *es-Sünenü'n-Nesâî (Süneni- Sügra)*, I-IX, thk. Abdulfettah Ebû Gudde. Halep: Mektebu'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 1986&1406.
- Okiç, Tayyib. *İslâmiyet'te Kadın Öğretimi*. Ankara : DİB Yayınları, 1979.
- Okumuş, Ejder. "İslâm ve Kadın", Kolektif. *Kadın ve Aile Yazıları*. Ankara: DİB Yayınları, 2017. 23-27.
- Okuyan, Mehmet. "Âdem'in Yaratılışı: Kur'an'a göre İnsanlar Nasıl Çoğaltıldı?", http://www.youtube.com/watch?v=EeTpHEyy_A. (Web.02.06.2020).
- "Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23, 2007, 93-133.
- Öğüt, Salim. "Mahrem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 27/388-389, Ankara: TDV, 2003.
- Ökten, Sadettin. "Aile Üzerine Düşünceler", *Peygamberimiz ve Aile*. ed. Hale Şahin&Rukiye Aydoğdu Demir, Ankara: DİB Yayınları, 2019, 73-79.
- Özkan, Halit. "Zeyd Amr", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 44/316-317, Ankara: TDV, 2013.
- Öztürk, Mustafa. "İslâm Öncesi Arap Toplumunda Ahval-i Şahsiyye Hukuku", *Kur'anın Anlaşılmasına Katkı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu Sempozyumu*. Düz. İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Müdürlüğü. İstanbul, 2011. 229-273.
- Pedagoji Derneği. "Çocuk ve Cinsel Kimlik Gelişimi", <https://pedagojidernegi.com/cocuk-ve-cinsel-kimlik-gelisimi/> (Web.08.12.2019).
- Peskine, Brigitte. *İstanbul'da bir Yahudi Ailesi*. çev.Ela Gültekin. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2005.

- Sâlih, Subhi es-. *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, çev. Yaşar Kandemir, İstanbul: İFAV, 12. Baskı, 2016.
- Selahattin Polat, *Metin Tenkidi*, İstanbul: İFAV, 2. Baskı, 2015.
- Russell, Bertnard. *Evlilik ve Ahlâk*. çev.S. Neval Şimşek. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Baskı, 1998.
- Salzman, C. Gotthilf. *Nerede Hata Yaptık*. çev. Zeki Karakaya. Samsun: Etüt Yayınları, 1. Baskı, 1999.
- Serahsî, *Mebûsât*. 31 cilt, ed. M. Cevat Akşit, İstanbul, Gümüşev Yayıncılık, t.y.
- Sıbaî, Mustafa es-. "Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi ve Müslüman Kadın Hukuk", *İslâm'da Kadın Hakları 2 cilt*. Ankara: Rehber Yayıncılık, 1. Baskı, 1993. 15-111.
- Şafak, Yasemin. *LGPT Öğrencileri Aile ve Okul Kısılcasına Karşı Nasıl Korunmalı!*, (Ankara: Kaos GL, 2012). (http://www.kaosgldernegi.org/resim/kutuphane/dl/kaosgl_egitimbroşuru_arsiv.pdf).
- Şentürk, Recep. "Doğu ve Batı Medeniyetlerinde Temel İnsan Hakları", *Kur'ân ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Şentürk, Zühal Fidan&Zülfiye Acar. "Sosyal Medyada İletişim ve Kadınlar Üzerine Bir Değerlendirme", *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi E Dergi 1/2* (2016): 64-82.
- Şimşek, Berza. "Kadın Cinayetleri", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50956293>. tarih yok. 09 03 2020.
- Taberî, İbn Cerir et-. *Taberi Tefsiri*, 6 cilt, Ter. Mehmet Keskin. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2006.
- Tarhan, Nevzat. "Çocukta Saygı Eğitimi", *Diyanet Aylık Dergi: İslâm ve İnsan Hakları* 206 (2008): 36-38.
- Kadın Psikolojisi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2010.
- ."Selfie Çılgınlığı Kişilik Zaafı Haline Dönüşebilir", <https://www.nevzattarhan.com/selfie-cilginligi-kisilik-zaafi-haline-donusebilir.html> (Web.04.04.2020).
- ."Unisex Bir Dünya Oluşturulmaya Çalışılıyor", <https://www.nevzattarhan.com/prof-dr-nevzat-tarhan-unisex-bir-dunya-kulturu-olusturulmaya-calisiliyor-.html> (Web.08.04.2020).
- Taslaman, Caner&Feryal. *İslâm ve Kadın*, İstanbul: İstanbul Yayınevi, 1. Baskı, 2019.
- Tertullian, "On The Apperal Women", Book I, Chap.I, <http://www.tertullian.org/anf/anf04/anf04-06.html>.(15.05.2020).

- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa et-. *Süneni Tirmizî*. thk. Muhammed Fuad Abdulbaki vd., Mısır: Şirketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Babiyyu'l-Halebiyyu, 1395/1975.
- Tokbaş, Fatih. "Yenilikçi Müslüman Düşünür Olarak Aliya İzzetbegoviç", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 (2016): 7-45.
- Toksarı, Ali. "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", *Diyanet İlmî Dergi* 29/4 (1993): 67-80.
- Topaloğlu, Bekir. *İslâm'da Kadın*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001.
- Topçu, Seda. "Çocuk ve Sanal Ortam", *Kocatepe Tıp Dergisi* 19 (2018): 27-33.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli. *Kadın Karşısı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: Otto Yayınları, 6. Baskı, 2016.
- Türkarşlan, Nesrin. "Kentte Kadın Olmak", Kolektif. *Kadın ve Aile Yazıları*. Ankara: DİB Yayınları, 3. Baskı, 2017. 45-52.
- Tüzün, Işık. *Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, (İstanbul: TAPV, 2019).
- Uraler, Aynur. "Şifâ bint Abdullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV, 2010).
- Ünal, İ.Hakkı. "Aile Sorumluluğu", Kolektif. *Kadın ve Aile Yazıları* . Ankara: DİB Yayınları, 3. Baskı, 2017. 233-236.
- Ünlü, Çiğdem&Özcan. *Sevgi Aşk&Mutlu Evlilik*. İstanbul: Mozaik Yayınları, 2001.
- Vicdanî, Mustafa Sadık. *Peygamberimiz Niçin Çok Evlendi?*, haz. Dursun Gülek. İstanbul: Bedir Yayınları, 1993.
- Voux, Ronald de. *Yahudilikte Aile*. çev. Ahmed Güç. Bursa: Arasta Yayınları, 2003.
- Wedûd M., Amina. *Kur'an ve Kadın*, çev. Nazife Şişman, İstanbul: İz Yayıncılık, 2005.
- Yabancı, Serhat. "Evlendikten Sonra Birincil Aileniz, Eşiniz ve Çocuklarınızdır", <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/serhat-yabanci-evlendikten-sonra-birincil-aileniz-esiniz-ve-cocuklarinizdir-2257528>. (Web.22.04.2020).
- Yalçıntaş, İsmail. *Maturidide Dini Tekelcilik*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Yaşaroğlu, M. Kamil. "Livâta", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 27/198-200.
- Yavuzer, Haluk. *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 16. Baskı, 2003.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 cilt. İstanbul: Azim Dağıtım, 2000.
- Yenen, Halide. "Yeni Rollerle ve Yeni Sorumluluklarıyla Kadın", Kolektif. *Kadın ve Aile Yazıları*. Ankara: DİB Yayınları, 3. Baskı, 2017. 32-37.
- Yıldız, İbrahim. "Kur'ân ve Sünnete Göre Sosyal Hayatta Kadın Erkek İlişkisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2019): 83-109.

- Yılmaz, Hüseyin. "Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi", *Değerler Eğitimi Dergisi* 5/14 (2007): 107-130.
- Yılmaz, Nuh. *Tertullian'ın Kristolojisi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2018.
- Yılmaz, Orhan. "Hadis Sünnet Işığında Kız Çocuklarına Verilen Değer", *Amasya Üniversitesi Dergisi* 8 (2017): 173-197.
- Yücel, Ahmet *Hadis Tarihi*, İstanbul: İFAV, 33. Baskı, 2017.
- *Hadis Usûlu*, İstanbul; İFAV, 14. Baskı, 2014.
- Yüksel, Şahika. "Aile İçi Şiddet", <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/okumus-erkek-daha-fazla-dayak-atiyor-289595>. (Web.09.03.2020).
- Zerkeşî, Bedruddîn Ebû Abdullah. *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*. yay. haz. Bünyamin Erul. Ankara: Otto Yayınları, 9. Baskı, 2016.
- Zuhayli, Vehbe. *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*. 10 cilt, ter. Beşir Eryarsoy vd., İstanbul: Risale Yayınları, 1994.
- *Tefsirü'l Münir*. 15 cilt. ter. Hamdi Arslan vd., İstanbul: Bilimevi Yayınları, 1. Baskı, 2003.
- <https://www.cnnturk.com/turkiye/kaynana-ve-damadin-iliskisi-ortaya-cikti-facia-yasandi>. tarih yok. (Web.05.04.2020).
- <http://kadincinayetlerini-durduracagiz.net/veriler/2889/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2019-raporu>.
- <http://bianet.org/bianet/kadin/160853-istanbul-sozlesmesi-ni-kim-denetleyecek>.
- <http://mecliste.org/mecliste-org-dan/istanbul-sozlesmesi-etkin-olarak-uygulanmeli>, (26.06.2020).
- "İstanbul Sözleşmesi: Kim Neden Destekliyor, Kim Neden Karşı Çıkıyor?" *Independent Türkçe*, <https://www.indyturk.com/node/50036/haber/istanbul-s%C3%B6zle%C5%9Fmesi-kim-neden-destekliyor-kim-nedenkar%C5%9F%C4%B1-%C3%A7%C4%B1%C4%B1yor>. (10.07.2019).
- "Kendini Yalnız Hissedenler İçin Sarılma Merkezi", <http://www.cumhuriyet.com.tr/galeri/kendini-yalniz-hissedenler-icin-sarilma-merkezi-904766/3>. tarih yok. (21 03 2020).

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI
BENZERLİK VE İNTİHAL RAPORU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez Başlığı/Konusu: Rivayetler Işığında Kadının Aile İçindeki Yeri ve Önemi

Yukarıda başlığı/konusu belirtilen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümünden oluşan toplam 126 sayfalık kısmına ilişkin, 25/08/2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- Onay Sayfası hariç,
- Önsöz hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simgeler ve Kısaltmalar hariç,
- Kaynaklar hariç,
- Özgeçmiş hariç,
- Tezden çıkan yayın/yayınlar hariç,
- Alıntılar hariç / dâhil
- Beş (5) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words)

Program menüsünde bulunan diğer filtreleme seçenekleri raporlamaya dâhil edilmez.

Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması benzerlik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarını inceledim ve bu Uygulama Esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Mehtap YALÇINTAŞ

Öğrenci No: 80110717026

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri Hadis Anabilim Dalı

Programı:

Statüsü: Y. Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. Orhan YILMAZ

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Yozgat'ın Sorgun ilçesinde doğdu. 1999 yılında Sorgun İmam Hatip Lisesinden mezun oldu. Aynı yıl Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesine girdi. 2003 yılında ilahiyat fakültesinden mezun oldu. 2007 yılından itibaren başlamış olduğu Kur'an Kursu öğreticiliği görevine halen Yozgat İmran Yatılı Kız Kur'an Kursunda devam etmektedir.

